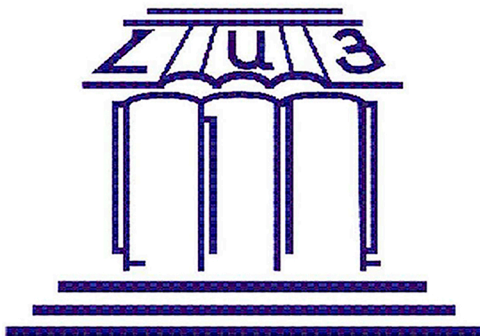

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԿԻՆԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

Ա.

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ

ՈՍԾ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՐԱՆԻ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԳԼԽԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՅԱՏԿԱԳԼԻՍ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱՆ՝ ՄԵՐ ԱԶԳ. ԳԼԽԱՊԵՏԱՆՆԵՐՈՒ

ԵՒ

ԿԻՐԱՆՆՈՐԵԱՅ ԳՊՐԵՑՆԵՐՈՒ ՈՒՍՈՒՅՈՋՆԵՐՈՒՆ ԵՒ
ՈՒՍԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅՐԱՔ

Բ. Կ.

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ԾԱԿՈՐԵԱՆՑ
ՆՐՈՒՍԱՆԳԼԻՍ

1932

241

Կ-59

1 OCT 2009

62098-67

241

4-59

your letter
appears interesting
thank you very much

Suppose - 2000

рекур

Кеушмерц

[illegible]

1 OCT 1963

5 MAY 1963

Հանձնարարական կարգի թիվ
Խնդրվող փաստաթուղթի թիվը
Տիրույթ օգտագործելու անվանումը և թիվը

Հանձնարարական կարգի թիվ
Խնդրվող փաստաթուղթի թիվը
Տիրույթ օգտագործելու անվանումը և թիվը
Կաթոլիկոսական Արքեպիսկոպոսական Տեղագրություն - ՀԱՅ. ԼԵՆԱՅԻՆ
1982

22 MAY 2013

5091

241

4-59

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

Ա.

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ԸՍՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՅԱՏԿԱՊԷՍ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՄԵՐ ԱԶԳ. ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

ԵՒ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՈՒՍՈՒՑԻԶՆԵՐՈՒՆ ԵՒ
ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

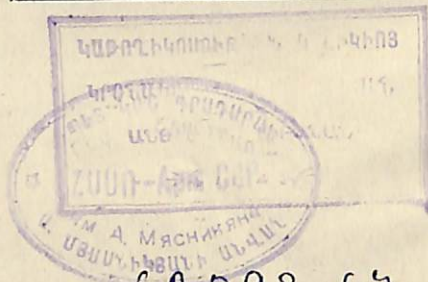
Բ. Կ.

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

1932

Հրատարակութեան բոլոր ի-
րաւունքները կը պատկանին Կի-
լիկիոյ Կաթողիկոսութեան:
Կաթողիկոսարանիս կնիքը
չկրող օրինակներ անվաւեր են:

62098-67

Կնիք

Կաթողիկոսարան Հայոց ԱՆԹԻԼԻԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ
Catholicossat Arménien ANTÉLIAS - REP. LIBANAISE

ԱՅՍ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆԸ

ԿԸ ԶՕՆՈՒՐ

ԲՈԼՈՐ ԱՆՈՆՑ

ՈՐ

ՄՐՏԱՆՑ ԿԸ ՄԻՐԵՆ

ԻՐԵՆՑ ՄԱՅՐԵՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այսպիսի կրօնական գրքոյկի մը Յառաջարանը պէտք էր ըլլալ սա՛ շատ պարզ պատգամը — Ա՛ն, Կառդա՛ — , որ հեթանոս ու վարանոս Օգոստինոսը զգաստացուց, քրիստոնէացուց եւ սո՛ւրբ ըրաւ:

Բայց մենք ըսելիք ունինք:

Մենք կը հաւատանք որ Հայ ժողովուրդին զաւակները իրենց մատղաշ տարիքէն պէտք է կրթուին եւ դաստիարակուին քրիստոնէական կրօնի սկզբունքներով եւ լուսով:

Մանկութենէն մինչեւ պատանեկութիւն երկարող տարիներ, ամէնէն յարմար շրջանը կը կազմեն կրօնական կրթութեան եւ դաստիարակութեան համար:

ԿՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ հիմնեցինք, որպէս զի մեր ժողովուրդին ուսանող եւ չափահաս զաւակները կարող ըլլան պէտք եղած գիրքերը ղիւրութեամբ ձեռք բերել եւ սորվիլ իրենց կրօնքին եւ եկեղեցւոյն վերաբերեալ դասերը:

Այս գրքոյկին նպատակն է այդ նիւթերէն մէկը մը շակել եւ սորվեցնել զայն թէ՛ ուսանողներուն եւ թէ՛ ուսուցիչներուն:

Բայց ղիւրին չէ Քրիստոնէական մը գրել այս դառուն մէջ, ուր մարդոց ուշադրութիւնը կեդրոնացած է դրամ շահելու ղիւրին եւ ղրական միջոցներուն վրայ: Այս մտայնութեան հարկին տակ նոյն իսկ մեր հայ զըպրոցները սկսած են հեռանալ իրենց հայրենի լաւագոյն աւանդութիւններէն կրթութեան եւ դաստիարակութեան գործին մէջ. հայ զպրոցներ, այո՛, որոնց պաշտօնն է ուսանող սերունդը սպառազինել կարեւոր հմտութիւններով՝ կեանքի պայքարին մէջ յաջողելու համար, ինչպէս նաեւ կապել զանոնք իրենց ընտանեկան յարկին,

իրենց ազգային թանկագին հաստատութիւններուն, տըպաւորելով անոնց մտքին մէջ ծնողասիրութեան հարկը, մեծերը յարգելու պարտքը, ընկերսիրութեան պէտքը, եւ հաւաստարմութիւնը հանդէպ իրենց Մայրենի եկեղեցւոյն, որու ծոցին մէջ պիտի սորվին բարեպաշտութիւն եւ պիտի գիտնան թէ առանց կրօնական վճիտ դաստիարակութեան, պիտի չկրնան կուրծք տալ կեանքի դժուարութիւններուն եւ արժեցնել իրենց մըտաւոր պատրաստութիւնը: Որովհետեւ այս աշխարհի վրայ կեանք ըստած իրականութիւնը լեցունկ է ա՛յնպիսի փորձանքներով եւ անակնկալներով, որոնցմէ չը տարուելու համար, մարդիկ պէտք է օժտուած ըլլան դիմադրական աննահանջելի գորութեամբ մը: Իսկ այս գորութիւնը կրնայ տալ միայն Սուրբ Աւետարանին կրօնքը, իր զմայելի դաստիարակութեամբ:

Քրիստոնէական մը գրելու դժուարութիւնը կը շեշտուի մա՛նաւանդ երբ նկատի առնենք ժամանակիս ոգին, որ հաշիւի, մերենագիտութեան, բնագիտութեան, քիմիագիտութեան, ելեկտրականութեան, մէկ բառով, դրականութեան ոգի է: Իսկ **Քրիստոնէական**ի մշակած նիւթը, ասոնց հակառակ, բոլորովին հոգեկան, բարոյական, մէկ բառով, կրօնական նիւթ մըն է:

Այս դժուարութիւնը զգացած են բոլոր **Քրիստոնէական** գրողներ, եւ այս պատճառաւ ալ նիւթը հաճելի եւ զրաւիչ ընծայելու համար՝ գուտ **Քրիստոնէական**ի վերաբերեալ նիւթերու մէջ ընդելուզած են սուրբգրական պատմութիւններ, ազգային - եկեղեցական պատմութիւն, ծիսագիտութիւն, եւայլն, եւ այս կերպով շատ մը նիւթեր, որոնք զատ զատ պիտի մշակուէին, համախռնուած են **Քրիստոնէական** անունին տակ:

Բազում **Քրիստոնէական**ներ քննած ենք — որոնց թանկագին հաւաքածուն, աւա՞ղ, կորաւ — ամէնէն տարրականներէն մինչեւ Տէր Սահակ Գրգիւնի **Քրիստոնէական**ը եւ Արշակ Տէր-Միքէլեանի

«Հայաստանեայց Սուրբ եկեղեցու Քրիստոնէականը», եւ ամէնուն մէջ ալ դիտած ենք նոյն երեւոյթը. իսկ այս վերջին երկուքը նշանակելի են մա՛նաւանդ իրենց աստուածաբանական եւ ջատագովական ճոխութեամբ:

Եւ ո՛րչափ ծանօթ է մեզ, վերջին 30 տարիներու ընթացքին, նոր **Քրիստոնէական** մը չէ գրուած այնպիսի ոգիով եւ ոճով որ հետաքրքրութիւն արթնցընէ եւ կրթէ:

Այդ կողմէն փորձ մըն է այս գրքոյլը քրիստոնէական կրօնի հիմնական ճշմարտութիւնները մօտեցնելու պատանութեան մտքին եւ մա՛նաւանդ հոգւոյն:

Ասիկա գրուած է այնպիսի ծրագրով մը, որ հաւատարիմ է թէ՛ Սուրբգրոց, թէ՛ քրիստոնէական եկեղեցւոյ դաւանանքին եւ թէ՛ մա՛նաւանդ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ աւանդութեան:

Քրիստոնէական ըստած գիրքը պէտք է պարունակէ միայն Քրիստոնէական կրօնի հրամանակարգը (սօ՛գմա). բայց որովհետեւ այս նիւթը դժուարամատչելի է միջակ միտքերու, իր բնագանգական բնոյթով, այս դժուարութեան յաղթելու համար է որ, ինչպէս դիտել տուինք, **Քրիստոնէական** գրողներ ուրիշ նիւթեր ալ կը մշակեն, այնպէս որ զուտ Քրիստոնէականի նիւթը կարծես կը կորսուի միւսներուն մէջ:

Միեւնոյն դժուարութեան առջեւ գտնուեցանք մենք ալ, երբ երուսաղէմի Հանգուցեալ Դուրեան եղիշէ Ս. Պատրիարքը յանձնարարեց մեզ **Քրիստոնէական** մը գրել մեր դպրոցներուն համար, որուն պէտքը կ'զգայինք նոյն իսկ Ս. Յակոբ, ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ, մեր ուսուցչութեան ատեն:

Պատրաստեցինք ծրագիր մը եւ բաւական ընդարձակ **Յառաջաբան** ի մը մէջ բացատրեցինք մեր ծրագիրը, որմէ աշխատած էինք դուրս ձգել բնագանցական նիւթերը, աւելի բարոյագիտական հանգամանք մը տալով գործին:

Դուրեան Սրբազան Հաւանեցաւ ասոր...:

Իրաւունք ունէր:

Քրիստոնէական մը պէտք է որ քրիստոնէական ըլլայ. այսինքն՝ կրօնքին հիմնական կէտերուն եւ Եկեղեցւոյ կողմէն ճշդուած մեթոտին համաձայն գրուած զիրք մը:

Այս սկզբունքին հաւատարիմ մնացինք մենք, եւ նիւթը հասելի եւ մատչելի ընելու համար ընտրեցինք Հարց ու Պատասխանի կերպը: Կարելի եղածին չափ զգուշացանք աստուածաբանութենէ, տալով հանդերձ ատոր՝ նիւթին պահանջած հարկը, նուազագոյն չափով անշուշտ, եւ ջանացինք պէտք եղած տեղեր կանոնադիտական ու ծիսագիտական բացատրութիւններ ալ կցել, որոնք գործնականապէս կը լուսաբանեն մշակուած նիւթերը:

Մեր ծրագրին ծիրն է Հաւատամքը, առաջին բանածեւեալ Քրիստոնէականը Յիսուս-Քրիստոսի մի Եկեղեցւոյն:

Հաւատքի, Խորհուրդներու, եւայլն, շուրջ տրուած ծանօթութիւններ եւ լուսաբանութիւններ իսկ կը դառնան Հաւատամքի մէջ խտացած նիւթերու շուրջ:

Երբ մեր այս հրաշագործ դարուն մէջ հայ տղաք կը տեսնեն թէ երկաթ մերենաներ օդի մէջ կը թռչին կամ ծոգու ալքերը կ'իջնեն կ'ելլեն, երբ Եկեկարականութեան սքանչելիքներուն օրէնքները կը սորվին եւ ճառագայթարձակի միջոցաւ հեռաւոր աշխարհներէն եկած ճառերու, ուղերձներու, երգերու եւ երաժշտութեան ունկնդիր կ'ըլլան՝ իրենց սենեակներուն մէջ, հարկ է որ կրօնքի ճշմարտութիւններուն ալ անծանօթ ու օտար չմնան; եւ ընդհակառակն, հասկնան թէ մարդկային ուղեղին կարողութիւնները եւ հոգւոյն ձկտումներն ու տենջանքները մինչեւ ո՛ր կրնան բարձրանալ, անհուն անծանօթին մէջ մեծ ծանօթը գտնելու եւ ա-

նոր հետ իր անձնական աղերսը շօշափելու եւ հասկընալու համար:

Անոնք որ կրօնքին մէջ միայն չոր բարոյական մը կ'ուզեն տեսնել, մենք կը կարծենք թէ կը սխալին այնպիսիներ: Որովհետեւ ԼԵՐՈՆԲը բարոյականէ շատ վեր եւ շատ բարձր իրողութիւն մըն է, եւ այդ իրողութենէն է որ կը բխի սքանչելի բարոյական մը, այսինքն բարոյականը Աւետարանին, բարոյականը Քրիստոնէութեան: Եւ ասոր համար է որ ԼԵՐՈՆԲը կրնայ Կեանք ըլլալ, եւ պէտք է ըլլայ քրիստոնեայ մարդուն համար: Այս գրքոյկով մենք կ'ուզենք օգնել մեր ժողովուրդի գաւակներուն որ ունենան այդ կեանքը:

Տէրն մեր ըսաւ. «Ես եկայ որ կեանք ունենաք, եւ ունենաք առաւել կեանք մը» (Յովհ. Ժ. 10): Ասիկա սովորականէ վեր կեանքի մը, սովորականէ բարձր կրօնքի եւ բարոյականի կեանքին պատգամն է:

*
* *

Կ'ուզենք բանի մը խօսք ալ ուղղել հայ ծնողաց եւ հայ ուսուցիչներու:

Մեր տղոց քրիստոնէական նկարագիրը շինելու համար բաւական չէ՝ ընտիր դասագիրք մը տալ անոնց ձեռքը:

Տունը, Դպրոցը եւ Եկեղեցին պէտք է աշխատին ձեռք ձեռքի, որպէս զի մեր տղոց կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը ըլլայ հայացի, առողջ, փայլուն եւ տոկուն:

Միշտ վտանգ կայ որ Տան շինածը աւրուի Դպրոցի մէջ եւ փոխադարձաբար Դպրոցին շինածը եղծուի Տան մէջ. եւ երկու պարագայի մէջ ալ բոլորովին կը դժուարանայ Եկեղեցւոյ գործը:

Հայ ժողովուրդը ա՛յնպիսի ընկերութիւն մըն է, որուն ազգային, ազգագրական, առտնին, կրթական

ու կրօնական ոյժերը պահպանուած են այդ երեք մեծ հաստատութիւններու համագործակցութեամբ: Այս համագործակցութեան մէջ կողմնակցութիւնը կամ միակողմանիութիւնը եւ զիրար չհասկնալը ա՛յնպիսի հակասութիւններ կ'ստեղծեն որ կրնան կործանել հայու կեանքն ու գոյութիւնը:

Նուիրական հաստատութիւն մըն է Տունը: Մանուկը հո՛ն պէտք է տեսնէ կեանքի եւ կենցաղի ամէնէն բնական, ամէնէն անկեղծ ու ամէնէն մաքուր արտայայտութիւնը:

Ծնողքներ ուշադրութիւն ընելու են որ մանուկներ Դպրոցի եւ Եկեղեցւոյն դաստիարակութիւնը եղծող տղագեղութիւններ չտեսնեն ու չլսեն իրենց տան մէջ, իրենց ծնողաց խօսքին եւ գործքին մէջ:

Ծնողաց ձեռքն է իրենց զաւակները ընել առողջ՝ մտքով ու մարմնով, մաքուր՝ բարքով ու վարքով, արթուն եւ անբիծ՝ իրենց բոլոր շարժումներուն մէջ, ուսումնասէր, հոգեսէր եւ համեստ:

Դպրոցին պարտքն է իրեն խնամքին վստահուած թարմ սերունդը հաւատարմօրէն կրթել ու դաստիարակել՝ հայ ժողովուրդի կեանքին եւ գոյութեան հետ կապ ունեցող սկզբունքներու համաձայն:

Ազգին զաւակները թանկագին աւանդներ են դպրոցին մէջ՝ դաստիարակներուն ձեռքը:

Դաստիարակներ եւ ուսուցիչներ պարտաւո՛ր են գուրգուրալ անոնց վրայ, եւ իրենց ուսուցանողի արուեստին մէջ դնել բարձր գիտակցութիւնը անկեղծութեան եւ անհնգ նուիրումը ծառայութեան, եւ չտարուիլ իրենց անձնական փիլիսոփայութեան յաւակնութենէն եւ մասնաւոր կաշկանդումներէ. վասն զի հայ դպրոցներ հայացի դաստիարակութեան սրբավայրերն են եւ ո՛չ թէ դարձնող ընկերաբանական եւ քաղաքական այսինչ կամ այնինչ դրութեան:

Անոնք որ Աստուծոյ չեն հաւատար, անոնք որ հա-

կառակ են կրօնքի եւ եկեղեցւոյն, իբրեւ մարմնացումներ արիութեան եւ պարկեշտութեան, պէտք չէ որ ոռէ՛ գործ ունենան դպրոցի հետ:

Երբ հաւատացեալ ծնողաց զաւակներ իրենց տան մէջ տարբեր բաներ ու իրենց դպրոցին մէջ տարբեր բաներ տեսնեն, լսեն ու սորվին, ակնեբեւ է վտանգը:

Մեր ամէնուն պարտականութիւնն է չվտանգել մեր հայացի գոյութիւնը: Ասիկա այնպիսի խնդիր մըն է որ պէտք է լա՛ւ հասկըցուի: Եւ մեր հայացի գոյութեան հիմերն են՝ հայ արիւնը եւ տունը, հայ լեզուն, հայ դպրոցը, հայ եկեղեցին: Երբ կը խանգարուին ասոնք եւ կ'այլասերին, այլեւս մեր մէջ ո՛չ մէկ հաստատութիւն կրնայ կանգուն մնալ: Որովհետեւ հայացիութեան հիմերուն սասանման հետ կը սասանին եւ կը կործանին ինչ որ ունինք մեր ազգութիւնը պահելու համար:

Այս է պատճառը որ մենք շատ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք մեր ժողովուրդին կրօնական դաստիարակութեան. վասն զի ամէնէն աւելի վիթաւորուած կողմերնիս եղաւ ան՝ աշխարհաւեր պատերազմէն ի վեր մա՛նաւանդ. նկատի առնելով նաեւ այն յայտնի եւ զաղտնի պայքարը, որ կը մղուի Կրօնքի եւ Եկեղեցւոյ դէմ, թէ՛ Խորհրդային երկիրներու մէջ եւ թէ՛ մեր մէջ այլեւայլ միջոցներով, մեր ամէնուն սուրբ պարտականութիւնն է կրօնական ողջմիտ եւ վճիտ դաստիարակութեամբ պատրաստել մեր զաւակները գործնական կեանքի:

Կիրակցօրեայ կամ Հոգեւոր Դպրոցներ, որոնք կը կազմակերպուին Կաթողիկոսարանիս առաջնորդութեան ու հսկողութեան ներքեւ, պիտի դաստիարակեն մեր ժողովուրդին զաւակները իրենց Մայրենի եկեղեցւոյն մէջ:

Մեր Եկեղեցւոյն եւ Առաջնորդարաններուն մէջ եւ շուրջ բոլորուած պաշտօնական մարմիններուն եւ անձերուն համար խղճմտանքի եւ պարկեշտ ծառայութեան պարտականութիւն մը պէտք է ըլլայ սրտանց

գործակցիլ Կաթողիկոսարանիս, յաջողութեանը համար այն բոլոր ձեռնարկներուն, զորս կ'ընէ Կաթողիկոսութիւնը՝ պահելու եւ պաշտպանելու համար իր սիրելի ժողովուրդին մտաւոր, հոգեկան, վարչական եւ քաղաքացիական կեանքին իրաւունքները՝ ընդդէմ այլասերիչ եւ օտարացուցիչ գործունէութեան մը ազդակներուն:

Եթէ կ'ուզենք որ մեր ժողովուրդը չուճանայ իր ազգային աւանդութիւններէն եւ չսպաննէ իր հաւատքը իր կրօնքի եւ կեանքի մասին. եթէ կ'ուզենք որ այսօրուան անմեղ հայ սերունդը, վաղը չդաւաճանէ իր ազգին պատմութեան եւ նախնեաց նահատակութիւններուն. եթէ կ'ուզենք որ հայը հայ մնայ եւ միանգամայն հաւատարիմ քաղաքացի ըլլայ իր գաղթավայրերուն մէջ. վերջապէս, եթէ կ'ուզենք որ պայծառանայ Հայաստանեայց Եկեղեցին, եւ վաղը տխուր ամառութիւն մը չթանձրացնէ իր կամարներուն տակ, պէտք է ոյժ տալ կրօնական խնամեալ դաստիարակութեան եւ Կիրակնօրեայ կամ Հոգեւոր Դպրոցներուն այն բոլոր միջոցներով որ մեր ձեռքն են:

*
* *

Բացատրութիւն մըն ալ **Քրիստոնէական**իս օգտակարապէս գործածութեան մասին:

Այս գորոյկը ամէնէն յառաջ պէտք է որ ուսուցիչները սերտեն խնամքով, որպէս զի կարենան խօսիլ իրենց աշակերտներուն անոր մէջ մշակուած նիւթերու մասին: Ասիկա կը նշանակէ թէ **Քրիստոնէական**իս մէջ դասաւորուած նիւթերը կուրաբար գոյ պիտի չընեն ուսանողներ, այլ հասկնալով պիտի իւրացնեն զանոնք:

Ուսուցիչներ պէտք է ունենան մէյ մէկ Նոր Կտակարան իրենց ձեռքին մէջ, **Քրիստոնէական**իս մէջ առաջ եերուած վկայութիւնները իրենց աղբիւրին մէջ

կարդալու համար: Այս անդրադարձումը ո'չ միայն պիտի օգնէ իրենց որ սուրբգրական մէջբերութիւններ իւրացնեն, այլ նաեւ պիտի հետաքրքրէ զիրենք որ կարդան այդ վկայութիւնները պարունակող գլուխները. ինչ որ մեծ առաւելութիւն մըն է ուսուցչին համար:

Աշակերտներու տարիքին եւ կարողութեան համեմատ, ուսուցիչներ կրնան ընտրել իւրաքանչիւր դասին նիւթը, առանձին աշխատութեամբ, նօթագրիլ զանոնք, եւ դասարան մտնել պատրաստութեամբ: Աշակերտներ իրենց դասագիրքերուն այս կամ այն էջերուն վրայ կը գտնեն իրենց դասին նիւթը, ուսուցչին ցուցմունքին հետեւելով:

Կարգ մը նիւթեր, որոնք հեռուէն կամ մօտէն կապ մը ունին **Քրիստոնէական**իս մէջ ամփոփուած նիւթերու հետ, իբրեւ **Յաւելուած** դրուեցան գրքոյկիս վերջը: Այս մասին մէջ դրած ենք նաեւ կարգ մը Աղօթքներ, Սաղմոսներ եւ Շարականներ, ամէնքն ալ բնականօրէն ներշնչեալ հոգիներէ. ասոնք պէտք է որ խնամքով սերտուին եւ գոց ըսուին: Բարեպաշտութիւնը եւ աղօթասիրութիւնը զոհացում կը գտնեն այդ ընտիր կտորներու մէջ:

Աւելցնենք նաեւ թէ այս **Քրիստոնէական**ը ընտանեկան յարկերու տակ ալ հաճելի, հետաքրքրական եւ շինիչ ընթերցումի զիրք մը կրնայ ըլլալ, գիշերները, եւ մա'նաւանդ Կիրակի օրեր, կարդալ գիտցող ծնողներու եւ մեծ եղբայրներու կամ քոյրերու առաջնորդութեամբ:

Հայ տուներու մէջ այս գրքոյկին հետ անպատճառ գտնուելու է Աստուածաշունչ Մատենան:

1932 Յունուար 19,

Անթիլիաս

ԲԱՅԳԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Ն Ի Ի Թ Ե Ր Ո Ւ Ց Ա Ն Կ Ը

	<i>Երես</i>
ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ	6
Բովանդակութիւն	ԺԵ
Քրիստոնեական	3
Հաւատք	7
Հաւատամք	13
Հաւատամք-ին Բովանդակութիւնը	18
Ամենասուրբ Երրորդութիւն	25
Աստուած	27
Որդի	32
Հոգի	39
Խորհուրդներ	45
Մկրտութիւն	47
Դրոշմ	59
Ապաշխարութիւն	62
Հաղորդութիւն	69
Պապի Ամուսնութեան	80
Կարգ Հիւանդաց եւ Վերջին Օծում	89
Զեռնադրութիւն	94
Խորհուրդներուն Խորհուրդը	107
Խորհուրդներու Պատմութիւնը	109
Մարդը	115
Մեղքը	121
Շնորհքը	123
Կրօնքին Բարոյագիտութիւնը	
Ա. — Տասնաբանեայ	131

ԺԵ

Բ. — Եօրը Առաքինութիւններ եւ Եօրը	
Մոլութիւններ	140
Եկեղեցի	147
Հայաստանեայց Եկեղեցի	155
Աղօթք եւ Պաշտամունք	159
Հրեշտակներ	164

Յ Ա Ւ Ե Լ Ո Ւ Ա Շ

Եկեղեցիներու Տարբերութիւնը	173
Պահք բռնելու մասին	196
Եկեղեցին եւ Օրերը	208
ԱՂՕԹՔՆԵՐ	
Հաւատով խոստովանիմ	241
Սեղանի Աղօթքներ	246
Ժամանակներ	247
Առանձնական Աղօթքի համար Սաղմոսներ	249
Ապաշխարութեան Շարականներ	251
Յարութեան	255
Շարական Հայաստանի Առաքեալներուն	259
» Էջմիածնի	260
» Ս. Մեսրոպի	260
» Վարդանանց	261
» Շողակաթի (Եկեղեցւոյ)	262
» Ծննդեան	263
» Զատիկի	263

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ

ՀԱՌԱՏՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

Ի՞նչ բան է Քրիստոնեական:

— Քրիստոնեական կ'ըսուին այն փոքր ու մեծ գիրքեր, որ կը սորվեցնեն Քրիստոնէական կրօնի դաւանութեան սկզբունքները եւ կրօնական ուրիշ գիտելիքներ:

Ի՞նչ կը նշանակէ Դաւանիլ:

— Դաւանիլ կը նշանակէ բան մը ընդունիլ, խոստովանիլ, հաստատել: Հետեւաբար՝ դաւանութիւն կամ դաւանանք կը նշանակէ ընդունուած, խոստովանուած, հաստատուած բան մը. և հո՛ս՝ Քրիստոնէական կրօնք, հաւատք:

Որո՞նք շինած են Քրիստոնեականը:

— Քրիստոնէականին հիմնական սկզբունքները կը գտնուին Նոր Կտակարանի մէջ. բայց Քրիստոնէական եկեղեցւոյ առաջին պաշտօնական և ընդհանրական Քրիստոնեականը չինուած է Նիկիոյ Ժողովին մէջ, 325-ին, որ կ'սկսի Հաւատարմք (= կը հաւատանք) բառով և այդ անունով ալ կը կոչուի:

Քանի որ Նոր Կտակարանի մէջ կան Քրիստոնեականի սկզբունքները, բաւական չե՞զ գանձում գիտնալ:

— Անշուշտ բաւական է: Բայց ամէն

քրիստոնեայ անհատ պէտք եղածին չափ պատ-
րաստուած է Է այդ սկզբունքները հասկնալու
համար:

Ասկից զատ, ատոնք ցրուած են ըն-
դարձակ գիրքերու մէջ և դժուար է որ ամէն
մարդ կարող ըլլայ քով քովի բերել զանոնք
և կապակցութիւն դնել ատոնց մէջ: Ուրիշ
կարեւոր կէտ մըն ալ կայ. այսինքն՝ շատեր՝
չիտակ կամ ուղղափառ մտքով չեն կրնար
հասկնալ զանոնք, որուն հետեանքով տարբեր
տարբեր կարծիքներ երևան կուգան եկեղե-
ցւոյ մէջ և ասիկա տեղի կուտայ բաժանում-
ներու: Այս պատճառներով, անհրաժեշտ պէտք
մը դարձած է Քրիստոնեականը:

Ի՞նչ կը նշանակէ Ուղղափառ:

— Ուղղափառ՝ հայերէն թարգմանու-
թիւնն է յունարէն *orthos* բառին, որ կը
նշանակէ հաւատքի մէջ յիշակ կամ ուղիղ
կարծիք ունեցող: Յունարէն բառը հայերէն
տառադարձութեամբ (որթոդոքս) ալ կը գոր-
ծածուի:

Անոնք որ պաշտօնապէս բանաձևուած և
ընդունուած դաւանանքը չեն ընդունիր, կը
կոչուին չարափառ, թիւր կամ սխալ կարծիք
ունեցող:

Անհրաժեշտ պայման մըն է ուղղափառու-
թիւնը քրիստոնեայ ըլլալու համար:

— Տարակոյս չկայ որ Յիսուս-Քրիստոսի

անունով բոլոր մկրտուածներ քրիստոնեայ են:
Եւ անոնց ապրած կեանքը՝ ապացոյցն է իրենց
հաւատքին եւ դաւանանքին ուղղափառու-
թեան կամ չարափառութեան: Բայց եկեղեցիի
մը միութեան և ներքին զօրութեան համար
անառարկելի պէտք մըն է ուղղափառութիւնը:

Երբ եկեղեցւոյ մը անդամները իրարմէ
տարբեր կարծիք ունին հաւատքի և դաւա-
նանքի խնդիրներուն վրայ, և այդ կարծիք-
ները տեղի կուտան ներքին վէճերու եւ պա-
ռակտումներու, այդպիսի եկեղեցի մը տկա՛ր
է ամէն կերպով:

Ուրեմն ի՞նչ է Քրիստոնեականին արժէքը:

— Մինչև հոս տրուած բացատրութիւն-
ները ցոյց կուտան թէ Քրիստոնեականը շատ
հետաքրքրական գիրք մըն է, որ մեզի կը
սորվեցնէ Յիսուս-Քրիստոսի եկեղեցւոյն մէջ
պաշտօնապէս ընդունուած եւ հաստատուած
հաւատքն ու դաւանութիւնը:

Որեւէ խելացի, պարկեշտ և բարի քրիս-
տոնեայ անձ, սիրով և խոնարհութեամբ կը
սորվի իր եկեղեցւոյն Քրիստոնեականը:

Մա՛նաւանդ հայ պատանիներ իրենց ման-
կութենէն պէտք է որ շատ լաւ սորվին իրենց
Մայրենի եկեղեցւոյն Քրիստոնեականը, այս
գրքոյկով:

Ի՞նչ կը նշանակէ Կրօն:

— Կրօն կամ կրօն մէկէ աւելի իմաստ

և գաղափար ունեցող բառ մըն է. բայց հոս, կրօնական առումով, կը նշանակէ մարդոց Աստուծոյ հետ ունեցած յարաբերութիւնը, եւ այդ յարաբերութեան արտայայտութեան բոլոր կերպերը:

Z U H A S F

Ի՞նչ է Հաւատք:

— Հաւատք, բառին կրօնական առումով, կը նշանակէ ամուր վստահութիւն աստուածային ճշմարտութիւններու վրայ: Իսկ Պօղոս Առաքեալ այսպէս կը սահմանէ հաւատքը. — «Յուսացուած բաներուն հաստատութիւնն է և չտեսնուած բաներուն ապացոյցը կամ ստուգութիւնը» (Եբր. ԺԱ. 1):

Կարելի՞ է հաւատալ չտեսնուած բաներու:

— Այո՛: Շատ բան կայ այս աշխարհի մէջ, նոյն իսկ մեր շուրջ, զորս չենք տեսներ կամ չենք կրնար տեսնել, բայց գիտենք և կը հաւատանք որ կան ատոնք:

Կրնա՞նք օրինակներ տալ:

— Այո՛: Նախ՝ նիւթական բաներ. զոր օրինակ, մեր չտեսած երկիրներ, քաղաքներ, մարդիկ, ևայլն: Յետոյ՝ բարոյական բաներ, ինչպէս, առաքինութիւններ, յոյսեր, ապագաներ, ևայլն: Վերջապէս՝ կրօնական ճշմարտութիւններ, զոր օրինակ՝ Աստուած, Հոգի, Հրեշտակ, ևայլն, զորս չենք տեսներ, բայց գիտենք և կը հաւատանք որ կան:

Հաւատքը անհրաժեշտ պէ՞տք մըն է մարդոց համար:

— Այո՛: Մարդոց բոլոր գործերը հիմնուած են հաւատքի վրայ:

Այս երկրագունդը, որուն վրայ կ'ապրինք, Տիեզերքը կամ Համագոյքը, որուն մէկ փոքրիկ մասն է այս երկրագունդը, լի՛ են այնպիսի իրողութիւններով, զորս չենք տեսներ մենք և չենք հասկնար, բայց գիտենք և կը հաւատանք որ կան:

Կրնա՞ս բացատրել քե Աստուած, որ չի տեսնուիր, իրօք կայ:

— Այո՛: Ամէնէն յառաջ մեր խելքն է որ կը սորվեցնէ մեզի թէ Աստուած կայ: Որովհետեւ այս աշխարհի մէջ չկայ բան մը, որ չունենայ իր հեղինակը կամ պատճառը: Տուն մը, առանց շինողի, չի շինուիր ինքնին: Ժամացոյց մը կամ ուէ մեքենայ մը ինքնիրեն չի կրնար գոյութիւն ունենալ: Նոյնպէս այս երկրագունդը, այս տիեզերքը, իրենց գոյութեան և իրենց գոյութեան յայտնի և գաղտնի օրէնքներուն հեղինակ մը, ստեղծիչ մը, արարիչ մը ունին, որուն անունը մեր լեզուին մէջ ԱՍՏՈՒԱՄ է: Այս է պատճառը որ ես ալ կը հաւատամ թէ կա՛յ ԱՍՏՈՒԱՄ:

Հաւասքը միայն Աստուծոյ գոյութիւնը ապացուցանելու համար պէ՛տ է:

— Ո՛ր: Մարդիկ իրենց բոլոր կեանքն ու գործը հիմնած են հաւատքի վրայ: Վաղը կամ ապագան անորոշութիւններ եւ անստուգութիւններ են. բայց մարդիկ հաւատքով կ'ապրին. վասնզի իրենց բոլոր խորհուրդները և

աշխատութիւնները վաղուան, այսինքն ապագային համար են:

Կրնանք ըսել նոյն խալ թէ հաւատքը հոգեկան կարողութիւն մըն է, որ հաւասար կերպով չ'արտայայտուիր ամէն մարդուն վրայ:

Ի՞նչ է հաւասքին դերը կրօնի մէջ:

— Կրօնքը, կրնանք ըսել թէ նոյն ինքն հաւատքն է. որովհետեւ կրօնքներու ուսումնասիրութիւնը կը սորվեցնէ մեզի թէ ի՛նչպէս զարգացած է մարդոց հաւատալու կարողութիւնը և ի՛նչպիսի փուլերէ անցած է և ի՛նչպէս հանգրուաններու է հասած սկիզբէն մինչեւ ցայսօր:

Հաւասքի եւ հաւասքի վերաբերեալ խընդիրներու մասին խօսելու ասեմ ո՞ր կէտին պէ՛տ է ուշադրութիւն րնել:

— Պէտք է ուշադրութիւն ընել որ հաւատքը չզիջուի նախապաշարումներու հետ:

Ի՞նչ է նախապաշարումը:

— Նախապաշարումը տգէտ, ռամիկ մարդկութեան մէջ տիրող սխալ համոզումներու, կանխակալ կարծիքներու ամբողջութիւնն է, որոնց ծագումը հին է, և որք, շատ կողմերով, կը շփոթուին հաւատքի հետ:

Մե՛նք Հայերս ալ ունի՞մք նախապաշարումներ:

— Անշուշտ ունինք: Հայեր բացառու թիւն չեն կազմեր մարդկութեան մէջ:

Նախապաշարունակներ ա' յնչափ կը շեշտուին
ո'րչափ մարդիկ չեն լուսաւորուիր ճշմարիտ
հաւատքի լուսով և ճշմարիտ կրօնքի մը գի-
տութեամբ:

Ի՞նչ է ուրեմն կրօնի մեջ նախապաշա-
րումներէ զերծ մնալու միջոցը:

— Պէտք է առաջնորդուիլ Քրիստոնէա-
կան կրօնի սկզբունքներով, որոնց աղբիւրն
է Նոր Կտակարանը, և մասնաւորապէս Սուրբ
Աւետարանը:

Որովհետեւ «Ճշմարիտ Աստուծապաշու-
թիւնը ո'չ սնահաւատութիւն մըն է եւ ո'չ ալ
սակարկութիւն մը՝ անձնական արժանիքներ
ստեղծելու համար հո'ն ուր կը պակսին անոնք .
այլ է՝ այն՝ ինչ որ աւանդական կամ սափակ
կանոնապահութենէ մը անդին կ'անցնի ու կը
ներեւոյն հետեւիլ հոգեկան այն խորհրդաւոր
բերումներուն՝ որոնք, առանց զինքը զրկելու
երկրաւոր կեանքի մը իրական պահանջումնե-
րէն, մօտ կը ճանին Աստուծոյ պաշտամունքին»
(Եղիշէ Արփաք. Դուրեան, ՍԻՈՆ Անապիր,
1928, էջ 2):

ՀԱՌԱՏԱՄԲ

ՀԱՌԱՏԱՄԱՐԻՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԱՒԱՏԱՄՔ

Ի՞նչ է Հաւատամքը:

— Հաւատամքը քրիստոնէական կրօնի հաւատալիքներուն բանաձևն է, և կամ, ինչպէս որ ըսինք առաջուանէ, Հաւատամքը առաջին Քրիստոնեականն է, որուն մէջ բանաձևուած են Քրիստոնէութեան հաւատալիքները:

Ո՞վ կամ որո՞նք շինած կամ բանաձևած են Հաւատամքը:

— Հստ աւանդութեան, առաջին Հաւատամքը բանաձևած են Առաքեալներ. ա՛յս է պատճառը որ Առաքելական Հաւատամք կը կոչուի ան: Իսկ այն Հաւատամքը, որ այժմ կայ մեր եկեղեցւոյ մէջ, ինչպէս նաև քրիստոնէական հին եկեղեցիներու մէջ, բանաձևուած է 325-ին, Նիկիոյ Ա. Տիեզերական Ժողովին մէջ:

Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի Հաւատամքը:

— Շատ մեծ է Հաւատամքին կարևորութիւնը. որովհետեւ ընդհանրապէս Նոր կրտաւարանի և մասնաւորապէս Աւետարանի մէջ կան ա՛յնպիսի պատմութիւններ և արտայայտութիւններ, զոր օրինակ, Աստուծոյ մասին, Յիսուս-Քրիստոսի ծննդեան և զործունէութեան մասին, Հոգին Սուրբի, Յաւիտենական կեանքի, և այլ խնդիրներու մասին, որոնց

հարազատ եւ հաւատարիմ հասկցողութեան համար պաշտօնական հեղինակաւոր մեկնութիւն մը անհրաժեշտ էր, առաջը առնելու համար տարբեր կարծիքներու և անհամաձայնութիւններու այս կամ այն խնդրին շուրջ:

Ի՞նչ արժեք ունի ուրեմն Հաւասամբը եկեղեցւոյ մէջ:

— Գանի որ բացատրեցինք Հաւասամբին կարեւորութիւնը, կ'ըսենք անմիջապէս թէ այդ կարեւորութեան մէջ է արդէն իր արժէքն ալ: Որովհետեւ Առաքեալներ, եկեղեցւոյ նախկին Հայրեր (Վարդապետք եկեղեցւոյ) Քրիստոնէութեան ծագման և տարածման ժամանակակից են, հետեւաբար անոնք ծանօթ են այն գաղափարներուն և կարծիքներուն, որոնք կը տիրէին, այդ դարերու մէջ, Հաւասմի հիմնական կէտերուն շուրջ: Հետեւաբար ուղիղ և հեղինակաւոր մեկնութիւն մը, պաշտօնական բանաձևով, պիտի ծառայէր վերցնելու շփոթութիւններն ու տարակարծութիւնները:

Ասոր համար մեծ արժէք կը ներկայացնէ եկեղեցւոյ կողմէն բանաձևուած Հաւասամբը:

Կարեւորութեան կողմէն դեռ ի՞նչ կրնաքսել Հաւասամբի մասին:

— Քրիստոնէական եկեղեցիներու միութեան հիմ կը կազմէ Հաւասամբը, քանի որ անոնք կ'ընդունին զայն և հանդիսաւորապէս կը յայտարարեն զայն իրենց եկեղեցիներուն մէջ:

Ուրի՞՞նք:

— Դարձեալ, միեւնոյն եկեղեցւոյ ժողովուրդին կամ անդամներուն մէջ քրիստոնէական հաւատքի մասին համաձայնութեան եւ ներգաշնակութեան հիմն է Հաւասամբը:

Ուրեմն եկեղեցւոյ անդամներուն համար անհրաժեշտ պայման մըն է ընդունիլ եւ գիտնալ Հաւասամբը:

— Այո՛: Ասիկա անվիճելի է. բայց, զբախտաբար, ոմանք պէտք եղած ուշադրութիւնը չեն ընծայեր Հաւասամբի կարեւորութեան, և իրենց Մայրենի եկեղեցւոյն մէջ մնալով հանդերձ, կ'ուզեն շեղիլ Հաւասամբի հարազատ հասկցողութենէն:

Դոց գիտե՞ք մեր եկեղեցւոյ մէջ ըսուած Հաւասամբը

— Այո՛.

Հաւասամբ ի մի Ասուած, ի Հայրն անկեակազ, յարաբիցն երկնի եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւոյթից:

Եւ ի մի Տէր Յիսուս-Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ հօրէ միաժին, այսինքն յեռքենեւ Հօր: Ասուած յԱստուծոյ, յոյս ի շուտոյ, Ասուած ճշմարիտ՝ յԱստուծոյ ճշմարիտ ծրնունդ եւ ո՛չ արարած: Նոյն ինքն ի բնութենէ Հօր, որով անկեալն ինչ եղեւ յերկինս եւ ի վերայ երկրի, երեւելիք եւ աներեւոյթք: Որ յաղասս մեր մարդիսն եւ վասն մերոյ փրկութեան իջեալ

յերկնից՝ մարմնացաւ, մարդացաւ, ծնաւ կիսա-
րեւապէս ի Մարիամայ արքայ կուսին Հոգւովն Սրբ-
բով: Որով հառ մարմին, հոգի եւ միս, եւ զա-
մենայն որ ինչ է ի մարդ՝ ճշմարտապէս եւ ո՛չ
կարծեօք: Չարչարեալ, խաչեալ, քաղեալ, յեր-
րորդ աւուր յարուցեալ, ելեալ ի յերկինս նովին
մարմնովն՝ նստաւ ընդ աջին Հօր: Գալոց է նովին
մարմնովն եւ փառօք Հօր ի դասեղ զկենդանիս եւ
զկենեալս, որոյ քաղաւորութեան ո՛չ գոյ վախ-
ճան:

Հաւատաւք եւ ի Սուրբ Հոգին, յանկողն եւ
ի կիսարեւան, որ խօսեցաւ յՕրհնս եւ ի Մարգա-
րիս եւ յԱնէսարսնս. որ հջն ի Յորդանան, քա-
րոզեաց յԱռաքեալսն եւ քնակեցաւ ի Սուրբսն:

Հաւատաւք եւ ի մի միայն Հնդհանրական եւ
Առաքեղական Սուրբ Եկեղեցի.

ի մի մկրտութիւն.

յԱպաշխարութիւն.

ի քաւութիւն եւ ի քողութիւն մեղաց.

ի Յարութիւնն մեռելոց.

ի դասասանն յաշիսենից հոգւոց եւ մարմնոց.

յԱրքայութիւնն երկնից

եւ ի կեանսն յաշիսենականս:

Իսկ որ ասեն՝ է՛ր երբեմն յորժամ ոչ էր
Որդին, կամ է՛ր երբեմն յորժամ ո՛չ էր Սուրբ
Հոգին, կամ թէ յոչէից եղեն կամ յայլմէ
էութենէ ասեն լինել զՈրդին Աստուծոյ եւ

կամ զՍուրբ Հոգին, եւ թէ՛ փոփոխելիք են
կամ այլայլելիք, զայնպիսիսն նշովէ Կաթո-
ղիկէ եւ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի:

Իսկ մեք փառաւորեացոք որ յառաջ քան
գլխիսեանս, երկիր պազանելով Սրբոյ Երրորդո-
թեանն եւ միոյ Աստուծութեանն Հօր եւ Որդոյ
եւ Հոգւոյն Սրբոյ. այժմ եւ միշտ եւ յաշիսեանս
յաշիսենից. Ամեն:

62098-67

ՀԱՒԱՏԱՄՔԻՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՞նչ է Հաւատամքի բովանդակութիւնը:

— Հաւատամքը կը բովանդակէ տասը կէտեր կամ խնդիրներ, որք են.

ա. — Աստուած.

բ. — Որդի.

գ. — Հոգի.

դ. — Եկեղեցի.

ե. — Մկրտութիւն.

զ. — Մեղք.

է. — Մեռելոց Յարութիւն.

ը. — Յաւիտենական (կամ վերջին) Դա-

տաստան:

թ. — Երկնից Թագաւորութիւն:

ժ. — Յաւիտենական Կեանք (կամ անմահութիւն հոգւոյ):

Աստուած ի՞նչպէս բանաձեւուած եւ նրկարարուած է Հաւատամքի մէջ:

— Կը հաւատանք մեկ Աստուծոյն. այսինքն՝ Աստուած մեկ է, ուրիշ աստուածներ չկան, և այդ մէկ Աստուած՝ է՝ Հայր ամենակալ (ամէն բանի տէր, ամէն բան իր ձեռքին մէջ ունեցող), որ ստեղծեց երկիրը եւ երկինքը, տեսանելի եւ անտեսանելի բոլոր բաները:

Որդի՞ն:

— Կը հաւատանք մեկ Որդիին, որ ծնած է նոյնինքն Հօր Աստուծոյ էութենէն: Որդին ալ ճշմարիտ Աստուած է, լոյս է, որովհետեւ Աստուծմէ ծնած է եւ ո՛չ թէ ստեղծուած (ծնունդ և ո՛չ արարած):

Որդին Աստուած մարդոց փրկութեան համար իջաւ երկինքէն և Սուրբ Հոգիին միջոցաւ ծնաւ սուրբ կոյս Մարիամէն, և եղաւ կատարեալ մարդ, ճիշդ մեզի պէս, և չարչարուեցաւ, խաչուեցաւ, մեռաւ, թաղուեցաւ և երրորդ օրը յարութիւն առաւ, նոյն մարմնով երկինք ելաւ և նստաւ Հօր աջ կողմը: Միևնոյն մարմնով ալ պիտի գայ՝ դատելու համար ողջերն ու մեռածները, պիտի թագաւորէ, և անոր թագաւորութիւնը վերջ (վախճան) չունի:

Հոգի՞ն:

— Կը հաւատանք մեկ Սուրբ-Հոգիի, որ անեղ է (ստեղծուած կամ եղած չէ), և կատարեալ: Այս Հոգին է որ խօսեցաւ Օրէնքի և Մարգարէներու (Հին Կտակի) միջոցաւ, Յորդանան իջաւ (Յիսուս Քրիստոսի մկրտութեան ատեն), քարոզեց առաքեալներուն միջոցաւ և բնակեցաւ սուրբերուն մէջ:

Եկեղեցի՞ն:

— Կը հաւատանք մեկ Եկեղեցիի (այսին-

քրն՝ քրիստոնէական եկեղեցին մեկ է), որ
Բնդհանուր է, Առաքելական է և Սուրբ է: (*)

Իսկ մնացածները:

— Կը հաւատանք մեկ Մկրտութեան (այսինքն անձ մը միայն մեկ անգամ կը մկրտուի), Ապաշխարութեան, մեղքերու թողութեան, մեռելներու յարութեան, յաւիտենական (վերջին) դատաստանի, երկինքի թաղաւորութեան և յաւիտենական կեանքի:

Ծանօթ. — Մեռելներու յարութիւն, վերջին դատաստան, յաւիտենական կեանք, և այլն, ինչ որ հանդերձեալ կեանքի կը պատկանի, ասոնք վախճանաբանական խնդիրներ են, որոց մասին կը խօսուի Աստուածաբանութեան մէջ: Ասոնք քիչ շատ պատրաստուած միտքերու մատչելի խնդիրներ են, իսկ այս խնդիրներու մասին չպատրաստուածներու և մանուկներու գաղափար տալու համար բաւական է սորվեցնել անոնց ինչ որ կայ Աւետարանի մէջ:

Այս Հաւատամքը ե՞րբ կ'ըսուի մեր եկեղեցւոյ մէջ:

— Սմէն օր, ճաշու գիրքերուն և Աւետարանին ընթերցումէն յետոյ, պատշաճ հանդիսաւորութեամբ, ձեռնամաձ:

Ծանօթ. — Այս Հաւատամքի հետեւելով, ուրիշ երկու Հաւատամքներ ալ խմբագրուած են մեր եկե-

(*) Յետոյ առանձին պիտի խօսինք եկեղեցւոյ եւ եկեղեցիներու վրայ:

ղեցւոյ մէջ: Մէկը Ժամագիրքին սկիզբը, «Խոստովանիմք և հաւատամք ամենակատար սրտիւ» սկսուածով, որ ամէն առտու ժամերգութեան չսկսած կ'ըսուի ժամարար քահանայի կողմէն: Դարձեալ, Քահանայական Ձեռնադրութեան Կոչման արարողութեան մէջ՝ ընծայեալը այս Հաւատամքով կուտայ իր դաւանութիւնը:

Հատ մըն ալ կայ, հակիրճ և խիտ, որ դրուած է Մկրտութեան Կանոնին մէջ, Հաւատամք յամենասուրբ Երրորդութիւնն սկսուածով: Ասիկա պիտի ըսէ մկրտութեան եկողը, եթէ չափահաս է. իսկ եթէ փոքրիկ մըն է ան, իր կնքահայրը պիտի ըսէ:

ԱՍԵՆԱՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ բա՛ել է Ամենասուրբ Երրորդութիւն:

— Հայր Աստուած, Որդի Աստուած, Սուրբ—Հոգի Աստուած, երեքը միասին կը կոչուի Ամենասուրբ Երրորդութիւն:

Ներսէս Շնորհալի Հայրապետը ի՞նչ կ'ըսէ Երրորդութեան մասին:

— Պէտք է որ Գրիստոսի երկրպագողներ և Ամենասուրբ Երրորդութեան անունով մկրտուածներ խոստովանին թէ Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ երեք անձնաւորութիւնները համագոյ են:

Ի՞նչ կը նշանակէ համագոյ:

— Համագոյ կը նշանակէ միւսնոյն գոյութիւնը ունեցող. հետեւաբար՝ զատ զատ երեք աստուածներ չեն Հայր, Որդի և Ս. Հոգի, այլ Մի (մէկ) Աստուած: Շնորհալին կ'ըսէ. Մի բնութիւն, մի աստուածութիւն, մի իշխանութիւն, համապատիւ և զուգափառ: Մէկէ մը չեն եղած (ստեղծուած), սկիզբ և վերջ չունեցող, այսինքն՝ յաւիտենական:

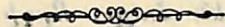
Երբ ծնունդ կ'ըսուի, պէտք է՝ իմանալ մարդոց ծննդեան սովորական կերպերը. այլ՝ ինչպէս լոյսէ լոյս կը ծնի կամ կրակէ կրակ,

և կամ թէ, քիչ շատ հեռաւոր օրինակով մը,
մեր միտքէն (ուղեղէն) ծնած խօսք:

Հոգին կը բղկի Հօրմէն, փառակի՛ց է Որ-
դին, և կատարեալ Աստուած է Հօր և Որ-
դիի նման:

Ասոնք դժուար եւ անիմանալի բաներ են,
ի՞նչպէս կարելի է ըմբռնել:

— Այո՛, դժուար են մեր միտքերուն հա-
մար. բայց հաւատացեալ մարդու համար դժ-
ուար չեն. որովհետեւ հաւատքով միայն կ'ըմ-
բռնուին այսպիսի խրթին խնդիրներ: Ներսէս
Շնորհալի կ'ըսէ. «Անհասկնալին հասկնալու
միակ միջոցը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հա-
ւատալ Սուրբգիրքի մէջ ըստածներուն:

ԱՍՏՈՒԱԾ

Ո՞վ է Աստուած:

— Ինչպէս որ տեսանք Հաւատքի մէջ,
Աստուած է բոլոր տիեզերքին արարիչը, եւ
Տէր Յիսուս-Քրիստոսով յայտնուած եւ բացա-
տրուած Հայրը:

Ո՞ւր է Աստուած:

— Աստուած մարդոց պէս մարմնաւոր էակ
մը չէ որ տեղ ունենայ: Հոգի՛ է ան և ամեն-
ուրեք, այսինքն՝ ամէն տեղ:

Ի՞նչ ըսել է աստուածապետութիւն:

— Աստուածապաշտութիւն կը նշանակէ
պաշտել զԱստուած, ծառայել Աստուծոյ:

Մարդիկ կը ծառայեն Աստուծոյ երբ կը
սիրեն զայն իրենց բոլոր հոգիով, և կը պահեն
աստուածային պատուիրանքը եւ կ'աղօթեն
անոր:

Ինչո՞ւ համար աստուածապետ պիտի ըլ-
լանք:

— Որովհետեւ Աստուած մեր արարիչն է.
մեր վայելած բոլոր բարիքները ան կու տայ
մեզի. ան սիրեց մեզ և միշտ կը սիրէ:

Աստուած ի՞նչպէս կը սիրէ մեզ:

— Սուրբ Աւետարանի մէջ կը կարդանք.

Աստուած ա՛յնչափ սիրեց աշխարհը (մարդ-կութիւնը) որ նոյն իսկ իր միածին որդին տուաւ անոր համար (Յովհ. Գ. 16), այսինքն՝ Տէր Յիսուս-Քրիստոսը, որ յայտնեց մարդոց թէ ո՛վ է Աստուած և թէ ի՛նչպէս պէտք է աղօթել անոր:

Ի՞նչպէս պէճք է աղօթել Աստուծոյ:

— Մեր աղօթքը պէտք է ըլլայ հոգեւոր. Վասն զի Աստուած հոգի է, և հոգիով և ճշմարտութեամբ պէտք է աղօթել անոր (Յովհ. Դ. 24): Որովհետեւ նոյն իսկ մեր նիւթական պէտքերը ծառայելու են մեր հոգեւոր կեանքը ազնուացնելու և բարձրացնելու:

Աստուած կը սեսնուի՞:

— Ո՛ր: Քանի որ Աստուած հոգի է, չի տեսնուիր մարմնի աչքերով. բայց կը տեսնուի կամ կը յայտնուի մաքուր սիրտ ունեցողներուն: Սուրբ Աւետարանը կ'ըսէ. «Երանի՛ անոնց որ մաքուր սիրտ ունին. որովհետեւ անոնք զԱստուած պիտի տեսնեն» (Մատթ. Ե. 8):

Աստուած ուրիշ կերպով ալ կը սեսնուի՞:

— Այո՛: Մեր Տէրը կ'ըսէ. «Այն որ զիս տեսաւ, Հայրը տեսաւ» (Յովհ. ԺԴ. 9): Այսինքն՝ անոնք որ կը սիրեն Տէր Յիսուսը և կ'ապրին անոր կեանքը, անոնք կը տեսնեն զԱստուած:

Աստուած ի՞նչ usոռոգելիներով նկարագրուած է Աւետարանի մէջ:

— Աստուած ամէնէն բարձր կատարելութիւնն է. ասոր համար է որ Տէրն մեր ըսաւ. «Կատարեալ եղէ՛ք ձեր երկնաւոր Հօր պէս» (Մտք. Ե. 48):

Աստուած Բարի է (Ղկս. ԺԸ. 9):

Աստուած Ճշմարիտ է (Յովհ. ԺԷ. 3):

Աստուած Սէր է (Ա. Յովհ. Դ. 8):

Այս Կատարեալ, Բարի, Ճշմարիտ, Սէր, եւ այլն, usոռոգելիները (կամ յատկանիւշները), ի՞նչ նշանակութիւն ունին մեր գործնական կեանքին մէջ:

— Մարդ ստեղծուած է աստուածային դէմքով. հետեաբար՝ պահելու համար իր աստուածային նկարագիրը մարդ պէտք է աշխատի ըլլալ միշտ՝ կատարեալ, բարի, ճշմարիտ և սիրով զեղուն:

Ո՞րն է այս բոլոր usոռոգելիներուն հիմք:

— Սէրը: Անկեղծ սէր ունեցող քրիստոնեայն կ'ըլլայ բարի, ճշմարիտ եւ կատարեալ:

Սիրոյ մասին ինչե՞ր ըսաւ մեր Տէրը:

— Սիրեցէ՛ք զիրար, ձեր անձին պէս, նոյն իսկ սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները (Մտք. Ե., Մրկ. ԺԲ., Ղկս. 2): Նոր պատուիրան մը

Հոռտամ ձեզի որ սիրէք զիրար. ինչպէս որ ես սիրեցի ձեզ, դուք ալ այնպէս սիրեցէ՛ք զիրար (Յովն. ԺԳ. 34):

Կրնանք ըսել թէ ամբողջ Նոր Կտակարանի բարոյականը հիմնուած է Սիրոյ վրայ: Յովհաննու Աւետարանը և Թուղթը, ինչպէս նաև Ա. Կրնթ. ԺԳ. Գլուխը չա՛տ կարեւոր են քրիստոնէական Սիրոյ արժէքը հասկցնելու համար:

Մարդիկ արդէն չե՞ն սիրեր զիրար:

— Մարդիկ անշուշտ կը սիրեն զիրար, և կը սիրեն նաև ուրիշ շատ բաներ. սակայն այս սէրը հիմնուած է շահու կամ պէտքի կամ հաճոյքի վրայ:

Աստուածային սէրը, որուն վրայ է խօսքը, չահախնդրական է: Քրիստոնեաներ այս սիրով սիրելու են զիրար, որպէսզի կատարեալ ըլլան իրենց Երկնաւոր Հօր նման:

Կարելի՞ է այս աշխարհի մեջ, որ չարիքներով լի է, աստուածային սիրով սիրել զիրար:

— Այս աշխարհը աւելի բարիքներով լի է քան թէ չարիքներով: Մարդիկ են որ կը մշակեն չարիքները, քանզի չեն սիրեր զիրար աստուածային սիրով: Շահ, նախանձ, ատելութիւն, ագահութիւն, տեսակ տեսակ ցանկութիւններ, եայլն, մէկ խօսքով, չափազանց եսապաշտութիւն, բարիքները կը փոխեն չարիքի:

Ի՞նչ պէ՛տք է ըլլայ ուրեմն ֆրիսոնեաներուն պարսկացիներն այս աշխարհի մեջ:

— Քրիստոնեաներուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ չտարուիլ աշխարհային չարիքներու հոսանքէն: Մեծ և լուրջ աշխատանք կը պահանջէ ասիկա. և արդէն ասոր մէջ է քրիստոնեայ մարդու քաջութիւնը կամ առաքինութիւնը: Եթէ աշխարհը մութ է, քրիստոնեան պիտի լուսաւորէ զայն ճրագի մը նման. եթէ աշխարհը անհամ է, քրիստոնեան է որ պիտի համեմէ զայն աղի պէս: Այսպէս պատուիրեց Տէրը իր աշակերտներուն և բոլոր իրեն հետեողներուն (Մթ. Ե. 13-16):

Վերջապէս քրիստոնեաներ այնպէս ապրելու են իրենց հաւատքին կեանքը որ քրիստոնէական վարդապետութիւնը փառաւորուի (Տիմոթ. Բ. 10):

Ո՞վ է Որդին:

— Որդին թէ՛ Աստուած է և թէ՛ Մարդ: Ինչպէս որ տեսանք, անոր աստուածութիւնը կը նկարագրուի Հաւատամքի մէջ, իբրեւ Միածին, ծնած նոյն ինքն Հօր Աստուծոյ էութեանէն: Ասիկա կը նշանակէ թէ կատարեալ աստուած է Որդին, քանի որ Աստուծոյ էութեանէն կամ Բնութենէն կը ծնի: Այս է պատճառը որ Որդին կը կոչուի նաեւ ԼՈՅՍ, քանի որ Աստուած Լո՛յս է. եւ այսպէս՝ Աստուծոյ բոլոր ստորոգելիները Որդւոյն ալ ստորոգելիներն են:

Եթէ Որդին Աստուած է, ի՞նչպէս մարդ կ'ըլլայ:

— Մատթէոսի և Ղուկասու Աւետարաններէն կը սորվինք թէ Որդին Աստուած մարդ կ'ըլլայ հրաշալի պարագաներու մէջ: Հաւատամքի բացատրութեամբ, ինչպէս որ տեսանք, Որդին Յնուկն է եւ ո՛չ թէ արարած կամ ստեղծուած. ան մարդոց փրկութեան համար իջաւ երկինքէն և Սուրբ Հոգիով ծնաւ սուրբ կոյս Մարիամէն. կատարեալ մարդ եղաւ. փրկութեան գործը կատարեց մարդոց մէջ, և իբր ապացոյց իւր աստուածութեան, չարչա-

րուելէ, մեռնելէ և թաղուելէ երեք օր ետքը յարեալ, համբարձաւ երկինք և նստաւ Հօր աջ կողմը: Ան դարձեալ պիտի գայ այս աշխարհ դատելու համար մեռելներն ու ողջերը հաւասարապէս:

Ասոնք խել չհասնելիք պատմութիւններ են, կարելի՞ է հասկնալ:

— Ստոյգ է որ մարդկօրէն դժուար է խելք հասցնել Յիսուս-Քրիստոսի աստուածութեան և մարդկութեան խորհուրդին. բայց նոյնչափ ստոյգ է Որդւոյն աստուածութիւնը, որուն վրայ հիմնուած է բովանդակ Քրիստոնէութիւնը:

Եթէ խելքերնիս չի հասնիր ասոր, բայց հաւատքնիս կը հասնի, կամ Ս. Ներսէս Շնորհալիի ըսածին պէս, «Անհասկնալին հասկնալու միակ միջոցն է հաւատալ Սուրբ Գիրքի մէջ ըսուածներուն... որովհետեւ աստուածային ծնունդին խելք չի հասնիր և խօսքով չի բացատրուիր: Հետեւաբար քրիստոնեաներու պարտաւորութիւնն է, խոնարհութեամբ ընդունիլ Սուրբ Գրոց մէջ աւանդուածները և Սուրբ Հայրերու բացատրութիւնները այս մասին, և լա՛ւ սորվիլ Աւետարանի պատմութիւնը այս մասին:

Շնորհալի Հայրապետ ի՞նչպէս կը նրկաբարեւ Որդւոյն աստուածութիւնն ու մարդկութիւնը:

— Բանն Աստուած (= Որդին) Գաբրիէլ

հրեշտակապետին աւետիքով իջաւ կոյս Մարիամին արգանդը, անկէ առաւ մարմին, հոգի եւ միտք, զանոնք խառնեց եւ միացուց իր աստուածութեան հետ, ինը ամիս զարգացաւ անոր արգանդին մէջ տղու պէս եւ ծնաւ կատարեալ աստուած եւ մարդ, էութեամբ (բնութեամբ) անշփոթ եւ միութեամբ անբաժանելի: Մէկ Բրիստոս, միացած երկու բնութիւններէն մէկ անձնաւորութիւն: Իբրեւ մարդ կաթով սնաւ, իբրեւ Աստուած փառաւորուեցաւ հրեշտակներէն. երեսուն տարի շրջեցաւ աշխարհի վրայ՝ մինչեւ մարդկային հասակի լրումը, իբրեւ մարդ մկրտուեցաւ ծառայէն (= Յովհաննէս Մկրտիչէն) եւ իբրեւ Որդի Բարձրելոյն վկայուեցաւ Հօրէն եւ Հոգիէն: Իբրեւ մարդ փորձուեցաւ Սատանայէն, եւ իբրեւ Աստուած յաղթեց փորձիչին: Իբրեւ մարդ անօթեցաւ, ծարաւեցաւ, քնացաւ, լացաւ, յոգնեցաւ մարմնի օրէնքին տակ, իբրեւ Աստուած սքանչելիքներ եւ հրաշքներ գործեց, աստուածային զօրութիւն ցոյց տուաւ: Իր կամքով չարչարանքի եկաւ, անչարչարելին մեր չարչարելի բնութիւնով չարչարուեցաւ խաչի վրայ. մահուան պարտք չունեցողը մեր այս մահկանացու մարմնով մեռաւ, մեղքով մեռած մեր այս բնութիւնը կենդանացնելու համար. գերեզման իջաւ՝ աւարեց կրկին դժոխքները, աստուածութեան հետ միացած մարդկային հոգիով, դժոխքի մէջ գտնուող

հոգիներուն ազատութիւն շնորհեց. իսկ իւր աստուածային մարմնին յայտնութեամբը՝ այս մահկանացու բնութեան, մահուան ապակաշնութենէն ազատուելու համար, յարութեան յոյսը տուաւ. երրորդ օրը իշխանաբար (հեղինակօրէն) յարութիւն առաւ մեռելներէն, երեցաւ իր 12 եւ 72 աշակերտներուն եւ հինգ հարիւրներուն եւ ուրիշ շատերուն, որ անոր վկաներն ու քարոզիչները եղան բոլոր տիեզերքի մէջ. քառասուն օր երեցաւ անոնց եւ խօսեցաւ: Քառասուն օրերու լրումէն ետքը երկինք վերացաւ եւ Հօր աջ կողմը նստաւ մեր բնութիւնով, որմէ անբաժան էր իր աստուածութիւնով: Նոյն մարմնով պիտի գայ՝ իր Հօր աստուածային փառքին մէջ, մեռելները յարուցանելու եւ աշխարհը արդարութեամբ դատելու, բարեգործներուն տալով բարիքներու ժառանգութիւնը եւ անվերջ թագաւորութիւնը, իսկ չարագործներուն տալով յաւիտենական ամօթը եւ իւրաքանչիւրի գործին համեմատ տանջանքներ:

Շնորհալի Հայրապետ Իճնչպէս կը վերջացնէ Որդւոյն աստուածութեան եւ մարդկութեան մասին իր խօսքերը:

— Ծղմարիտ հաւատքի այս գաւառութիւնը հիմն է մեր մէջ գտնուող աստուածային տաճարին. իսկ բարի գործեր այս հիման վրայ է որ կը շինուին, ինչպէս որ Տէրն ալ

Պետրոսին դաւանութիւնը իբրեւ վէմ հիմ դը-
րաւ իր իմանալի եկեղեցւոյն և շինքն ալ՝
իբրեւ շինող, և ամէն ազգերէ իր ընտրեալ-
ներուն բարեգործութիւններն ալ իբրեւ շի-
նուածանիւթ փոխանակ քարի, փայտի և ու-
րիշ պիտոյքներու:

Որդին ճարտարապետ է, իսկ մենք հրա-
մանակատար մշակներ. որովհետեւ ինքն ըսաւ
իր աշակերտներուն թէ առանց ինծի չէ՛ք
կրնար բան մը ընել:

Իսկ Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ. Ես հիմ դը-
րի Աստուծոյ իմաստութիւնը, այսինքն՝ Որ-
դին, որ է Քրիստոս, և մեր անոր մասին ու-
նեցած ճշմարիտ հաւատքը: ... Այս հաւատ-
քին վրայ գործքով կը շինուի շէնքը, իւրա-
քանչիւրի կամքին համեմատ, բարի կամ չար:
Կրնայ մէկը այս հիմին վրայ ոսկի շինել, որ
է արդարութիւն և ճշմարտութիւն. ուրիշ մը
կրնայ արծաթ շինել, որ է մտքի մաքրու-
թիւն և սրտի սրբութիւն. ուրիշ մը կրնայ
թանկագին քարեր շինել, որոնք մասերն են
բազմապատիկ առաքելութիւններու, որք են՝
սէր, խոնարհութիւն, ողորմածութիւն, անո-
խակալութիւն, պահք, աղօթք, ժուժկալու-
թիւն. ասոնք և ասոնց նման բաներ են թան-
կագին քարեր ըսուածները, որ արդարներու
կողմէն կը շինուին հաւատքի հիմերուն վրայ:

Բայց մեղսասէրներ, կ'ըսէ Պօղոս, այս-
պիսի թանկագին և հաստատուն նիւթերէ չեն

շիներ շէնքը հաւատքի հիմերուն վրայ, այլ
անարժէք եւ դիւրավառ նիւթերէ, ինչպէս՝
փայտ, խոտ, եղէգ. փայտը կը նմանի թանձ-
րագոյն մեղքերու, այսինքն՝ սպանութեան,
պոռնկութեան, գողութեան, յափշտակու-
թեան, եւ այսպիսիներու. խոտը կը նմանի
սրտի մէջ ժողովուած չար խորհուրդներու.
Եղէգը կը նմանի զարշէլի խօսքերու, զոր
մարդիկ կը հանեն իրենց բերնէն, և իրենց
լեզուն գործիք ընելով սատանայի, կ'անար-
գեն և կը նախատեն իրենց ընկերները տեսակ
տեսակ հայհոյանքով, որ գեղջուկ լեզուով
յիշոցք կը կոչուի, իսկ Սուրբգրոց լեզուով՝
անեծք և քեւամանք: Ստույթիւն, չարախօսու-
թիւն, մատնութիւն և ասոնց նման անիրաւ
խօսքեր եղեգի օրինակին մէջ են:

Իրարու հակառակ այս շինուածանիւթե-
րը, յարգիւններն ու անարգիւնները, կ'ըսէ Պօղոս,
կրակը պիտի զատէ, որովհետեւ դատաւորը
կրակով պիտի յայտնուի:

Եթէ հաւատքի հիմին վրայ շինուած գոր-
ծը ոսկի է և արծաթ ու թանկագին քարեր,
ասոնք չեն աւրուիր, այլ կը մաքրուին կը-
րակով և գործողը վարձք կ'ընդունի: Իսկ ե-
թէ խոտ, փայտ և եղէգ է շինուածը, շու-
տով կը փճանան կրակէն, և գործողն ալ կը
տուժէ:

Որովհետեւ, ինչպէս որ ապարանք մը
միայն իր հիմով բաւական չէ ընակելու հա-

մար, այլ պէտք են պատ և ձեղուն և ուրիշ շինուածներ, անանկ ալ մարդը միայն հաւատքով, այսինքն առանց գործքի, չի կրնար ինքզինք Աստուծոյ տաճար շինել: Եւ ինչպէս որ գլուխը, առանց մարմնի չի կրնար կենդանութիւն ունենալ և ո՛չ ալ մարմինը՝ առանց գլխու, ասանկ ալ հաւատքը առանց գործքի և գործքը առանց հաւատքի, երկուքն ալ մեռած են ըստ Առաքեալին:

Ասոր համար կ'աղաչեմ ամէնքիդ ալ որ ծշմարիտ Հաւատքին — զոր ընդունեցիք Աւագանէն ծնելու ատեն եւ զոր հաստատ կը պահէք — արդար գործեր ալ յարմարցնէք, որպէս զի միայն մէկ աչքով չլուսաւորէք ձեր մարմինը, այլ երկու աչքերով պայծառանաք: Ասկից զատ կարեւորութիւն մի՛ ընծայէք անմիտներու սին յոյսին, որոնք կ'ըսեն թէ քըրիստոնեայ մարդու համար բաւական է ճըշմարիտ հաւատքը՝ տանջանքներէն փրկուելու և արքայութեան արժանանալու համար: Վասնզի, ինչպէս որ մեռած անդամներ անպէտ են, այնպէս ալ մեռած հաւատքը զօրութիւն չի տար հոգիին և ընդհակառակը առաւելագոյն տանջանքներու պարտական կ'ընէ այդ հաւատքը ունեցողը:

Հ Ո Գ Ի

Ի՞նչ է Հոգին:

— Հոգին, աստուածաբանական լեզուով, բխումն է Հօրէն և փառակից Որդւոյ: Հոգին կատարեալ Աստուած է Հօր և Որդւոյ պէս:

Ի՞նչ կը կոչուի աստուծային երեք անձնու միաւորութիւնը:

— Ամենասուրբ Երրորդութիւն:

Երեք զաւակ անձեր ի՞նչպէս կրնան մի լլալ:

— Երեք անձինք միեւնոյն բնութիւնը ունին:

Աստուած՝ անսկիզբն է և անեղ: Անսկիզբն կը նշանակէ սկիզբ կամ ծագում չունեցող, այսինքն՝ ինքնագոյ. իսկ անեղ կը նշանակէ անսեղծ, այսինքն մէկու մը կողմէն չստեղծուած, չեղած:

Որդին՝ ծագումն կամ ծնունդ է Հօրմէն: Այս ծագումը կամ ծնունդը հասկցնելու համար իբրեւ օրինակ կը տրուին լոյս եւ կրակ. ինչպէս որ լոյսէն լոյս կը ծնի կամ կը ծագի և կրակէն ալ տաքութիւն, այսպէս ալ Որդին կը ծնի կամ կը ծագի Հօրմէն:

Շնորհալի ի՞նչ կ'ըսէ այս մասին:

— Լոյս և կրակ թէև զատ զատ «անձ»եր

են, բայց միևնույն են «բնութեամբ»։ այսպէս ալ «լոյս Որդի» կը ծնի «լոյս Հօրէն», և Որդւոյն աստուածութեան կրակը կը ծագի Հօր աստուածութեան կրակէն։ հետեաբար «այլևայլ» չեն, այլ միևնույն բնութիւնը ունին։

Ի՞նչ է Հոգիին պատօճը։

— Ինչպէս որ բացատրուած է Հաւատարմի մէջ, Հոգին է որ խօսած է Հին Ուխտի մէջ, Սուրբգիրքի (օրէնք և մարգարէք) մէջ, նոյն Հոգին է որ Յորդանան իջաւ Յիսուս-Քրիստոսի մկրտութեան ատեն, քարոզուեցաւ առաքեալներու բերնով և գրուածներով։ նոյն Հոգին է որ բնակեցաւ սուրբերու մէջ։ այսինքն՝ Պետեկոստէին, վերնատան մէջ, իջաւ առաքեալներուն վրայ։

Շնորհալին ի՞նչ կերպով կը բացատրէ երբորդութեան երեք անձերուն պատօճը։

— Հայրը ուզեց ստեղծել երեւելի և աներևոյթ արարածները։ Որդին՝ անգոյներէն գոյացուց զանոնք։ Սուրբ Հոգին ալ իմաստութեամբ զարգարեց զանոնք։

Աւետարանի մեջ ի՞նչպէս նկարագրուած է Հոգին։

— Իբրեւ ներշնչում, իմաստութիւն եւ Մխիթարութիւն։ Զոր օրինակ, Կոյս Մարիամու յղացման պարագաներուն մէջ Ս. Հոգին է հովանաւորողը (ՄՏՔ. Ա., Ղկա. Ա.)։ Թի-

սուս-Քրիստոս Հոգիով է որ պիտի մկրտէ (Մրկ. Ա. 8)։ Ս. Հոգին է որ կը ներշնչէ եւ իմաստութիւն կուտայ խօսելու (Մրկ. ԺԳ., Ղկա. ԺԲ.)։ Յիսուս-Քրիստոսի հրաշագործութիւններուն մէջ ալ կը յայտնուի Հոգին (ՄՏՔ. ԺԲ.)։ Ս. Հոգին է Մխիթարիչը (Յովն. ԺԴ.), և աններելի մեղք է հայհոյել Հոգւոյն դէմ (ՄՏՔ. ԺԲ., Մրկ. Գ., Ղկա. ԺԲ.)։

Առաքելական Ժամանակներու մէջ Ս. Հոգւոյն ներգործութիւնը կը յայտնուի մեծ արդիւնաւորութեամբ։ Մասնաւորապէս ուշագրաւ են Գործք Առաքելոցի պատմութիւնները Ս. Հոգւոյն ներգործութեան մասին։

Ի՞նչ կը հետեւի Հոգին Սուրբի մասին այս բոլոր ըսուածներէն։

— Կը հետեւի թէ Սուրբ Հոգին, իբրեւ աստուածային կատարեալ անձնաւորութիւն, գործօն զօրութիւն մըն է քրիստոնէական կեանքի մէջ։ Սէրը, ճշմարտութիւնը, իմաստութիւնը, Շնորհքը կ'անձնաւորէ Ան. հաւատացեալները Աստուծոյ տաճար կը շինէ և հաւատացեալներու բազմութեամբ կը կազմակերպէ եկեղեցին։ վերջապէս կ'առաջնորդէ հաւատացեալներուն անոնց բոլոր կեանքի ընթացքին, արդիւնագործելով անոնց պէս պէս շնորհները, ի նպաստ Աստուծոյ թագաւորութեան հաստատութեան մարդոց մէջ և մշտնջենաւորման։

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

ԽճՀ կը նշանակէ Խորհուրդ:

— Խորհուրդ, բառին կրօնական և աստուածաբանական իմաստով, կը նշանակէ անտեսանելի բաներու յայտնութիւնը. զոր օրինակ, Մկրտութեան մէջ մկրտուողին քրիստոնեայ դառնալը՝ Խորհուրդ մըն է, ծածուկ բան մը, և ա՛յն ծէսն ու արարողութիւնը, որոնց համեմատ կը կատարուի մկրտութիւնը, իրական արտայայտութիւնն է Խորհուրդին: Հետեւաբար. Խորհուրդ կը նշանակէ ո՛չ միայն ծածուկ բան մը, այլ նաեւ ատոր արտայայտութեան արտաքին ձեւերն ու կերպերը, կամ՝ արարողութիւններն ու ծէսերը:

ԽճՀ կերպով կ'ըմբռնենք Խորհուրդը:

— Խորհուրդը կ'ըմբռնենք հաւատքով և երկկիւղածութեամբ: Վասն զի քրիստոնէական սուրբ կրօնը ինքնին հիմնուած է հաւատքի վրայ, ինչպէս որ տեսանք: Հետեւաբար առանց հաւատքի և առանց երկկիւղած նկարագրի կարելի չէ ընդունիլ Խորհուրդը:

ԽճՀ է Խորհուրդներուն նպատակը:

— Խորհուրդները հոգեւոր ազդակներ եւ միջոցներ են քրիստոնեաներուն համար միշտ մնալու աստուածային շնորհքի մէջ և ապրելու հոգեւոր կեանքի բարձրութեան վրայ, եւ

գործքով ցոյց տալու թէ Յիսուս-Քրիստոսով
աւետարանուած փրկութիւնը հոգեւոր իրակա-
նութիւն մը եղած է հաւատացեալներու հա-
մար, իրենց հաւատքին և կեանքին մէջ: Այս
ըմբռնումով պէտք է նայիլ խորհուրդներու
վրայ: Ասոր համար ո՛չ միայն կարեւոր է գիտ-
նալ խորհուրդներուն աստուածաբանական նը-
շանակութիւնը, այլ մա՛նաւանդ հրամայական
պարտք մըն է կեանքի և կենցաղի մէջ արտա-
յայտել անոնց կրօնական և հոգեւոր իմաստը,
անոնց բարոյագիտական գեղեցկութիւնը: Եթէ
այս գիտակցութիւնը չդնենք Քրիստոնեականի
ուսման մէջ, եթէ երկիւղածութեամբ չսեր-
տենք խորհուրդները, չենք կրնար զգալ աս-
տուածային օրհնութիւնը և շնորհքը մեր վրայ:

Որո՞նք են Եկեղեցւոյ խորհուրդները:

— Ուղղակի Տէր Յիսուս-Քրիստոսէ հաս-
տատուած խորհուրդներն են Մկրտութիւն և
Հաղորդութիւն: Բայց, ինչպէս որ պիտի տես-
նենք յետոյ, եկեղեցին եօթի բարձրացուցած
է խորհուրդներուն թիւը՝ այսպէս.

ա. — Մկրտութիւն:

բ. — Դրոշմ:

գ. — Ապաշխարութիւն:

դ. — Հաղորդութիւն:

ե. — Պսակ ամուսնութեան:

զ. — Կարգ հիւանդաց կամ վերջին օծում:

է. — Կարգ Ձեռնադրութեան:

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ է Մկրտութիւն:

— Մկրտութիւն, իբրեւ բառ, կը նշանա-
կէ լուացում, մաքրութիւն: Բայց կրօնական
իմաստով՝ կը նշանակէ ա՛յն արարողութիւնը,
որ ջրով կը կատարուի՝ սրբելու, մաքրելու
համար մկրտուողին մեղքը, որ ըստ աստուա-
համար մկրտուողին առաջին կամ սկզբ-
նական մեղք: Մկրտութիւնը կը կոչուի նաև
վերսիւն ծնունդ. որովհետեւ մկրտուողը կը
սրբուի, կը մաքրուի իր մեղքէն և նորէն ծը-
նած կ'ըլլայ Աւազանէն: Այս նոր և հոգեւոր
ծնունդը Քրիստոսի եկեղեցւոյն անդամ կ'ընէ
մկրտուածը:

Ի՞նչ ըսել է առաջին մեղք:

— Կը սորվինք Սուրբգիրքէն թէ Ադամ
չպահեց աստուածային պատուէրը իր դրախ-
տային կեանքին մէջ. այս պատուիրանազան-
ցութիւնը կամ անհնազանդութիւնը ըստ աս-
տուածաբաններու կը կոչուի առաջին (սկզբ-
նական) մեղք, որ Ադամէն ժառանգաբար ան-
ցած է սերունդէ սերունդ բոլոր մարդոց:

Գրիգոր Տաթևացին այսպէս կը սահմանէ
այդ մեղքը. — «Ադամին մեղքը ա՛յն է որ
կորսնցուց արդարութիւնը և մեղքով ու ցան-

կութեամբ ծնաւ իր որդին. ա՛յս է սկզբնա-
կան մեղք ըստածը, որ չի քաւուիր եթէ չը
մկրտուի Քրիստոսի մահով»:

Քրիստոնեայ ըլլալու համար անհրաժեշտ
պայմա՞ն մըն է Մկրտութիւնը:

— Այո՛: Մկրտութեան կարեւորութիւնը
հասկնալու համար պէտք է գիտնալ որ նոյն
ինքն մեր Տէրն ալ մկրտուեցաւ Յորդանան
Գետին մէջ, Յովհաննէս Մկրտչին ձեռքով
(Մտք. Գ. 13-17, Մրկ. Ա. 9-11, Ղկա. Գ.
21-22, Գ. 1): Յետոյ, երբ իր առաքեալները
ղրկեց քարոզութեան, պատուիրեց անոնց. —
Ասկից ետքը գացէ՛ք, Աւետարանի աշակերտ
ըրէ՛ք բոլոր ազգերը, մկրտեցէ՛ք զանոնք Հօր,
և Որդւոյ և Ս. Հոգւոյն անունով:

Մեր Տէրը ինչո՞ւ համար մկրտուեցաւ. մե-
ղաւո՞ր եր հասարակ մարդոց պէս:

— Քա՛ւ լիցի: Յիսուս-Քրիստոս կատար-
եալ մարդ էր. այսինքն՝ մեղք չուներ. ու-
րիշ խօսքով, մեր Տէրը մարդկային բոլոր
հանգամանքը ուներ բացի մեղքէն: Բայց
մկրտուեցաւ ցոյց տալու համար մեղաւոր
մարդկութեան թէ մկրտութիւնը անհրաժեշտ
պայման մըն է վերստին կամ հոգեւոր ծննդեան
համար:

Պօղոս Առաքեալ ի՞նչպէս կը բացատրէ հո-
գեւոր ծնունդը:

— Տիտոսի ուղղութեամբ Թուղթի Գ. գլը-

խուն մէջ կ'ըսէ. — Ատեն մը մենք ալ ան-
միտ էինք, անհնազանդ, մոլորած, և կը ծա-
ռայէինք տեսակ տեսակ ցանկութիւններու և
հեշտութիւններու. Հարութեամբ և նախան-
ձով կը վարուէինք, ատելի էինք և կ'ատէինք
զիրար. բայց երբ յայտնուեցաւ մեր Փրկիչ
Աստուծոյն քաղցրութիւնը եւ մարդասիրու-
թիւնը. . . . մեզ փրկեց աւազանից երկրորդ
ծննդեան միջոցաւ եւ Սուրբ-Հոգիին նորոգու-
թեամբը:

Կրնա՞նք Աւետարանէն ալ յիշել նշանաւոր
հասուած մը մկրտութեան մասին:

— Այո՛: Յովհաննու Աւետարանին Գ.
գլխին մէջ նկարագրուած է Փարիսեցի Նիկո-
ղիմոսին գիշերային տեսակցութիւնը Յիսուս-
Քրիստոսի հետ՝ որ կ'ըսէ թէ Աստուծոյ թա-
գաւորութեան մտնելու համար մարդ պէտք
է վերստին ծնի, այսինքն՝ մկրտուի. որով-
հետեւ ո՞վ որ ջուրէն եւ հոգիէն չի ծնիր,
չի կրնար մտնել Աստուծոյ թագաւորութիւնը.
վասն զի մարմինէն ծնածը մարմին է, իսկ
հոգիէն ծնածը՝ հոգի: Եւ քամիի օրինակով
կը բացատրէ հոգեւոր ծնունդին խորհուրդը. —
հովը կը փչէ, գուն անոր ձայնը միայն
կը լսես, բայց չես գիտեր թէ ուսկի՞ց կու
գայ եւ ո՞ւր կ'երթայ. այսպէս ալ վերստին
ծնունդը, թէև անտեսանելի ու անշօշափելի,
բայց անհրաժեշտ պայման է մարդու համար.

հոգեւոր իրողութիւն մըն է ասիկա, և դուն ռաբբի մը (ուսուցիչ) ըլլալով չես կրնար կոր ըմբռնել ասիկա:

Ի՞նչ է Մկրտութեան պայմանը:

— Հաւատք: Մկրտուողը պէտք է հաւատայ Ամենասուրբ Երրորդութեան. որովհետեւ, ինչպէս որ տեսանք, Յիսուս-Քրիստոս ըսաւ. «Մկրտեցէ՛ք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ»: Դարձեալ. «Այն որ կը հաւատայ և կը մկրտուի, պիտի փրկուի. իսկ այն որ չի հաւատար, պիտի դատապարտուի» (Մրկ. ԺԳ. 16):

Ուրեմն մկրտուողը խելահաս մեկը պիտի ըլլայ որ գիտնայ քի ի՞նչ է հաւատք, եւայլն:

— Այո՛. մկրտութեան եկողը պէտք է գիտնայ թէ ի՞նչ է հաւատք, ի՞նչ է Ամենասուրբ Երրորդութիւն, ևայլն, որպէս զի գիտակցութեամբ մկրտուի եւ փրկուի իր հաւատքով:

Եթէ այդպէս է, ուրեմն ինչո՞ւ համար կը մկրտենք նորածին փոքրիկները, որոնք բան մը չեն գիտեր դեռ:

— Այն շատ պարզ և շատ բնական պատճառով որ ծնողքներ պարտաւոր են հոգալ իրենց զաւակներուն մարմնաւոր եւ հոգեւոր պէտքերը միանգամայն: Հայրեր և մայրեր կը հոգան իրենց զաւակներուն ապրուստն ու հա-

գուստը, զանոնք դպրոց կը ղրկեն, իրենց մայրենի լեզուն կը սորվեցնեն, իրենց ազգային զգացումները կը մշակեն, ևայլն, և շատ բնական է որ իրենց զաւակները դաստիարակեն իրենց կրօնքով. այս է պատճառը որ մըկըրտել կուտան իրենց փոքրիկները, որք կը մեծնան իրենց ծնողաց ազգային և կրօնական կեանքին մէջ և անոնց հաւատքով:

Բայց աւելի բանաւոր չե՞ որ փոքրիկները մեծնան, խելահաս ըլլան քիչ շատ եւ իրենց գիտակցութեամբ մկրտուին:

— Ասիկա շատ փափուկ խնդիր մըն է: Կրօնական ճշմարտութիւնները և խորհուրդները հասկնալու համար ո՞րն է խելահասութեան տարիքը: Հայր մը և մայր մը կ'սպասեն որ իրենց փոքրիկները խելահաս ըլլան և այսինչ տարիքը ունենան և անկից ետքը երթան դպրոց, կամ որոշեն իրենց ազգութիւնը: Ասիկա անբնական է և հակառակ՝ ողջմտութեան: Ծնողքներ, շատ բնական կերպով, իրենց կեանքին պայմաններուն համեմատ, ինչպէս նաեւ իրենց ազգութեան և իրենց կրօնքին մէջ կը մեծցնեն իրենց փոքրիկները:

Ուրեմն Մկրտականներ կը սխալի՞ն:

— Անտարակոյս: Յիսուս-Քրիստոս երբ իր աշակերտներուն պատուիրեց երթալ մկըրտել բոլոր հեթանոսները՝ տարիքի խտիր չդրաւ: Դործի Առաքելոց-էն գիտենք որ տունով

տեղով մկրտուողներ կային, այսինքն ամբողջ ընտանիքներ, իրենց մեծ ու փոքր անդամներով:

Մկրտուիլը բաւական է Բրիստոնայ ըլլալու համար:

— Այո՛, պայմանաւ որ մկրտուածներ ա՛նձին իրենց ուղղափառ հաւատքին և Շնորհքի մաքուր կեանքին մէջ: Որովհետեւ մկրտուածներուն զօրաւոր հաւատքով և մաքուր կեանքով է որ եկեղեցին կը պայծառանայ և Բրիստոնէութիւնը կը փառաւորուի, քանի որ մկրտութեան նպատակն է սրբացնել մարդիկը եւ որդեգիր ընել Աստուծոյ՝ քրիստոնէական եկեղեցւոյ անդամակցութեամբ:

Մկրտութիւնը ի՞նչպէս կը կատարուի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ:

— Մկրտութիւնը մեր եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի ջրով և քահանայութեան աստիճան ունեցող պաշտօնեայի ձեռքով:

Մկրտողը կուգայ կնքահօր մը հետ, մը կըրտիչ քահանայն կը հարցաքննէ կնքահայրը և յետոյ կը բռնէ փոքրիկը և երեք անգամ կը թաղէ աւազանի ջուրին մէջ Ամենասուրբ Երրորդութեան անունով, ըսելով — « ծառայս Յիսուսի Բրիստսի, եկեալ յերախայութենէ ի մկրտութիւն, մկրտի յամուսն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. զնեալ արեանքն Բրիստսի ի ծառայութենէ մեղաց, ընդունի զորդերու»:

քիւն Հօրն երկնաւորի, շինել ծառանգակից Բրիստսի եւ սա՛նար Հոգւոյն Սրբոյ»:

Ի՞նչ ըսել է երախայութիւն:

— Երախայ բառը հոս կը նշանակէ չմկրտուած անձ: Բրիստոնէական եկեղեցւոյ հին դարերուն՝ մկրտութեան եկողներ մկրտութեան համար որոշուած ժամանակէն 40 օր յառաջ կը պատրաստուէին սուրբ խորհուրդը ընդունելու. այսինքն՝ կը հրահանգուէին քրիստոնէական գիտելիքներու մէջ և յետոյ կը մկրտուէին: Քառասնօրեայ պատրաստութեան այս վիճակը կը կոչուի երախայութիւն:

Երախայութիւն կա՞յ հիմայ:

— Երբ մէկը քրիստոնեայ ծնողներէ ծընած է, բայց իր մանկութեան չէ մկրտուած և չափահաս եղած է, այնպիսին կը կոչուի երախայ: Նոյնպէս ուրիշ կրօնքներէ եկող չափահասներ և փոքրիկներ, որոնք կ'ուզեն քրիստոնեայ ըլլալ, կը պատրաստուին կամ կ'երախայանան, և յետոյ կը մկրտուին:

Հաւատամքի մէջ մի մկրտութիւն ըսուած է. ի՞նչ է ասոր բացատրութիւնը:

— Այս մասին խօսեցանք արդէն (էջ 20): Ինչպէս որ Մի (= մէկ) է Յիսուս-Քրիստոսի եկեղեցին, թէև այլևայլ յարանուանութիւններէ կը բաղկանայ ան, այնպէս ալ Մի (= մէկ) է քրիստոնէական Մկրտութիւնը. այսինքն

քըն՝ անձ մը միայն մէկ անգամ կը մկրտուի քրիստոնեայ ըլլալու համար. ուրիշ խօսքով՝ Մկրտութիւնը չկրկնուող խորհուրդ մըն է:

Կրկնամկրտութիւն չկա՞յ ուրեմն *frigus* նեական եկեղեցւոյ մէջ:

— Սկզբունքով չկայ: Առաքեալը կը յայտարարէ թէ «Մի Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն» (Եփս. Դ. 5): Չէ՞ք գիտեր որ անգամ մը մկրտուեցաք Յիսուս-Քրիստոսով, անոր մահովը մկրտուեցաք» (Հռմ. Զ. 3): Բայց նախանձը, տգիտութիւնը երբեմն այն աստիճան կուրցուցին յարանուանական եկեղեցւոյ պաշտօնեաները որ, նախատինքի համար, մկրտուածները նորէն կը մկրտէին, որուն դէմ սաստիկ յանդիմանութիւն ունի Պօղոս Առաքեալ (Եբր. Զ. 4-6):

Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ մկրտութեան աւագանին անշարժութիւնը, ըստ Օձնեցի Յովհաննէս կաթողիկոսին, նշանակն է մկրտութեան խորհուրդին անյողգողգուծեան:

Ի՞նչ է Մկրտութեան Խորհուրդին արդիւնքը:

— Մկրտուելով մարդիկ ո՛չ միայն կը սրբուին մեղքէ և որդեգիր կ'ըլլան Աստուծոյ՝ շնորհքի կեանքին մէջ, այլ նաև կ'եղբայրանան իրարու հետ իբրև սուրբ Աւագանէն ծնածներ: Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ մարդկային հաւասարութեան, եղբայրութեան եւ արդարութեան խորհուրդները կ'իրագոր-

ծուին Մկրտութեան արդիւնքով. ասոր համար է որ Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ. «Ամէնքդ ալ Յիսուս-Քրիստոսի հաւատքով Աստուծոյ որդիներն էք: Դուք որ անգամ մը Քրիստոսով մկրտուեցաք, Քրիստոսը հագած էք. այլևս հրեայի և հեթանոսի, ստրուկի և ազատի, արուի և էգի խտիր չկայ. որովհետև դուք ամէնքդ ալ մէկ եղած էք Յիսուս-Քրիստոսով (Գղոս. Գ. 27-28):

Ի՞նչ է մկրտուածներուն պարսքը:

— Որպէս զի մկրտուածներ կարող ըլլան զգալ և պահել Մկրտութեան շնորհքը, պէտք է արթուն ըլլան: Խելահաս մկրտուածներ պէտք է կենդանի պահեն իրենց քրիստոնէական հաւատքը և գիտակցութեամբ ապրին, և անհոգութեան կամ անտարբերութեան մէջ չը թմրեցնեն իրենց միտքն ու հոգին: Մկրտութեամբ սրբացած և փրկուած հոգիներ պէտք է որ միշտ կապուած մնան իրենց Փրկչին:

Հապա ի՞նչ պիտի ըլլայ փոքրիկ մկրտուածներուն վիճակը:

— Փոքրիկը չափահասի կարողութիւնները չունի դեռ. ան բոլորովին կախուած է իր ծնողքէն. հետեւաբար ծնողներու կամքը, գիտակցութիւնը, հաւատքը, անոնց պարկեշտ կեանքն ու կենցաղը օրինակ եւ առաջնորդ կ'ըլլան փոքրիկներուն: Ասոր համար ծնողք բոլորովին պատասխանատու են իրենց փոք-

ըրկներուն դաստիարակութեան և զարգացման անոնց կրօնական կեանքին մէջ:

Ի՞նչ է կնքահօր պարսֆն ու պաշօնը:

— Դժբախտաբար հիմայ անուանական պաշտօն մը դարձած է կնքահայրութիւնը: Հին ըմբռնումով, կնքահայրն է մկրտուածին դաստիարակը: Ծնողքի մը չափ և անկէ աւելի սերտ էր կնքահօր իրաւունքը իր հոգեւոր սանին վրայ, և ա՛յս էր պատճառը որ անոնք հոգեւոր ազգականներ կ'ըլլային և խնամութիւն չէին կրնար ընել իրարու հետ, բայց եթէ կանոնադրուած որոշ աստիճաններու մէջ:

Աւելորդ պաշօն մըն է ուրեմն կնքահայրութիւնը:

— Ո՛հ: Ուէ պաշտօնական ընդունելութեան մէջ մէկու մը ներկայացումը կամ ընծայումը կ'ըլլայ ուրիշի մը կողմէն, այսինքն՝ տան անդամներէն մին, կամ բարեկամ մը, կամ ազգական մը կը ներկայացնէ ընծայեալը, այսպէս ալ մկրտութեան եկող մը կը ներկայացուի եկեղեցւոյն կամ կ'ընծայուի մէկու մը կողմէն, հերիք է որ ինքն ալ մկրտուած ըլլայ: Այս անձն է Կնքահայրը(*):

Դաւով փոքրիկներու կրթութեան և կրօ-

(*) Կնքահայր կամ կնքպապ կը նշանակէ հայր = պապ կնքի կամ կնունքի: Կնքի կը նշանակէ դրօշմ, եւ լայն առումով՝ մկրտութիւնն ալ կ'ընդգրկէ:

նական դաստիարակութեան, այդ պաշտօնը ծնողքներ և մանաւանդ դպրոցներ կը կատարեն հիմայ, քանի որ ժողովրդական կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը ընդհանրացած է ազգային եւ պետական հսկողութեան ներքեւ:

Մեր հայ դպրոցներ կը կատարեն այժմ իրենց կրօնական դաստիարակչի պաշօնը հանդէպ փոքրիկներու:

— Այո՛, բայց, դժբախտաբար, ո՛չ պէտք եղած չափով. որովհետեւ դպրոցներու ուսումնական ծրագիրները խճողուած են կեանքի տնտեսական պայքարը մղելու համար պէտք եղած դասերով, և ամէնէն յետին տեղը տրուած է կրօնքի դասին:

Ուրեմն ի՞նչպէս կը լեցնենք կրօնքի դասերուն պակասը:

— Ասիկա քրիստոնէութեան համար համաշխարհային խնդիր մըն է, որ լուծուած է Կիրակնօրեայ Դպրոցներով:

Շաբթուան մէջ օր մը, օրինակի համար կիրակի օր, ուր փոքրիկներ ազատ են զըզրոցէն, մէկ երկու ժամ զբաղիլ փոքրիկներու կրօնական դաստիարակութեամբ, մեծապէս կը նպաստէ ապահովելու համար անոնց հոգեւոր զարգացումը և կրօնական առողջ աճումը:

Ուրիշ ի՞նչ միջոց կայ դեռ առ հասարակ

բոլոր մկրտածներուն կրօնական դաստիարակութեան զարկ տալու համար:

— Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած աստուածային պաշտամունքը եւ անկից անբաժան՝ կենդանի խօսքը, քարոզութիւնը:

Բարեկարգ եւ պայծառ եկեղեցւոյ մը աստուածային պաշտամունքը միշտ ազդեցիկ են պատմւոյն է հոգեւոր արթուն կեանքի: Մկրտուածներ պէտք է որ թմրին, պէտք է քննանան կեանքի հոգեւոր պահանջներուն վրայ: Որովհետեւ մկրտութեան նպատակն է ո՛չ թէ մաքրել մարմնի աղտը, այլ արթուն պահել մարդու խղճմտանքին վկայութիւնը (Ա. Պետր. Գ. 21):

Յիսուս-Քրիստոս կը սիրէ՞ր փոքրիկները:

— Այո՛. մեր Փրկիչը ըսաւ, թո՛ւ տուէք որ այդ փոքրիկները ինծի գան. որովհետեւ այնպիսիներուն է երկինքի Թագաւորութիւնը (Մատթ. 14. Մրկ. 14., Ղկա. 16): Մեր մայրենի եկեղեցւոյն պարտքն է փոքրիկները բերել մօտեցնել Քրիստոսի, զանոնք դաստիարակելով հոգեւորապէս, համաձայն մեր հայացի աւանդութիւններուն: Մեր հայ Կիրակնօրեայ Դպրոցներ հաստատուած են հայ եկեղեցիներու կողքին՝ ծնողքներու եւ կնքահայրներու դաստիարակչի պարտքն ու պաշտօնը կատարելու համար:

Դ Ր Ո Շ Մ

Ի՞նչ է Դրոշմը:

— Դրոշմը անբաժան մասն է Մկրտութեան: Դրոշմ կը նշանակէ կնիք, եւ ասոր համար է որ Մկրտութիւնը կը կոչուի նաեւ Կրնումն(*). որովհետեւ երախան ջրով մկրտուելէ ետքը մեռոնով կամ սուրբ իւղով ալ կը դրոշմուի կամ կը կնքուի կամ կ'օծուի:

Ինչո՞ւ համար խորհուրդ է Դրոշմը:

— Որովհետեւ Սուրբ Հոգւոյն շնորհքը կը խորհրդաւորէ: Մեր Փրկչին Մկրտութեան ատեն ալ յայտնուեցաւ Սուրբ Հոգին եւ աղաւնակերպ իջաւ անոր վրայ: Սրբալոյս մեռոնը կը խորհրդաւորէ Սուրբ Հոգւոյն իջումը մը՝ կըրտուածներուն վրայ, որոնք կը դրոշմուին այդ հաւատքով եւ խորհուրդով:

Դարձեալ. աստուածային ճշմարտութիւնները սորվելու եւ պահելու համար երաշխիք մըն է օծումը: Հոգիով արթուն քրիստոնեան ամենեւին չի մոլորի ճշմարիտ հաւատքի կեանքին մէջ, որովհետեւ օծումով խորհրդաւորուած Ս. Հոգւոյն Շնորհքը, որով կնքուե-

(*) Որմէ նաեւ Կնքապապ, որ համագոր է Կնքահայրին:

ցաւ մկրտութեան ատեն, անբաժա՛ն է իրմէ (Ա. Յովհ. Բ. 26, Հմմտ. Եփես. Ա. 13. Դ. 30):

Սուրբ Հոգին միայն աղանակե՞րայ յայն-
նուած է:

— Ո՛չ. կրակի ձեռով ալ յայտնուած է. զոր օրինակ, Հոգեգալուստի պատմութեան մէջ կը կարգանք թէ հուր լեզուներու ձեռով կը յայտնուի. վասն զի հուրը խորհրդանշանն է մաքրութեան. ինչպէս որ ամէն նեխութիւն և փտութիւն կը ջնջուի կրակով, այսպէս ալ Սուրբ Հոգին Շնորհքի մէջ կը պահէ մկրտութեան և կը պաշտպանէ հոգեւոր նեխութեան և փտութեան դէմ:

Ի՞նչ է հայ ծնողաց պարտքը:

— Քանի որ Մկրտութիւն և Դրոշմ անհրաժեշտ պայմաններ են մեղքերէ սրբութեւ և Աստուծոյ որդեգիր ըլլալու համար, հարկ անհրաժեշտ է որ հայ ծնողքներ, յարգելով իրենց Մայրենի Եկեղեցւոյն հնաւանդ սովորութիւնները, փոքրիկները մկրտել և կնքել տան, անոնց ծնելէն ութ օր ետքը, եթէ բըժըշկական արգելիչ պատճառ մը չկայ:

Փոքրիկները անկնունք թողուլ, ամիսներով և նոյն իսկ տարիներով, ներելի չէ ամենեւին. և այն ծնողքներ, որ առանց բանաւոր պատճառի անհոգ ու անտարբեր կը կենան և ժամանակին մկրտել չեն տար իրենց

փոքրիկները, ծանրապէս պատասխանատու են Աստուծոյ առջև, ինչպէս նաև հոգեւորապէս անխնամ ձգուած իրենց զաւակներուն առջև:

Ի՞նչ է մեռոնը կամ սուրբ իւղը:

— Մեռոն, միւռոն, միւռոն՝ յունարէն բառ մըն է և կը նշանակէ իւղ անոյժ, բայց հոս մասնաւորապէս կը նշանակէ ա՛յն իւղը, որ կը գործածուի եկեղեցւոյ մէջ՝ զրոշմելու համար մկրտածները և օծելու համար քահանաները, եկեղեցիները և եկեղեցւոյ վերաբերեալ կարգ մը նուիրական բաները:

Ի՞նչ է մեռոնին նիւթը եւ ո՞վ կը շինէ:

— Մեռոնին բուն նիւթը ձիթենիի իւղն է, բուն ձէթը. բայց ատոր մէջ կը խառնեն նաև 40է աւելի անուշահոտ նիւթեր (ծաղիկներ, արմատներ), որոնց մէջ ամէնէն գլխաւորն է Բալասանը: Բալասան՝ թէ՛ ծառի անունն է, թէ՛ անոր ծաղկին եւ թէ՛ իւղին: Մեռոնի ծառ ալ կոչուած է Բալասանը, որուն իւղը երբ խառնուի ձէթին հետ, կը մալըրդուի:

Մեռոն պատրաստելու և օրհնելու իրաւունքը այժմ Կաթողիկոսին վերապահուած է մեր եկեղեցւոյ մէջ:

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ կը նշանակէ Ապաշխարութիւն:

— Աշխարհը կը նշանակէ հեծել, հեծեծել, այսինքն զղջումով լալ եղած սխալի մը, յանցանքի մը, ֆլասի մը վրայ: Ապա աշխարհը կը նշանակէ հեծեծել, զղջալ, լալ՝ կատարուած մեղքի մը համար:

Ինչո՞ւ համար խորհուրդ է Ապաշխարութիւնը:

— Ինչպէս որ կ'ըսուի, մարդ արարածը մեղանչական է (*): Թէև նա մկրտութեան եւ գրոշմի խորհուրդներով կը սրբուի իր մեղքերէն և որդեգիր կ'ըլլայ Աստուծոյ, բայց շատ անգամ կը մեղանչէ իր աստուածային որդեգրութեան պայմաններուն, և երբ կ'անդրադառնայ իր մեղքերուն վրայ, կը զղջայ և կուլայ, այսինքն՝ կ'աշխարէ ու կ'ապաշխարէ, որուն հետեանքով կը սրբուի և կը վերահաստատուի իր որդեգրութիւնը: Մարդու հոգեկան կեանքին մէջ կատարուած այս փոփոխութիւնը խորհուրդ է:

(*) ՄԵՂՔԻ մասին տեսնել 47 եւ 48 երեսներ, ինչպէս նաեւ ասոր յատկացուած առանձին գլուխը հետագայ էջերու մէջ:

Ասկէ չի՞ հետեւիր որ Ապաշխարութիւնը կը փաշարէ մեղաւորութիւնը:

— Ըսել կ'ուզէք թէ քանի որ մեղքերէ սրբուելու միջոց մըն է ապաշխարութիւնը, մարդ կրնայ զիտակցութեամբ մեղանչել եւ ետքը կ'ապաշխարէ և կը սրբուի: Այսպէս մտածողներ եղած են երբեմն և հիմայ ալ կան: Բայց այսպէս մտածելն իսկ ներքին չէ ունի պարկեշտ մարդու համար: Քրիստոնէական կրօնի սկզբունքն է աստուածային որդեգրութեան շնորհն ու օծութիւնը կենդանի պահել մտքի և հոգիի մէջ: Եւ եթէ քրիստոնեայ մարդը, հակառակ իր անկեղծ ջանքերուն, ունի կերպով մեղանչէ և զգայ թէ մեղքով արատաւորած է իր քրիստոնէական նկարագիրը, և ասիկա խոստովանի իր խղճմտանքին և Աստուծոյ առջև ու զղջայ, այսինքն՝ ապաշխարէ, այն ատեն կրնայ թողութիւն ստանալ: Իսկ եթէ զիտակցութեամբ և զիտումով կը մեղանչէ, այնպէս կարծելով թէ ապաշխարութեան ձեռնարկութիւններով կը սրբուի, չարաչառութիւն ըրած կ'ըլլայ իր հոգեւոր կեանքին մէջ, և չարաչառութիւնը մեղք է ինքնին:

Ուրեմն սահման մը կա՞յ ապաշխարութեան մէջ:

— Աստուած չ'ուզեր մեղաւորին մահը: Անսահման և անբաւ է անոր զթութիւնը: Բայց ասիկա պատճառ մը չէ որ քրիստոնեայ մար-

զը չարաչար սխալ հասկնայ աստուածային գթութեան նշանակութիւնը: Ընդհակառակն քրիստոնեայ մարդուն պարտքն է արթուն եւ պատրաստ գտնուիլ ամէն պատահականութեան կամ փորձութեան առջև՝ մեղքի հրապոյրներէն չտարուելու համար:

Հետեւեալը մեղանշողը պէտք է որ,

ա. — Սրտանց զղջայ իր ըրած մեղքերուն վրայ եւ վճռէ չմեղանշել անդամ մըն ալ:

բ. — Զերմեռանդութեամբ եւ երկիւղածութեամբ աղօթէ եւ խոստովանի Աստուծոյ առջև եւ թողութիւն խնդրէ. որովհետեւ Աստուծոյ համբերութիւնն ու քաղցրութիւնը առիթ կ'ընծայէ որ մեղաւորը ապաշխարէ եւ արդարանայ (Հռմ. Բ. 4.):

գ. — Միշտ յիշելու է որ ինքն Քրիստոսի արիւնով փրկուած է եւ ինքն պարտաւոր է հետեւիլ անոր անմեղ կեանքին:

Աղօթքը ամէնէն գործնական միջոց մըն է չմեղանշելու: Ճշմարիտ աղօթողը մեղք չի գործեր եւ չի կրնար գործել:

Ի՞նչ է խոստովանութիւնը:

— Երբ մէկը կը ճանչնայ իր ըրած սըխալը եւ կ'ընդունի զայն, եւ կը յայտարարէ իր խղճմտանքին, իր Աստուծոյն եւ իր եկեղեցւոյն առջև, այս գործը կ'ըսուի խոստովանութիւն, որուն անմեղապէս ու անպայման կը հետեւի Ապաշխարութիւնը:

Ինչպէս որ կը տեսնուի տրուած բացատրութիւններէն, խոստովանութիւնը ամէնէն յառաջ մարդու խղճմտանքի մէջ կը կատարուի: Այս կերպով՝ խոստովանութիւնը հիմը կ'ըլլայ ապաշխարութեան. ուրիշ խօսքով, կարելի է ապաշխարել առանց խոստովանելու:

Ապաշխարութեան համար Ի՞նչ կանոններ ունի Հայաստանեայց Եկեղեցին:

— Մեր եկեղեցին ունի քրիստոնէական վաղեմի եկեղեցւոյն կանոնները, այսինքն՝ պահք, աղօթք, հրապարակային խոստովանութիւն, զղջում, առաքինական եւ մարդասիրական գործեր ու պարտաւորութիւններ, եայլն:

Ապաշխարութեան օրերուն մեր եկեղեցւոյ մէջ աստուածային պաշտամունքին սաղմոսներն ու աղօթքները, չարականներն ու ընթերցուածները, հրապարակային խոստովանութեան ձեւերն ու կերպերը ա'յնպիսի յօրինուածք եւ կարգաւորութիւն մը ունին որ անկարելի է չազդուիլ անոնցմէ եւ չապաշխարել:

Ի՞նչ պէտք կայ այսպիսի արտաքին միջոցներու. աւելորդ չե՞ն ասոնք:

— Ո՛չ: Եկեղեցւոյ ժողովուրդը, ինքն իր մէջ, ամբողջական միութիւն մը կը կազմէ: Անոր անդամները ո՛չ միայն այլեայլ յարաբերութիւններով ու կապերով միացած են

իրարու հետ, այլ նաև սուրբ աւագանին մը-
կըրտութեամբ եղբայրացած են իրարու հետ.
այնպէս որ անոնցմէ մէկուն առաւելութիւնը
կամ թերութիւնը կ'ազդէ ամբողջ եկեղեցւոյն
վրայ: Ասոր համար հրապարակային աղօթք-
ներ, հրապարակային խոստովանութիւններ,
իբրև պայման եկեղեցւոյ շինութեան, ուղ-
շակի կը բխին ժողովուրդէն, որ նոյն ինքն
եկեղեցին է:

Շիսա՞կ է անոնց կարծիքը, որոնք կ'ըսեն
քի խոստովանութիւնը աւելորդ է եկեղեցւոյ
մէջ, քի՞նք կամ անարժան քահանայներու առջեւ:

— Ո՛չ: Երբ մարդիկ իրենց անմեղու-
թիւնը կամ իրաւունքները պաշտպանելու հա-
մար դատական ատեաններ կ'ելլեն, կը նայլո՞ն
դատաւորներու մեղաւոր կամ առաքինի ըլ-
լալուն: Անշուշտ, ո՛չ: Այսպէս ալ անոնք որ
կը կարծեն թէ իրենք արդար են և ուրիշներ
մեղաւոր, իրենք արժանաւոր և այլք՝ անար-
ժան, պէտք է յիշեն Աւետարանէն Փարիսե-
ցիին և Մաքսաւորին առակը (Ղկա. ԺԸ. 9-14):

Ըսել կ'ուզես քի պիտի չի՞նք նկատի առնել
հոգեւոր պաշտօնեային արժանիքը:

— Ընդհակառակը: Երանի՜ թէ ամէն հո-
գեւորական սուրբ մը ըլլար: Խնդիրը հոս հոգեւո-
րականին արժանիքին վրայ չէ՛, այլ նոյն ինքն
քրիստոնեայ մարդուն պարտականութեան վը-

րայ. մարդ մը ուրիշները քննադատելէ յա-
ռաջ, պէտք է ինքզինք դատէ կշռէ: Զիրար
դատելու մասին պէտք է ուշադրութիւն ընել
Առաքելական գիրտողութիւններու (Հռմ. ԺԴ.):
Յետոյ, Աւետարանի մէջ շատ պարզ կերպով
լուծուած է այս խնդիրը. մեր Փրկիչը կ'ըսէ.
Դպիւրներ եւ Փարիսեցիներ նստան Մովսէսի
աթոռին վրայ. անոնք ինչ որ ըսեն՝ գործա-
դրեցէք, բայց մի՛ հետեւիք անոնց կենցաղին
(ՄՏք. ԻԳ. 2-3):

Եթէ մէկը ինքզինք իր հոգեւոր հովիւէն
աւելի սուրբ և անկէ աւելի արժանաւոր կը
կարծէ, իր այդ կարծեցեալ սրբութեամբ եւ
արժանիքով կրնայ խոնարհիլ անոր առջև, որ
միայն իբրև հոգեւորական պաշտօն ունի լսել
հաւատացեալներուն խոստովանութիւնը, Աս-
տուծոյ և եկեղեցւոյ անունով:

Ի՞նչ է ուրեմն մեր պատճառը:

— Մեր, աշխարհական թէ հոգեւորական,
ամէնուս ալ պարտքն է աշխատիլ որ մաքուր
ըլլանք մեր խղճատանքին և Աստուծոյ առ-
ջեւ, և սիրով և լայնախոհ ոգիով յարգենք
մեր Ս. եկեղեցւոյ կարգու կանոնը, և գործ-
նականապէս աշխատինք անոր բարեկարգու-
թեան և պայծառութեան, և ո՛չ թէ գլուխ
բռնելով եւ անձնական կարծիքներու հետե-
ւելով:

Դժբախտաբար ո՛չ միայն ոմանք չեն գի-

տեր Խոստովանութեան եւ Ապաշխարութեան նշանակութիւնը և չեն զգար անոնց պէտքը իրենց կեանքին մէջ, այլ նաեւ կա՛ն այնպիսիներ ալ՝ որ ձեական, հետեւաբար աւելորդ բաներ կը նկատեն զանոնք:

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ կը նշանակէ Հաղորդութիւն:

— Հաղորդիլ կը նշանակէ բանի մը մասնակից, կցորդ ըլլալ, միանալ. իսկ հոս՝ կը նշանակէ խորհրդաբար միանալ Յիսուս-Քրիստոսի, մասնակցելով սուրբ սեղանի: Ասոր համար, Հաղորդ կամ Հաղորդութիւն կը նշանակէ նաեւ սուրբ սեղանի վրայ օրհնուած եւ պատարագուած հացն ու զինին:

Ի՞նչ է ուրեմն Հաղորդութեան խորհուրդը:

— Հացի եւ զինիի ձեին տակ Յիսուս-Քրիստոսի մարմնին և արիւնին խորհուրդն է, որ հաստատուեցաւ նոյն ինքն Քրիստոսէն, իր յիշատակին եւ իբրեւ հոգեւոր սնունդ հաւատացեալներու:

Քրիստոս ե՞րբ հաստատեց այս խորհուրդը:

— Պատեքի կամ Զատիկի ընթրեաց սեղանին շուրջ բոլորուած էին ինքն Քրիստոս եւ իր տասներկու աշակերտները: Ըստ հրէական օրինաց՝ սեղանին վրայ կար բաղարջ (անխմոր հաց), անապակ զինի և խորոված գառնուկ: Քրիստոս այս սեղանին վրայ նախ հացը առաւ իր ձեռքը, օրհնեց զայն, կտրեց եւ տուաւ իր աշակերտներուն և ըսաւ. Առե՛ք կե-

րայք, այս է մարմին իմ. *յետոյ գինին բա-
ժակը առաւ իր ձեռքը, գոհացաւ և տուաւ
անոնց, ըսելով*. Արեւի ի դմանէ ամենեքին, զի
այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ ի վերայ
բազմաց հեղու ի բողոքիւն մեղաց (*):

Հաց եւ գինի ի՞նչպէս կ'ըլլայ Քրիստոսի
մարմինը եւ արիւնը:

— Հացը կը մնայ հաց և գինին՝ գինի ի-
րենց տեսքով և որակով. բայց Յիսուս—Քրիս-
տոսի խօսքին համեմատ անոնք իրենց գոյացու-
թեան մէջ խորհրդաբար կ'ըլլան անոր մարմի-
նը և արիւնը: Ուրիշ խօսքով, մեր զգայա-
րանքներուն համար հացը հա՛ց է և գինին՝
գինի՛. բայց իբրեւ Քրիստոսեայ կը հաւատանք
մեր Փրկչին խօսքերուն թէ իր մարմինն ու
արիւնն են անոնք. և ա՛յս է խորհուրդը արդէն:

Ուրեմն եկեղեցւոյ սուրբ սեղանին վրայ
օրհնուած կամ պատարագուած հացն ու գինին
սովորական հացը եւ գինին չե՞ն:

(*) «Եւ մինչ անոնք կ'ուսէին, Յիսուս առաւ հացը,
օրհնեց, կտրեց եւ տուաւ առակերներուն եւ ըսաւ. Առէ՛ք,
կերէ՛ք, ասիկա իմ մարմինն է: Եւ զաւարտ առաւ, զո-
հացաւ եւ տուաւ անոնց եւ ըսաւ. Ամէն՞դ ալ խմեցէ՛ք
ասկէ. վասն զի արիկա է իմ նոր ուխտի արիւնն, որ կը
քափուի շատերու վրայ՝ մեղքերու բողոքեան համար»
(Մտթ. ԻԶ, 26-27. հմտ. Մրկ. ԺԴ., Ղկս. ԻԲ., Յովհ.
Զ., Ա. Կրնթ. ԺԱ.):

— Ոչ: Պօղոս Առաքեալ այս մասին շատ
որոշ և կտրուկ բառերով կ'ըսէ.

«Երբ որ մէկտեղ կը ժողովուիք, պէտք
է զիտնաք որ Աստուծոյ տունը ձեզի համար
հաց ուտելու տեղ չէ...: Միթէ ուտելու և
խմելու համար տուն չունի՞ք, եթէ ոչ եկե-
ղեցի՞ն կ'ուզէք արհամարհել:...

Վասն զի ես ինչ որ Տիրոջմէ ընդունեցայ,
զա՛յն աւանդեցի ձեզի, թէ Տէր Յիսուս՝ ա՛յն
գիշեր, ուր մատնուեցաւ, հաց առաւ, գոհա-
ցաւ, կտրեց եւ ըսաւ. Առէ՛ք, կերէ՛ք, իմ՝
մարմինն է այս, որ կը կտրուի ձեզ համար.
ասիկա ըրէք իմ յիշատակիս: Նոյնպէս բա-
ժակը առաւ ընթրիքէն յետոյ և ըսաւ. Այս
բաժակը նոր ուխտ է իմ արիւնով. քանի՞
անգամ որ խմէք՝ իմ յիշատակիս համար ը-
րէք ասիկա:

Քանի՞ անգամ որ ուտէք այս հացը եւ
խմէք այս բաժակը, Տիրոջ մահը պատմեցէ՛ք՝
մինչև որ ան գայ:

Ասկից ետքը ո՛վ որ անարժանութեամբ
կ'ուտէ և կը խմէ՝ իր անձին դատապարտու-
թեան համար կ'ուտէ և կը խմէ. որովհետեւ
չի խորհրդ մարմինը:

Ասոր համար է որ շատ հիւանդներ և ախ-
տաժէտներ կան ձեր մէջ, իսկ մեռնողներ ա-
ւելի շատ են: Վասն զի, եթէ քննէինք ինք-
զինքնիս, պիտի չդատապարտուէինք» (Ա.
Կրնթ. ԺԱ. 20-31):

Ի՞նչ է Հաղորդութեան արդիւնքը հաւասարեալներու կեանքին մէջ:

— Ինչպէս որ աղօթքը կը սրբէ մեզ եւ կը մօտեցնէ Աստուծոյ, այնպէս ալ երբ մենք հաղորդուինք Փրկչի մարմնին և արիւնին, կը սրբուինք և կը նմանինք անոր, որ մարդիկը փրկելու համար մեղքի ապականութիւններէն, խաչի վրայ թափեց իր մաքուր արիւնը: Եւ կ'զգուշանանք մեղքերէ, մտածելով որ մեղքը կը խափանէ մեր հաղորդութիւնը Սուրբին և Սրբութեան հետ: Գրիգոր Տաթևացին կ'ըսէ. «Այս խորհուրդին գործն է աւելցնել Շնորհքը և դեղ ըլլալ ամենօրեայ մեղքերու» (Գիրք Հարց. էջ 594): Այս է պատճառը որ Քրիստոսի չարչարանքները պիտի յիշենք հաղորդուելով: Իսկ Յովհաննէս Մանդակունի Հայրապետը կ'ըսէ. Անոնք որ հաւատքով եւ երկիւղածութեամբ կը մօտենան Քրիստոսին, կը լուսաւորուին Սուրբ-Հոգիով և օրէ օր առաքինի գործերով վեր կը բարձրանան:

Ե՞րբ պէ՞տք է հաղորդուիլ:

— Առաքելական ժամանակներ, ամէն կիրակի կը հաւաքուէին հաւատացեալներ Տէրունի ընթրիքի համար: Իսկ եկեղեցւոյ կազմակերպութեան առաջին շրջաններուն՝ ամէն օր պատարագ կը մատուցուէր: Այս սովորութիւն պահուած է Լատին եկեղեցւոյ մէջ: Մեր եկեղեցւոյ մէջ ալ յառաջ ամենօրեայ էր պա-

տարագը, հիմայ Շաբաթ և Կիրակի օրեր կը մատուցուի սուրբ պատարագը, ինչպէս նաև տօնական մասնաւոր օրեր, և ուրիշ առիթներով. բայց, դժբախտաբար, բաւական հին տեղերէն ի վեր, իբրեւ ժամերգութեան հանդիսաւոր մասը կը մատուցուի պատարագը եւ ժողովուրդը չի հաղորդուիր: Այնպէս որ ա'լ սովորութիւն եղած է Հինգ Տաղաւարներուն և մա'նաւանդ Ծնունդի և Զատիկի տօներուն հաղորդուիլ:

Ի՞նչպէս պէ՞տք է պատրաստուիլ Հաղորդութիւն առնելու համար:

— Նախ, Առաքելալի ըսածին պէս, ամէն մարդ պէտք է քննէ ինքզինքը, թէ ի՞նչ պիտի կեանք մը կ'ապրի, ի՞նչ մեղքեր ըրած է, որոնք արատաւորած են զինքն և հեռացուցած աստուածային սրբութենէն: Այս ինքնաքննութիւնը ընելէ յետոյ, պէտք է զղջայ, խոստովանուի և պատրաստուի պահքով և աղօթքով՝ կեդրոնացնելու համար իր բոլոր ուշադրութիւնը Յիսուս-Քրիստոսի և աստուածային բաներու վրայ, և դարձեալ չմեղանչելու դիտումով պիտի հաղորդուի:

Ինչո՞ւ համար Պատարագ ըսուած է Հաղորդութեան Խորհուրդը:

— Պատարագ բառը այլևայլ իմաստ ունի, կը նշանակէ զոհ, նուէր, ընծայ, ևայլն:

Ստուգաբանօրէն կը նշանակէ նաեւ հայս (խըմոր): Իսկ հոս՝ իր ծանօթ իմաստով, կը նշանակէ Քրիստոսի մարմինն և արիւնին խորհրդականացման արարողութիւնը: Ասոր համար է որ խորհուրդը կատարող պաշտօնեայն ալ կը կոչուի պատարագիչ, ինչպէս որ միլըտոսթեան խորհրդակատարն ալ կը կոչուի մըկըրսիչ:

Ամեն մարդ, անխիւր, երբ որ ուզէ կրնա՞յ հաղորդուիլ:

— Անոնք որ չեն մկրտուած, չեն կրնար հաղորդուիլ: Հաղորդուողը պէտք է ըլլայ քրիստոնեայ հաւատացեալ, հաւատարիմ իր եկեղեցւոյ դաւանանքին ու կարգուկանոնին:

Հին ատեններ, Պատարագի երկրորդ մասին մէջ, եկեղեցւոյ գաւիթը կը հանէին չը մկրտուածները (երախայ), թերահաւատները, ապաշխարողները, անմաքուրները, երբ սարկաւազը կ'ազդարարէր, Մի՛ ոք յերախայից, մի՛ ոք ի քերահաւասից, մի՛ ոք յապաւսարոյաց եւ յանմաքից մերձեցի յասուածայից խորհուրդս:

Ասկէ կը հետեւի թէ կարելի չէ աստուածային խորհուրդին մօտենալ առանց պատրաստութեան և առանց լրացնելու կանոնական պայմանները:

Հաղորդուելու համար ի՞նչպիսի մասնաւոր պատրաստութիւն պէ՞տ է:

— Արդէն ըսինք վերեւ թէ ինքնաքննութիւն, զղջում, ապաշխարութիւն, խոստովանութիւն, անհրաժեշտ պայմաններ են, որոնց կը հետեւի նաեւ բարեգործութիւն. վասն զի մեղանչող մարդը անպատճառ չարիք մը կամ ֆլաս մը հասուցած կ'ըլլայ իր նմաններուն, պէտք է հատուցանել և դարմանել զայն՝ բարեգործութեամբ: Եւ վերջապէս պահք և ծոմ պէտք է բռնել հաղորդուելէ յառաջ՝ ըստ մեր նախնեաց բարեպաշտիկ աւանդութեան, որ շատ բարեգէպ և շատ շինիչ սովորութիւն մըն է:

Պատարագիչն ալ պատրաստ՞ է միեւնոյն պատրաստութիւնները տեսնել՝ Պատարագին յառաջ:

— Այո՛, եւ աւելի ուշադրութեամբ եւ խստութեամբ: Մեր եկեղեցին շատ հին եւ ընդհանրացած սովորութիւններ ունի պատարագիչներու պատրաստութեան համար. այսպէս, պատարագիչ քահանաներ պէտք է եկեղեցւոյ խուցերուն մէջ գիշերեն պատարագի շաբթուն, առտու իրիկուն անխափան ներկայ գտնուին ժամերգութեան, պահք բռնեն, հոգեւոր ընթերցանութեամբ և աղօթքով զօրանան, մաքուր մարմնով եւ սրբասուն խղճմտանքով ելլեն սուրբ սեղան մեծ խորհուրդը կատարելու համար:

Ի՞նչ է Շնորհալի Հայրապետին պատուերը պատարագիչ ֆահանգներուն:

— Մաքուր հոգիով, սուրբ սրտով, անաբատ հաւատքով, մեծ յուսով, պարզ մտքով, ահ ու դողով սպասաւորեցէ՛ք աստուածային խորհուրդին:

Ինչպէս որ ջուրը խողովակէն կ'անցնի, դուք ալ այնպէս չանցնի՛ք ձեր ըրած աղօթքներու խորհրդաւոր խօսքերուն մէջէն, ըլլայ Սաղմոս, ըլլայ ընթերցուած, ըլլայ պաշտօններգութիւն, ըլլայ Ս. Պատարագին քահանայական աղօթքները, եայլն. այլ լա՛ւ հասկընալով, և եթէ կարելի է արցունքով և երկրկնածութեամբ, իբրև թէ դուք ձեր միտքէն և սրտէն նոր կը բխեցնէի՛ք զանոնք:

Պատարագը ի՞նչպէս կը մատուցուի մեր եկեղեցւոյ մէջ:

— Հաւ մտածուած ծրագրով մը եւ շատ վայելուչ ու խորհրդաւոր հանդիսաւորութեամբ: Հոգեհոգ սաղմոսներ եւ աղօթքներ, հոգեգմայլ երգեր, պարտ ու պատշաճ զգեստաւորում, ջահավառութիւն, խնկարկութիւն, և բոլոր հաւատացեալներու սրտագին եւ երկրկնած մասնակցութիւնը արարողութեան, լոին և ձայնաւոր հետեւողութեամբ, տեղւոյն համեմատ:

Մեր եկեղեցւոյ պատարագի արարողութիւնը, իր մեծվայելչութեամբ, նոյն իսկ օ-

տարազգի քրիստոնեաներու վրայ թողած է շինիչ տպաւորութիւն:

Որո՞նք են Պատարագի արարողութեան եական պայմանները:

— Պատարագը Գրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ հաստատուած վաղեմի կանոններու և սովորութեան համեմատ կատարելու համար երեք էական պայմաններ կան.

ա) Ձեռնադրեալ և օծեալ պաշտօնեայ.

բ) Հաց ու գինի.

գ) Աղօթք:

Ձեռնադրութեամբ և օծումով քահանայական աստիճան ունեցող եկեղեցական մը պէտք է ըլլայ պատարագիչը:

Մաքուր եւ զուտ ցորենի ալիւրէն շինուած թարմ հաց (բաղարջ = անխմոր) եւ անապակ գինի (զուտ, ջուր չխառնուած):

Օրհնութեան և սրբագործութեան քահանայական աղօթքներ, որոնք պէտք է որ հաւատքով և երկրկնածութեամբ ըսուին պատարագիչի կողմէն:

Պատարագի արարողութեան միւս մասերը հիմնուած են այս երեք պայմաններու վրայ և կը ծառայեն խորհուրդին կատարումը վայելուչ և արտայայտութիւնը զգալի ընելու համար:

Ե՞րբ հաստատուած են Պատարագի արա-

րողութեան այս վայելուչ կերպերը մեր եկեղեցւոյ մէջ:

— Սկիզբները շատ պարզ էր պատարագի արարողութեան կերպը. բայց հետզհետէ ճշխացաւ, մա՛նաւանդ Ս. Ներսէս Շնորհալի Հայրապետի ատեն (+ 1173 Օգոստ. 16) և անոր ձեռքով: Ս. Յովհան Ոսկերեքանի (347—407) աղօթքները մեծ տեղ կը բռնեն մեր եկեղեցւոյ պատարագին մէջ: Ս. Գրիգոր Նարեկացիին (950—1010) երկու աղօթքներն ալ (Գլխ. 19, Դ. եւ Ե հատուածներ) կը կարգացուին: Իսկ Խորհուրդ խորինը երգուած է աւելի վերջերը, (ԺԴ. դար) Տարօնեցի երաժիշտ Խաչատուր Վարդապետի կողմէն հանդիսաւոր առիթով մը:

Ի՞նչ է հաւասացեալ ժողովուրդին պարսֆը եկեղեցւոյ մէջ, Պատարագի պահուն:

— Ս. Պատարագը պէտք է մատուցուի հաւատացեալներուն պատկառանքովը և երկիւղածութեամբը լեցուած մթնոլորտի մը մէջ: Ո՛չ մէկ շշուկ և փսփսուք, ո՛չ մէկ երթևեկ, վերջապէս ո՛չ մէկ օտար շարժում և ձայն, բացի արարողութիւնը կատարողներու ձայնէն և շարժումէն: Բոլոր հաւատացեալներ, աշխարհական թէ եկեղեցական, իրենց միտքը և խորհուրդը կեդրոնացնելու են աստուածային խորհուրդին, և անսայթաք հետեւելու են աղօթքներու և երգերու:

Դժբախտաբար, մեր եկեղեցւոյ մէջ, հա-

կառակ մեր ժողովուրդի բարեպաշտութեան, այս պայմանները չեն յարգուիր: Դուրս ելլել մտնել, պնակներ պտտցնել, աղմուկ, կանանց մէջ մա՛նաւանդ, կը խանդարեն արարողութեան մեծվայելչութիւնը:

Մենք շատ ուշադրութիւն պիտի ընենք և պիտի աշխատինք որ այս տգեղ իրողութիւններ տեղի չունենան եկեղեցւոյ մէջ:

ՊՍԱԿ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

Ինչո՞ւ համար խորհուրդ է ամուսնութիւնը :

— Որովհետեւ այր և կնոջ միաւորութիւնը կ'օրհնուի և կը կնքուի Աստուծոյ անուանով: Աստուծոյ միացուցածը մարդ բոլ չզատե (ՄՏՐ. ԺԹ. 5-6):

Պօղոս Առաքեալ այր և կնոջ ամուսնական միաւորութիւնը կը նմանցնէ Քրիստոսի իր եկեղեցւոյն հետ միութեան:

Եւ ստուգիւ մարդկային ցեղին մաքուր և առողջ աճումը և Քրիստոսի եկեղեցւոյն բարգաւաճումն ու պայծառութիւնը կ'ախուած են օրինաւոր ամուսնութեանց արդիւնքէն: Եւ որովհետեւ Քրիստոս և իր եկեղեցին նոյնացած են իբրեւ մի մարմին, հարկ է որ ամուսնացողներ, իբրեւ գործադրիչները աստուածային պատուէրին (աճեցէ՛ք և բազմացարուք) կատարելապէս գիտակ և հաւատարիմ ըլլան իրենց միաւորութեան ուխտին և նպատակին: Երկու էակներու միութիւնը խորհրդաւոր է ինքնին, և եկեղեցին եօթը խորհուրդներէն մէկը ըրած է զայն՝ հիմնուելով աստուածային պատգամին եւ օրհնութեան վրայ:

Դեռ ի՞նչ կաւելի է ըսել այս խորհուրդին վրայ:

— Ամուսնութիւնը հիմնուած է ողջախո-

հութեան վրայ. վասն զի որդեծնութիւն է աւտոր նպատակը: Այր և կին, իբրեւ ճշմարիտ անդամները իրենց եկեղեցւոյն, պէտք է ըլլան մաքրակենցաղ, որպէս զի իրենց միութիւնը բեղմնաւորուի և տուն, ընտանիք կազմուի, և եկեղեցին զօրանայ նոր ոյժերով:

Եւ որովհետեւ ողջախոհութեան վրայ հիմնուած է ամուսնութիւնը, պէտք է որ այր և կին զգուշանան բղջախոհութենէ և չապականեն իրենց ամուսնական միութեան սրբութիւնը պոռնկութեամբ և շնութեամբ:

Կրնա՞ս յիշել Պօղոս Առաքեալին խօսքերն ու խրատները այս մասին:

— Այո՛: Եփեսացւոց Թուղթին մէջ (Ե. 21-33) այր և կնոջ ամուսնական կեանքի պարտաւորութիւնները և անոնց իրարու հանդէպ բռնելիք դիրքը բացատրելու ատեն կ'ըսէ.

Աստուծոյ երկիւղով հնազանդեցէք իրարու:

Կիներ հնազա՛նդ թող ըլլան իրենց այրերուն, իբրեւ Տիրոջ. վասն զի այրը գլուխ է կնոջ, ինչպէս Քրիստոս գլուխն է եկեղեցւոյ և փրկիչը մարմինն:

Ուստի, ինչպէս որ եկեղեցին կը հնազանդի Քրիստոսին, այնպէս կիներն ալ իրենց այրերուն հնազանդ պիտի ըլլան ամէն բանի մէջ:

Այրեր, սիրեցէ՛ք ձեր կիները, ինչպէս որ Քրիստոս սիրեց իր եկեղեցին, եւ իր անձը

մատնեց անոր համար:..... Այն որ կը սիրէ իր կինը, իր անձը սիրած կ'ըլլայ:.....

Ասոր համար է որ մարդը պիտի ձգէ իր հայրը և մայրը, և պիտի հետևի իր կնոջ, և երկուքը պիտի ըլլան մէկ մարմին:

Այս խորհուրդը մեծ է, և ես ասիկա կ'ըսեմ Քրիստոսի և եկեղեցիի նկատմամբ:

Ի՞նչպէս կը կատարուի պսակի արարողութիւնը:

— Մեր եկեղեցւոյ մէջ պսակ կատարելու իրաւունքը քահանային է: Պսակողները եկեղեցի կուզան: Աստուծոյ և հարսնեւոր ժողովուրդի առջև քահանան կը հարցաքննէ զանոնք թէ իրենց ազատ կամքով եկած են պսակուելու, և հաստատական պատասխան ընդունելէ յետոյ, անոնց աջ ձեռքերը, ինչպէս նաեւ ճակատները իրարու կը միացնէ, կը խրատէ, կ'աղօթէ և կ'օրհնէ անոնց միութիւնը:

Ամուսնական միութիւնը կրնա՞յ քակուիլ կամ լուծուիլ:

— Ինչպէս որ Քրիստոս չի զատուիր իր եկեղեցիէն, այսպէս ալ պսակուած ամուսիններ չեն կրնար զատուիլ իրարմէ: Ուրիշ խօսքով, ամուսնական միութիւնը անլուծելի է սկզբունքով:

Ըստ Աւետարանի, շնութիւնը միայն օրինական պատճառ կ'ըլլայ ամուսնալուծման:

Բայց եկեղեցին, վաղ ժամանակներէ, նկատի առնելով ամուսնական կեանքի մէջ երեւան եկող կարգ մը լուրջ պատճառներ, որոնք արգելք կ'ըլլան ամուսնական միութիւնը իրագործելու, կամ կը խանգարեն այդ միութիւնը, ընդունած է ամուսնալուծութիւնը՝ քննութիւններով ստուգելէ և հաստատելէ ետքը միութիւնը աւրող օրինական պատճառները:

Ծանօթ. — Ամէն կրօնքի մէջ կրօնքի պաշտօնեան է որ կը կատարէ ամուսնութեան պաշտօնական յայտարարութիւնը մասնաւոր արարողութեամբ: Բայց եւրոպա և Ամերիկա, նկատի առնելով ամուսնութեան կարեւորութիւնը և անոր վերաբերեալ խնդիրները՝ ընկերային և քաղաքային կեանքի տեսակէտէն, ամուսնութեան արտօնութիւնը վերապահեցին քաղաքային իշխանութեան: Ասիկա պետական օրէնք մը դարձած է այլևս: Այնպէս որ օրինապէս չափահաս եղողներ երբ կ'ուզեն ամուսնանալ, կը դիմեն քաղաքային իշխանութեան և կը յայտարարեն թէ պիտի ամուսնանան, կ'արձանագրուին իրենց ինքնութեան և բնակութեան վերաբերեալ կարեւոր տեղեկութիւններ, վկաներու ներկայութեամբ, և անկէ վերջ ազատ են կենցաղավարել իրեն օրինաւոր այր և կին:

Բայց եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ ամուսնացողներ, յարգելով հանգերձ երկրին օրէնքը, քաղաքային ամուսնութեան արտօնութեան ձեւակերպութիւնները լրացնելէ յետոյ, դարձեալ եկեղեցի կը դիմեն և քահանային օրհնել կուտան իրենց ամուսնութեան պսակը, որուն դէմ ուէ սուրկուութիւն չ'ընեն քաղաքային իշխանութիւնը:

Քաղաքային ամուսնութիւն ընդունող երկիրներ

բու մէջ նախ քաղաքային ամուսնութեան արտօնութեան ձեւակերպութիւնները կը կատարուին եւ յետոյ՝ կրօնականը: Ասիկա պայման է: Պսակը օրհնող եկեղեցականը պարտաւոր է տեղեկագրել քաղաքային իշխանութեան թէ ինքն կատարած է պրօսակի օրհնութիւնը:

Ինչո՞ւ համար պսակ կ'ըսուի ամուսնութիւնը:

— Որովհետեւ ամուսնացողներուն գլուխը պսակ կամ թագ կը դրուէր: Այդ սովորութիւնը վերցած է այժմ, և անոր տեղ ոմանք խաչ կը կախեն ամուսնացողներու վիզէն, ու մանք նարօտ կը կապեն անոնց գլխուն: Այս է պատճառը որ փեսան կը կոչուի քագաւոր, իսկ հարսը՝ քագուհի, ցո՛րջափ իրենց վրայ կրեն թագը կամ խաչը կամ նարօտը:

Ի՞նչ են ամուսնութեան պայմանները:

— Առողջ և անթերի մարմին, չափահասութիւն, կանոնական հասութիւն, ազգային և կրօնական նոյնութիւն և փոխադարձ յօժարութիւն և սէր:

Մարմնի անթերիութիւնը անհրաժեշտ պայման է ամուսնութեան բո՛ւն նպատակը, որ դեծնութիւնը, իրազորեալու համար: Ներքինին, ամուլներ, կնատներ չեն կրնար ամուսնանալ:

Չափահասութեան տարիքը կախուած է կլիմայէն և երկրի օրէնքներէն: Ընդհանրա-

պէս այր և կնոջ միջև 5-6 տարի տարբերութիւն կը դրուի. զոր օրինակ, եթէ մանչը 25 տարեկան է, աղջիկը պէտք է ըլլայ 19-20 տարեկան: Արբունքի չհասածներ և անչափահասներ չեն կրնար ամուսնանալ:

Կանոնական հասութիւն՝ կը նշանակէ ազգականական որոշ աստիճան: Ամուսնացողներ, իբրեւ պայման առողջ սերունդ մը յառաջ բերելու, ազգականութեամբ կամ արիւնով ո՛ր չափ հեռի ըլլան իրարմէ, ա՛յնչափ յարգած կ'ըլլան եկեղեցւոյ կանոնները, որոնք հիմնուած են առողջապահական սկզբունքներու վրայ: Հին կանոններով՝ մանչ մը եօթը պօրտ կամ եօթը ճիւղ կամ եօթը աստիճան հեռու պէտք է ըլլայ իր առնելիք աղջիկէն: Կենցաղի նոր հարկադրութեանց ներքեւ հոգեւոր վերին իշխանութեան կողմէն թոյլատրուած է ազգականական աստիճանը իջեցնել մինչև հինգ:

Խնամիական և հոգեւոր ազգականութեան (սանահայրութիւն կամ կնքահայրութիւն) աստիճանները նոյնքան խիստ էին յառաջ. բայց այժմ անոնք գրեթէ մէկգլի դրուած են, և ուշադրութիւն կ'ընծայուի ազգականութեան կամ արիւնի աստիճանին:

Մանչուն եւ աղջկան միեւնոյն ազգին եւ միեւնոյն կրօնքին պատկանիլը շատ կարեւոր է՝ ընտանեկան կեանքի անդորրութեան եւ երջանկութեան համար:

Իսկ ամուսնացողներուն փոխադարձ յօժարութիւնը և սէրը անհրաժեշտ պայման է ամուսնութեան ընտանոցական եւ բարոյական պարտականութիւնները կատարելու համար։ Այս պայմանը յարգելով միայն կը խափանուին բռնի ամուսնութիւններ և ուրիշ անպատեհութիւններ։

Ամեն օր պսակ կրնա՞յ ըլլալ։

— Ողջախոհութեան և բարեպաշտութեան հիմերուն վրայ, մեր եկեղեցին կանոն դրած է որ պահք և տէրունի օրեր պսակ չօրհնուի, հարսնիք չըլլայ։ Շատ դեղեցիկ է ասիկա։ Եւ երանի՜ թէ մեր եկեղեցւոյ զաւակները կարենային լիովին յարգել իրենց ազգային և եկեղեցական սովորութիւնները։ Բայց այժմ, դարձեալ կենցաղի հարկին ներքեւ, Պահոց եւ Տէրունի գլխաւոր օրերէն դուրս պսակ կ'օրհնուի և հարսնիք կ'ըլլայ։

Ամուսնութիւնը կրկնելի՞ք ե։

— Այո՛, երբ երկու կողմերէն մին մեռած է, երբ օրինական ամուսնալուծումի հետեանքով մէկ կամ միւս կողմը արտօնուած է նորէն ամուսնանալու։

Եթէ այր մը, իրարու ետեւէ իր կինը կորսնցնէ, եկեղեցական կանոնը թոյլ կուտայ որ այնպիսի մէկը երեք անգամ պսակուի։ Աւելին հակառակ է ո՛չ միայն Կանոնի, այլ նաեւ բարոյագիտութեան։

Երբ ամուսիններէն մէկը կամքէ անկախ պատճառով կորսուի, կը լուծուի՞ ամուսնութիւնը։

— Այո՛. եթէ ամուսնացեալներէն մին կամ միւսը կորսուի և եօթը տարի ուէ լուր և տեղեկութիւն չառնուի անոր մասին, կրնայ ամուսնանալ, եթէ ուզէ։ Եւ եթէ եօթը տարի անցնելէ ետքը երեւան գայ կորսուած կողմը, ան ալ ազատ է ամուսնանալու ուրիշի մը հետ։

Դարձեալ, եթէ ամուսիններէն մէկը փոխէ իր քրիստոնէական հաւատքը, կամ անբուժելի հիւանդութիւններով տառապի և խախտէ ամուսնական կեանքի միութիւնն ու խորհուրդը, հոգեւոր իշխանութիւնը մարդասիրական մասնաւոր կարգադրութիւններ կ'ընէ։

Պոռնկութիւն և շնութիւն, ըստ Աւետարանի, կը խախտեն ամուսնական միութիւնը և կ'եղծեն խորհուրդը, հետեւեալ կը լուծուի ամուսնութիւնը և յանցաւոր կողմը կը դատապարտուի և կը զրկուի վերստին ամուսնութեան իրաւունքէն։

Եթէ երկու կողմերն ալ մեղաւարտ են պատասխանատու իրենց պսակին ապականութեան, կամ եթէ երկու կողմերն ալ ֆիզիքապէս և բարոյապէս անընդունակ եղած են ամուսնական կեանք կազմելու և տեղի տուած են գայթակղութիւններու, կը լուծուի ամուսնութիւնը, և երկու կողմերն ալ կը զրկուին վերստին ամուսնանալու իրաւունքէն։

Որովհետեւ Ամուսնութիւնը լուծելու իրաւասութիւնը:

— Հոգեւոր վերին իշխանութեան: Եկեղեցին կը պսակէ և եկեղեցին կը լուծէ: Քահանան կը պսակէ յանուն եկեղեցւոյ, բայց չի կրնար լուծել: Հոգեւոր վերին իշխանութեան իրաւասութիւնն է լուծել ամուսնութիւնը՝ օրինական քննութիւնները կատարելէ ետքը, թէ՛ ժողովներու միջոցաւ եւ թէ՛ ուղղակի: Իսկ հոգեւոր իշխանութիւնը կը ներկայանայ եպիսկոպոսութեամբ: Եպիսկոպոսներ, երբ առաջնորդական պաշտօն ունին, կրնան զբաղիլ ամուսնական խնդիրներով: Բայց ամէնուն վերեւ կաթողիկոսն է որ իշխանութիւն և իրաւասութիւն ունի վերջին խօսքն ըսելու և վրձիւներ արձակելու ամուսնական խնդիրներ կարգադրելու համար:

ԿԱՐԳ ՇԻՒԱՆԴԱՑ

ԵՒ

Վ Ե Ր Զ Ի Ն Օ Ծ Ո Ւ Մ

ԽճՅ Ե Կարգ Հիւանդաց ըսուած խորհուրդը:

— Հիւանդութիւնը, իր ծագումով ո՛ր կողմէն ալ դիտուի, հետեանքն է մարդոց տղիւթեան և սխալներուն, և, ինչպէս որ կ'ըսուի, մեր կամայ ակամայ գործած մեղքերուն: Կա՛ն հիւանդութիւններ որ ժառանգական են, կա՛ն հիւանդութիւններ ալ, որոնց պատճառը նոյն ինքն մենք ենք:

Եթէ մարդիկ ապրէին չորհրդի կեանքը՝ իրենց աստուածային նկարագրին համեմատ, պիտի չհիւանդանային: Ուրեմն, Քրիստոնէական մտքով, մարդոց հակաստուածային կեանքն ու կենցաղն է պատճառ իրենց հիւանդութիւններուն: Ուրիշ խօսքով, հիւանդը մեղաւոր մըն է, որ հեռացած է Աստուծմէ: Հետեաբար մեղաւորը պէտք է որ խոստովանի իր մեղքերը և զղջայ. իսկ եկեղեցին՝ կ'աղօթէ որպէս զի հիւանդը թեթեւայ խոստովանութեամբ և զօրանայ աղօթքով: Այս է կարգ հիւանդաց ըսուածը, որ սկզբունքով նոյն է Ապաշխարութեան խորհուրդին հետ:

Ի՞նչ է վերջին օծումը:

— Հրէական հին սովորութիւն մըն էր հիւանդները իւղով օծելը, որ առաքելական ժամանակներու եկեղեցւոյն մէջ ալ շարունակուեցաւ:

Թիսուս-Քրիստոս երբ իշխանութիւն տուաւ իր աշակերտներուն և զրկեց զանոնք որպէս զի դաստիարակեն ժողովուրդները, Մարկոս (2. 12, 13) կ'ըսէ թէ անոնք կը քարոզէին, իւղով կ'օծէին հիւանդները և կը բժշկէին զանոնք (Տե՛ս նաև ՄՏք. Ժ. 1): Իսկ Յակոբոս Առաքեալ կ'ըսէ. «Ձեզմէ մէկը հիւանդացա՞ւ, թող կանչէ եկեղեցւոյ երէցները, թող աղօթեն անոր վրայ, թող օծեն զայն Տիրոջ անունով, և հաւատքով աղօթքը կը փրկէ զայն և Տէրը ոտքի կը հանէ, և եթէ մեղք մըն ալ գործեր է, պիտի ներուի անոր (Յակ. Ե. 14-15):

Ուրեմն ինչո՞ւ համար հիմայ չենք օծեր հիւանդները:

— Մեր եկեղեցւոյ մէջ երբեմն կատարուած է հիւանդաց օծումը, բայց յետոյ խափանուած է շատ տրամաբանական պատճառով. վասն զի մարդիկ չեն գիտեր թէ ե՞րբ, ո՞ւր և ի՞նչպէս պիտի հիւանդանան և պիտի մեռնին, այսինքն տա՛ն մէջ թէ ճամբորդութեան ընթացքին, յանկա՞րծ թէ երկար կամ կարճ հիւանդութեամբ, տեսակ տեսակ արկածներով թէ թշնամիի ձեռքով. որպէս զի,

առանց բացառութեան, հաւատացեալներ չը զրկուէին վերջին օծումէն: Այս պատճառով, մեր եկեղեցւոյ մէջ, վերջին օծումը միացուած է առաջին օծումին, այսինքն՝ Դրոշմի հետ:

Մկրտածներուն ո՞ր տեղերը կը դրոշմուին:

— Ճակատը, սիրտը, թիկնամէջը, ինչպէս նաև աչքերը, ականջները, բերանը, ձեռքերը, քամակը կամ կուշտը և ոտքերը:

Ասոնցմէ առաջին երեքը Դրոշմի խորհուրդին նշաններն են, իսկ մնացած վէցը՝ վերջին օծման:

Որո՞նք են հիմնական կէտերը Հիւանդաց Կարգին:

— Ապաշխարութիւն, Աղօթք և Ս. Հաղորդութիւն:

Երբ հիւանդին խելքը գլուխն է, և իբրև հաւատացեալ մարդ, կ'անդրադառնայ իր մեղքերուն վրայ, կը նորոգուի ապաշխարութեամբ, աղօթքով և հաղորդուելով, կ'ոգեւորուի, կը զօրանայ և կը վայելէ իր հաւատքին պտուղը. վասն զի, առանց հաւատքի կարելի չէ որ հիւանդը մխիթարուի եւ խորհուրդը հասնի իր նպատակին:

Ե՞րբ դադրած է վերջին օծումին առանձին կատարումը մեր եկեղեցւոյ մէջ:

— Դրիգոր Տաթևացիէն (+ 1410) շատ

յառաջ. որովհետեւ այս նշանաւոր վարդապետը իր Հարցական Գիրքին մէջ (էջ 604-605) բացատրութիւններ կուտայ այս մասին եւ կ'ըսէ. Առաջին օծումը (Դրոշմը) և Վերջին օծումը միասին կը կատարենք մկրտուածին վրայ: Եւ դիտել կուտայ թէ խոստովանութիւնը, որ Հիւանդաց կարգին մէջ անհրաժեշտ պայման մըն է խորհուրդը կատարելու համար, ուրիշ եկեղեցիներ վերցուցած են և միայն պահած են իւղով օծումը, և հաւատացեալներ փոխանակ խոստովանութեամբ սրբուելու, իրենց յոյսը ատոր վրայ կը դնեն, ըսելով. Վերջին օրը կ'օծուինք պալասանի ձէթով եւ կ'արդարաւնանք. այս պատճառաւ, կ'ըսէ, Եկեղեցւոյ հայրապետները լաւ համարեցան վերցնել զայն, որ եթէ պահուած ըլլար՝ բան մը չ'աւելցնէր խորհուրդին վրայ, ո՛չ ալ, վերցուած ատեն, կ'աւրէ եկեղեցւոյ կարգը (*):

Ուրեմն ինչո՞ւ համար կ'օծենք մեզեցեալ քահանաները:

— Ասիկա իբրեւ խորհուրդ չէ որ կը կատարուի. վասն զի եթէ իրապէս խորհուրդ եղած ըլլար ննջեցեալ քահանաներու օծումը, պէտք էր որ հաւասարապէս կատարուէր, ա-

(*) Իր բուն խօսքեր. — «Վասն որոյ հայրապետք եկեղեցւոյ լաւ համարեցան զվայելչականն բառնալ, որ ո՛չ ի լինելն յաւելուած առնէ, եւ ո՛չ ի բառնիլն ապականէ զկարգ եկեղեցւոյ, որ է վերջին օծումն»:

ռանց բացառութեան, բոլոր հաւատացեալ ննջեցեալներու վրայ: Ասիկա հինէն մնացած սովորութիւն մըն է եկեղեցւոյ մէջ, որուն համար Տաթևացիին վերոյիշեալ բացատրութիւնը գործածելով կ'ըսենք. եթէ վերցուի բան մը չի պակսիր. վասն զի դիակը օծելու մէջ խորհուրդ չկայ, մինչ շատ խորհրդաւոր է ննջեցեալներու հոգիներուն համար աղօթելը բոլոր եկեղեցւոյ կողմէն:

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ է Ձեռնադրութիւնը:

— Աւետարանը քարոզելու և խորհուրդները կատարելու համար յատկապէս պատրաստուած անձերուն՝ այդ աստուածային պաշտօնին նուիրման խորհուրդն է, որ կը կատարուի շատ ազդեցիկ արարողութեամբ մը:

Ձեռնադրութեան տեղ կ'ըսուի նաև Կարգ Քահանայութեան կամ Խորհուրդ Կարգի. որովհետեւ եկեղեցւոյ մէջ քահանայութեան աստիճանն է որ իրաւունք կուտայ ընծայեալին կատարել խորհուրդները:

Ի՞նչ պայմաններ կը պահանջուին ձեռնադրութեան համար:

— Անոնք որ ձեռնադրուելով կ'ուզեն աստուածային պաշտօնի նուիրուիլ, պէտք է լըրացնեն հետեւեալ պայմանները.

ա. — Չափահասութիւն, ինչպէս նաեւ մարմնական, մտաւորական և հոգեկան անթերի վիճակ:

բ. — Խնամուած պատրաստութիւն՝ մըտաւորական և հոգեկան:

գ. — Նուիրումի և ծառայութեան ոգի. այսինքն՝ յստակ և բարձր նկարագիր:

դ. — Յարմարութիւն և արժանաւորութիւն աստուածային պաշտօնին:

ե. — Անձնական կամ խղճմտանքի վըրկայութիւն իր արժանաւորութեան մասին և վկայութիւն եկեղեցւոյ (ժողովուրդի) կողմէն:

Ո՞վ կը կատարէ Ձեռնադրութիւնը:

— Ձեռնադրութիւնը կը կատարէ եպիսկոպոսը: Իսկ Ձեռնադրութիւնը կը նուիրագործուի օծումով:

Կրնա՞ս ամփոփ կերպով ըսել թէ ի՞նչպէս կարգադրուած է Ձեռնադրութեան արարողութիւնը մեր եկեղեցւոյ մէջ:

— ա. — Եպիսկոպոսը հրապարակային քննութեամբ կ'ստուգէ ընծայեալին արժանաւորութիւնը, վերոյիշեալ հինգ կէտերուն համեմատ:

բ. — Մասնաւոր քննութեան կ'ենթարկէ ընծայեալին հաւատքին և դաւանանքին ուղղափառութիւնը:

գ. — Աղօթքներ, պարտուպատշաճ ընթերցուածներ Սուրբ Գիրքէն և շարականներ:

դ. — Ձեռնադրութիւն և քահանայական զգեստաւորում:

ե. — Օծում, որով կը նուիրագործուի Ձեռնադրութիւնը, և Ձեռնադրուածը կը կոչուի Տէր (այսինչ) Քահանայ:

Քահանայական աստիճաններ վարել վեր ու
րիշ ի՞նչ աստիճաններ կան մեր եկեղեցւոյ մէջ:
— Քահանայութեան վար վեց աստիճան-
ներ կան, իսկ անկէ վեր՝ երեւ: Վարի վեցը կը կոչուին փոքր աստիճաններ,
և են.

- ա) Դռնապանութիւն,
- բ) Ընթերցողութիւն,
- գ) Երգփնեցուցչութիւն,
- դ) Զահրնկալութիւն,
- ե) Կիսասարկաւազութիւն,
- զ) Սարկաւազութիւն:

Վերի երեքներն են.

- ե) Քահանայութիւն,
- ը) Եպիսկոպոսութիւն,
- բ) Կաթողիկոսութիւն:

Ըսել է, բոլորը միասին, ինչ աստիճան:

Փոքր աստիճանները գործնականապէս կա՞ն
մեր եկեղեցւոյ մէջ հիմալ:

— Այո՛, Զեռնադրութեան Մաշտոցին մէջ
կան ատոնք. եւ քահանայութեան կոչուողը՝
ձեռնադրութեամբ կ'ստանայ վեց աստիճան-
ները և յետոյ՝ քահանայականը:

Բայց մեր եկեղեցւոյ գործնական կեան-
քին մէջ, փոքր աստիճաններէն առաջին չորսը
կը կոչուի Դպրութիւն. և դպիրներ, ձեռնա-
դրուած ըլլան կամ ոչ, շապիկ կը հագնին,
կիսասարկաւազի պաշտօն կը կատարեն, կ'եր-

գեն շարականները և մասնաւորապէս Ս. Պա-
տարազին երգերը: Ընդհանրապէս դպիրք ձեռ-
նադրուած կ'ըլլան, և մեծ եկեղեցիներու մէջ
իրենց յատուկ կազմակերպութիւն ալ ունին
Դպրաց Դաս անունով:

Միւս կողմէն ժամկոյներ և լուսարարներ
կան եկեղեցւոյ մէջ, որոնք ընդհանրապէս
չունին փոքր աստիճանները, եւ ամսական
վարձքով աշխատողներ են, և կը բռնեն դըռ-
նապանի և ջահընկալի տեղը:

Կան նաեւ, ցանցառ կերպով անշուշտ,
Ուրարակիրներ, փոխանակ Կէս և Աւագ սար-
կաւազներու, որոնք եպիսկոպոսին հրամանաւ
միայն կոչուած են սպասաւորութեան և կը
կատարեն սարկաւազութեան պաշտօնը, բացի
Վերաբերումէն:

Կիսասարկաւազութիւնը չկայ գործնակա-
նապէս, իսկ Աւագ Սարկաւազութիւնը, ընդ-
հանրապէս, մեծ եկեղեցիներու կամ վանքե-
րու մէջ պահուած կը մնայ այլևս, իբրեւ հան-
գորուան կուսակրօն քահանայութեան:

Ի՞նչ է Կղերիկոսութիւնը:

— Կղերիկոս կամ կղեր կը նշանակէ ժա-
ռանգաւոր, այսինքն՝ ա՛յն որ հետզհետէ կը
ժառանգէ եկեղեցւոյ փոքր աստիճանները և
կը պատրաստուի: Կղերիկոս կոչումին տակ
այժմ կը հասկցուն փոքր աստիճան ունեցող-
ներ:

Կղերիկոսութեան յատուկ արարողութիւն մը կայ Ձեռնադրութեան Մաշտոցին սկիզբը, այդ արարողութեամբ Աւելածուի եւ Սաղմոսերգուի պաշտօնը կը տրուի ընծայեալին:

Ի՞նչ է Վարդապետութիւնը:

— Վարդապետութիւնը մեր եկեղեցւոյ մէջ ձեռնադրութեամբ տրուած պաշտօն մըն է ա՛յն կուսակրօն քահանաներուն, որոնք պէտք է ըլլան իրապէս և բարձրօրէն ուսեալ. վասն զի անոնց պաշտօնն է քարոզել, Սուրբգիրքը մեկնել, բացատրել եկեղեցւոյ ուղղափառ դաւանութիւնը և ուսուցանել: Արդէն՝ Վարդապետ կը նշանակէ Ուսուցիչ, հո՛ս մա՛նաւանդ կրօնական իմաստով:

Ո՞վ կրնայ տալ Վարդապետութեան աստիճանը:

— Ս՛յն եպիսկոպոսներ, որոնք ստացած են արդէն այդ աստիճանը: Հին ատեններ ա՛մէն եպիսկոպոս չունէր վարդապետական աստիճան. ասոր համար Վարդապետ-եպիսկոպոս մը միայն կրնայ տալ վարդապետութեան աստիճանը: Ասոր հակառակ, Ծայրագոյն Վարդապետ մը, որ եպիսկոպոսական աստիճան չունի, կրնայ տալ վարդապետական աստիճանը: Իսկ այն եպիսկոպոսներ, որ չունին Վարդապետական աստիճան, եպիսկոպոս ձեռնադրուելէ ետքը կ'ստանան զայն:

Քանի՞ աստիճան է Վարդապետութիւնը:

— Տասնըջորս աստիճան, որուն առաջին չորսը Մասնաւոր Վարդապետ աստիճան է, իսկ մնացած տասը Մեծ կամ Ծայրագոյն Վարդապետի աստիճան: Վարդապետական աստիճանին խորհրդանշանն է օձագլուխ կամ խաչածէ գաւազանը:

Բուն Վարդապետները Ծայրագոյններն են, որոնք մեծ հեղինակութիւն կամ իշխանութիւն կը վայելէին եկեղեցւոյ մէջ:

Կը յարգուի՞ հիմայ Վարդապետական իշխանութիւնը իր նախկին նշանակութեամբ:

— Կը յարգուի իրապէս պատրաստուած արժանաւորներուն վրայ. բայց ցաւալի է որ Վարդապետական Գաւազանը անպատրաստներուն ալ կը տրուի, և ասոր համար Վարդապետական աստիճանը կորուսեր է իր նախկին և պատմական նշանակութիւնը:

Ինչպէս որ ըսինք, հին ատեններ, Վարդապետը իրօք Վարդապետ էր, եկեղեցւոյ ներքին կեանքին վարիչը, խօսքի և գրչի հեղինակութիւն մը, որ վե՛ր էր Վարդապետական աստիճան չունեցող եպիսկոպոսէն:

Ի՞նչ է եպիսկոպոսութիւնը:

— Եպիսկոպոսութիւն կը նշանակէ Տեսչութիւն: Որովհետեւ եպիսկոպոսին պաշտօնն է թեմի մը կամ վիճակի մը Տեսչութիւնը ընել,

հսկել եկեղեցիներու վրայ, բարեկարգ և պայ-
ծառ պահել զանոնք՝ ամէն կերպով: Եպիս-
կոպոսին պարտքն ու պաշտօնն է նաև իր տես-
չութեան ներքե զտնտուղ եկեղեցիներուն պաշ-
տօնեաները պատրաստել դպրոցի մէջ և ձեռ-
նադրել զանոնք:

Ո՞վ է Կաթողիկոսը:

— Կաթողիկոսն է Հայաստանեայց Եկե-
ղեցւոյ ընդհանուր և գերագոյն պետը: Կը կո-
չուի նաև Փահանայապետ, Եպիսկոպոսապետ:

Կաթողիկոսն է որ կը ձեռնադրէ եպիս-
կոպոսը և կ'օրհնէ Սրբալոյս Մեռոնը:

Կաթողիկոսն է որ կը լուծէ և կը վճռէ
Եկեղեցւոյ եւ ամուսնութեան վերաբերեալ
ամէն տեսակ դժուարին խնդիրները, կ'ընէ
բացառիկ կարգադրութիւններ եւ տնօրէնու-
թիւններ՝ եկեղեցւոյ պէտքին և պարագանե-
րուն համեմատ, իր ազատ կամքով և անկախ
դատողութեամբ:

Ի՞նչ է Կուսակրօնութիւնը:

— Կուսակրօն կ'ըսուին այն քահանաներ,
որոնք չեն ամուսնանար, վանք կը բնակին,
և կը կոչուին Աբեղայ: Հետեաբար, Կուսակր-
օնութիւն կը նշանակէ կոյս մնալու կամ չա-
մուսնանալու սովորութիւն:

Փոքր աստիճան ունեցողներ կրնան ա-
մուսնանալ մինչև քահանայութիւն. իսկ ա-

նոնք որ վանական կեանքի նուիրուած են,
չեն ամուսնանար: Կուսակրօն են վանական
սարկաւազներ, վարդապետներ, եպիսկոպոս-
ներ և կաթողիկոսներ:

Ինչո՞ւ համար չեն ամուսնանար ասոնք:

— Որպէսզի ազատ ըլլան աշխարհիկ հո-
գերէ և իրենց բոլոր ժամանակը և իրենց բո-
լոր ոյժը և ուշագրութիւնը նուիրեն իրենց
հոգևոր գործին:

Չե՞ որ ամուսնացած առաքեալներ կային,
չե՞ որ մեր Եկեղեցւոյ մէջ ալ Ս. Գրիգոր Լու-
սաւորիչէն մինչեւ Մեծն Սահակ ամուսնացեալ
էին նոյն իսկ կաթողիկոսներ:

— Այո՛, բայց նոյն ատեն կային նաև ա-
մուրի առաքեալներ, չամուսնացած եկեղե-
ցականներ: Լուսաւորիչ և իր որդին Վրթա-
նէս ամուսնացած էին, բայց կուսակրօն էր
անոր Արիստակէս որդին, որ յաջորդեց իրեն:

Բայց յետոյ հետզհետէ խափանեցաւ ա-
մուսնանալու սովորութիւնը՝ քահանայութե-
նէն վեր աստիճանադրներու մէջ:

Կուսակրօնութեան օրինակ և տիպար ըն-
դունուած է նոյն ինքն Տէր Թիսուս-Քրիստոս:
Պօղոս Առաքեալ թէ՛ եկեղեցականները և
թէ՛ աշխարհականները ազատ կը թողու իրենց
կենցաղին ընտրութեան մէջ:

Աւելի աղեկ չե՞ որ բոլոր եկեղեցականներ

ալ ամուսնանան գայրակղուքիւններու առաջիք առնելու համար:

— Պէտք է գիտնալ որ հայ եկեղեցականութեան բարձր մեծամասնութիւնը, այսինքն Գահանայութիւնը ամուսնացեալ է. իսկ կուսակրօններ մատի վրայ կը համրուին:

Դարձեալ, Ամուսնութիւնը բացարձակ երաշխիք մը չէ գայթակղութիւններուն և փորձութիւններուն առաջը առնելու համար: Վասնզի ամուրիութիւնը չէ գայթակղութիւնը պատճառը, այլ միջավայրը և նկարագիրը: Հետեւաբար, աւելի տրամաբանական և աւելի բարոյագիտական է ազատ թողուլ եկեղեցականութեան փափաքողները որ իրենք ընտրեն իրենց կենցաղը, ուղղակի իրենց անձնական գիտակցութեամբը:

Եւ որովհետեւ եկեղեցւոյ մէջ բարձր աստիճանները վերապահուած են կուսակրօններու, այս խտիրը վերցնելու համար ալ պէտք է հիմ բռնել թեկնածուներուն արժանիքը, այսինքն՝ անոնց մտաւորական և հոգեկան պատրաստութիւնը, անոնց յարմարութիւնը եկեղեցականութեան, անոնց նկարագիրը, և ո՛չ թէ անոնց ամուրի կամ ամուսնացեալ վիճակը:

Այսօր մեր եկեղեցւոյ մէջ գործնականապէս եկեղեցական ո՞ր աստիճանները գոյութիւն ունին:

— Քահանայ, Վարդապետ, Եպիսկոպոս և Կաթողիկոս:

Փոքր աստիճանաւորներուն պաշտօնը կը կատարեն Ժողովուրդին զաւակները, առանց եկեղեցական ըլլալու:

Աւագ Սարկաւագի պաշտօնը կը կատարեն նոյն ինքն քահանաներ:

Վարդապետներ, որ շատ սակաւաթիւ են հիմայ, կը կատարեն Առաջնորդի և քարոզչի պաշտօնները:

Եպիսկոպոսներն ալ Առաջնորդ կամ քարոզիչ են:

Եպիսկոպոսներու մէջէն կ'ընտրուին Երուսաղէմի և Կ. Պոլսի պատրիարքները, որոնք Արքեպիսկոպոսի տիտղոսը կ'առնեն, եթէ արդէն չեն առած: — Պատրիարքները չունին ձեռնադրութիւն և օծում. իրենց պաշտօնավարութիւնն ալ տեական չէ, մա՛նաւանդ Կ. Պոլսինը:

Կաթողիկոսները եպիսկոպոսներու մէջէն կ'ընտրուին ընդհանրապէս: — Այժմ երկու Կաթողիկոսութիւն ունինք, Ս. Էջմիածնի եւ Կիլիկիոյ:

Էջմիածինը Մայր-Աթոռ է և Կաթողիկոսութիւն Ամենայն Հայոց:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան իշխանութիւնը կը տարածուի միայն Կիլիկիոյ թեմերուն վրայ:

Ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուին այժմ մեր

եկեղեցւոյ Կաթողիկոսական եւ Պատրիարքական Աթոռները:

— 1914էն ի վեր, աշխարհաւեր պատերազմին հետեանքով, տակնուվրայ եղած է հայ ժողովուրդին քաղաքական և տնտեսական կեանքը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը մնաց խորհրդային Վարչութեան ներքեւ, որ հակալրօնական է: Մայր Աթոռոյ կալուածները եւ հաստատութիւնները գրաւուած են կառավարութեան կողմէ: Ճեմարան և Տպարան փակուած, Միաբանութիւնը նուազած եւ նուազած. Ամենայն Հայոց Հայրապետը Դէորդ Ե. Վախճանած (1930 Մայիս 8, ԵՂ.) և դեռ թափուր է Ս. Աթոռը:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, իր ժողովուրդին հետ ապաստան գտած է Սիւրիա եւ Լիբանան, և ազատ քաղաքական ճնշումներէ և հարստահարութենէ, 1930 Յուլիսէն ի վեր հաստատուած է Պերութի մօտիկ և Լիբանանի ստորոտը, Անթիլիա ծովեզերեայ գիւղաքաղաքը, կազմակերպած է իր դպրոցը, ուր կը պատրաստուին ուսուցիչներ և եկեղեցականներ:

Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը կը գրտնուի անգլիական գերիշխանութեան ներքեւ, և ազատ ու անկաշկանդ՝ նուիրուած է Հայ ազգին իրաւունքներուն պահպանութեան Ս. Երկրի մէջ:

Կ. Պոլսի Պատրիարքութիւնը կը մնայ թիւրք հանրապետութեան տակ. եւ իրականութեան մէջ վերածուած է Կ. Պոլսի Առաջնորդութեան.....:

Ի՞նչ է հոգեւորականներուն նկարագիրը եւ պաշտօնը:

— Հոգեւորական մը պէտք է ըլլայ իրապէս բարի եւ հաւատքի ու ծառայութեան մարդը. որովհետեւ միայն մտքի պատրաստութիւնը չի բաւեր նուիրական պաշտօնը պէտք եղածին պէս կատարելու համար: Զեռնադրութիւնն ու օծումը մասնաւոր հանգամանք մը կուտայ հոգեւորականներուն, իրենց պաշտօնին բարձրութիւնն ու սրբութիւնը գործնականապէս արժեցնելու համար:

Քահանայէն մինչեւ կաթողիկոս, ամէնքն ալ իրենց աստիճանին եւ դիրքին համեմատ ծառայելու կոչում ունին, եւ պէտք է որ իրենց ծառայութիւնը ընեն բարի սրտով, անկեղծ հաւատքով և բոլորանուէր հոգիով, որպէս զի հաւատացեալներ առաջնորդուին քրիստոնէական կեանքի մէջ, եւ եկեղեցին ըլլայ ներշնչումի մշտաւոյս կեդրոն մը, ուր կը տիրէ եղբայրսիրութիւն, ազատութիւն, և ուրկէ կը ճառագայթէ միսիթարութիւն դժբախտներու և տրտմածներու սրտին:

Ո՛րչափ նուիրական է հայ եկեղեցականին պաշտօնը, այնչափ ալ ծանր է անոր պատաս-

խանատրուութիւնը, այնպէս որ երբ նա չունի բարութիւն, հաւատք եւ նուիրեալ հոգի, չի կրնար կատարել իր պարտքն ու պաշտօնը: Իր հոգին փրկելու կարող եկեղեցական մը միայն կրնայ փրկել ուրիշներու ոգին:

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Եօրը խորհուրդներու մասին Ի՞նչ խորհրդածութիւն կարելի է ընել:

— Գրեգոր Տաթեւացի կ'ընէ երեք շարք խորհրդածութիւն, որոնց երկրորդն է հետեւեալը:

Եօթը խորհուրդներ կը պատրաստեն մեզ իւրացնելու եօթը առաքինութիւններ.

ա. — Մկրտութիւնը խորհուրդն է Հաւատքի. որովհետեւ կը հաւատանք և անոր համար կը մկրտուինք:

բ. — Դրոշմը խորհուրդն է Յոյսի. վասն զի յոյս դնելով Ս. Հոգիի զօրութեան վրայ՝ կարող կ'ըլլանք գիմադրել թշնամիին (Սատանայ):

գ. — Հաղորդութիւնը խորհուրդն է Սիրոյ. վասն զի սիրո՞ւմ է որ կը զօդուինք և կը միանանք մեր գլուխը եղող Քրիստոսին, իբրեւ մարմին անոր մարմինէն, եւ իբրեւ անդամ անոր անդամներէն:

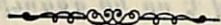
դ. — Ապաշխարութիւնը խորհուրդն է Աւրարութեան. վասն զի զղջումի, խոստովանութեան և ապաշխարութեան միջոցաւ կ'արդարանանք մեղքերէն:

ե. — Օծումը խորհուրդն է Արդարութեան լրումին. վասն զի ելլելով կեանքի պատերազ-

մէն (մեռնելով) կը մաքրենք քրտինքն ու փոշին, մարմնաւոր պատերազմէն ելլողներուն պէս:

զ. — Կարգը խորհուրդն է խոհեմութեան եւ գիտութեան, որպէս զի կարգաւոր մարդը խոհեմութեամբ եւ գիտութեամբ կատարէ խորհուրդները եւ խրատէ ժողովուրդը եւ սորվեցնէ:

ե. — Պսակը խորհուրդն է ողջախոհութեան, որպէս զի մարդ ողջախոհ ամուսնութեամբ զսպէ բոլորախոհ ցանկութիւնը եւ արգիլուի շնութիւն եւ պոռնկութիւն ընելէ: (Գիրք Հարցմանց էջ 587):

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՞նչ է խորհուրդներու պատմութիւնը:

— Ուղղակի Տէր Յիսուս-Քրիստոսէ հաստատուած խորհուրդները երկու են. Հաղորդութիւն եւ Մկրտութիւն: Մնացած հինգը յետոյ աւելցած են այդ երկուքին վրայ:

Պէտք է գիտնալ որ խորհուրդները դրերու ընթացքին, հետզհետէ բանաձեւուած են իրենց թիւով եւ աստուածաբանական իմաստով: Ուրիշ խօսքով. եօթը խորհուրդներ, իրենց նախնական պարզ վիճակին մէջ գոյութիւն ունին Սուրբգրոց մէջ, ինչպէս նաեւ քրիստոնէական եկեղեցւոյ հայրերու գրուածքներուն մէջ. բայց ատենք իրենց հիմակուան ձեւը եւ իմաստը առին 1545-1563ին, Տրիտենդեան ժողովին մէջ(*), որ լատին եկեղեցւոյ ամէնէն նշանաւոր ժողովներէն մէկն է. որովհետեւ Լուտերականութեան կամ Բարեկարգական շարժումին հետեւանքով, լատին եկեղեցին այդ ժողովով ճշդեց իր բուն լիք գիրքը հանդէպ այդ նորութեան (Բողոքականութեան) եւ սկսաւ ներքնապէս բարեկարգել ինքզինք

(*) Տրիտենդ (Tridentum, Քր. Trente) իսպալկան փոքրիկ բաղաւ մըն է Թիրոլի մէջ, որ այս ժողովով նշանաւոր եղաւ եկեղեցական պատմութեան մէջ:

և ուժաւորուիլ ընդդէմ Բողոքականութեան, որ այլեայլ ուղղութեամբ սկսած էր ծաւալիլ և արմատանալ:

Յօրը խորհուրդներ հաւասար են իրարու իրենց ծագումով, պատմութեամբ եւ հարկաւորութեամբ:

— Եկեղեցւոյ վաղեմի շրջաններուն միայն երկու խորհուրդ կար, Մկրտութիւն և Հաղորդութիւն: Մեր եկեղեցւոյ հայրապետներէն Յովհան Մանդակունին ալ (478-490) երկու խորհուրդ կը ճանչնայ:

Եօթը խորհուրդներէն ոմանք անպայման հարկաւոր են քրիստոնեայ ըլլալու և քրիստոնեայ ապրելու համար. ինչպէս՝ Մկրտութիւն, Դրոսմ, Ապափառութիւն, Հաղորդութիւն. ոմանք կամաւոր են, ինչպէս Ամուսնութիւն և Ձեռնադրութիւն. իսկ Կարգ հիւանդաց պատահական է:

Յօրը խորհուրդներէն որո՞նք կրկնելի են եւ որո՞նք ո՛չ:

— Մկրտութիւնը մի է. այսինքն՝ մէկ անգամ մկրտուածը երկրորդ անգամ չի կրնար մկրտուիլ. նոյնպէս Դրոսմը:

Ապաշխարութիւն և Հաղորդութիւն միշտ կը կրկնուին:

Ամուսնութիւնը կը կրկնուի երբ ամուսիններէն մէկը կամ միւսը մեռնի, և կամ երբ

ամուսնալուծում պատահի և լուծուածներ օրէնքով, այսինքն ամուսնալուծման վճռով, չեն զրկուած նորէն ամուսնանալու իրաւունքէն:

Ձեռնադրութիւնն ալ թէ՛ կամաւոր է եւ թէ՛ չի կրկնուիր:

Իսկ Հիւանդաց Կարգը միայն հիւանդներու համար է, կամաւոր է, և կրնայ կրկնուիլ:

Խորհուրդներէն որո՞նք ինքնին կը ջնջուին:

— Խորհուրդները սկզբունքով անջնջելի են: Բայց անոնք որ կ'ուրանան իրենց հաւատքը, հաւատք բառին քրիստոնէական եւ աստուածաբանական իմաստով, և կը յարին ոչ-քրիստոնէական կրօնքի մը, և անոնք որ անաստուած և հեթանոս կ'ըլլան՝ ուրանալով իրենց քրիստոնէութիւնը, այնպիսիներու վրայ ինքնին կը ջնջուին կատարուած խորհուրդները:

Դարձեալ, անոնք որ ձեռնադրութեամբ և օծումով կարգ առած են, և այլեայլ պատճառներով կամ հարկի տակ կարգազուրկ եղած են և կամ ինքնին կարգաթող եղած են, այնպիսիներու վրայ կը ջնջուի խորհուրդը:

Մ Ա Ր Դ Ը

Ի՞նչ է մարդը:

— Սուրբգիրքի բացատրութեամբ, մարդը ստեղծուած մըն է Աստուծոյ դէմքով կամ պատկերով:

Մենք ստիկեցանք քե Աստուած հոգի՛ է. ուրեմն՝ մարդը, որ մարմնաւոր է, ի՞նչպէս կրնայ աստուածային դիմ կամ պատկեր ունենալ:

— Այո՛, հոգի՛ է Աստուած, բայց, ինչպէս որ սուրբ հայրեր բացատրած են, «երբ Աստուած ուզէր երեւիլ իր սուրբերուն, ո՛չ թէ ուրիշ կերպարանքով, այլ միայն մարդու կերպարանքով կ'երեւէր, զոր ստեղծեց իր պատկերին պէս. և ասիկա պարապ տեղ չէ որ ըրաւ, այլ որպէս զի իր առաւելագոյն սէրը ցոյց տայ մարդոց. և դարձեալ, որպէս զի առաջուց կըրթէ պատրաստէ մարդիկը՝ գիտնալով թէ երբ իր Որդին զրկէ աշխարհ իբրեւ մարդ, տարօրինակ բան մը չհամարին ասիկա, այլ մա՛նաւանդ գիտնան թէ ինքն (Աստուած) այդ կերպարանքով կը յայտնուէր» (ԵԶՆԻԿ, Եղծ Աղանդոց, Ա. ԻԿ):

Ի՞նչ ըսել է ուրեմն, Աստուած մարդը իր պատկերով ստեղծեց:

— Այսինքն՝ մարդ Աստուծոյ կը նմանի իր հոգիով, որովհետեւ Աստուած հոգի է:

Աստուած անձնիշխան (իր կամքին տէր, ազատ) է՝, նոյնպէս մարդը:

Աստուած անմահ է, նոյնպէս անմահ է մարդուն հոգին:

Մարդ իր իմացական և հոգեկան կարողութիւններով է որ վե՛ր է բոլոր «աշխարհ»էն (արարածներէն) և կը տիրէ անոր վրայ:

Մարդը երբ կը յարի երկրաւոր բաներու, վա՛ր կը մնայ «աշխարհ»էն. այն ատեն կը մերկանայ իր աստուածային պատիւը և կը նմանի անասուններուն. այսպէս՝ ան իր ցանկութեան համար կը կոչուի՝ խոզ, իր բարկութեան համար՝ շուն, իր յափեսակութեան համար՝ գայլ, եւ այլն. (Գր. Տաքեւացի, Գիրք Հարցնակց, էջ 274):

Ի՞նչ կերպով կ'արსայայտուի մարդու հոգին:

— Մարդու իմացական կարողութեամբ և ազատ կամքով, և մարդ իր հոգիով է որ կը հաղորդակցի Աստուծոյ հետ:

Աստուած կը սեանուի՞:

— Աստուած չի տեսնուիր, որովհետեւ հոգի է. բայց կը յայտնուի ամէն տեղ և ամէն ժամանակ իր հրաշալի ստեղծագործութիւններուն մէջ, և մարդ, իբրեւ կատարելագոյնը ստեղծութեան, իր հոգիով կը հաղորդակցի Աստուծոյ հետ: Ուրիշ խօսքով, մարդուն Աստուծոյ վրայ խորհելու կարողութիւնը ինք-

նին ապացոյց մըն է Աստուծոյ գոյութեան, որուն հետ կը հաղորդակցի իր հոգիով:

Մարդու հոգին ալ չի տեսնուիր, բայց կը յայտնուի անոր իմացականութեան ու ազատ կամքին մէջ. և մարդը իր այս հոգիովն է որ կը հաղորդակցի Աստուծոյ հետ:

Ի՞նչ է մարդուն պարսկանութիւնը այս աշխարհի մէջ:

— Քանի որ հոգեկան և իմացական կարողութիւններով օժտուած է մարդը, պարտաւոր է մաքուր, այսինքն՝ անմեղ պահել իր հոգին և պահել իր հաղորդակցութիւնը Աստուծոյ հետ. որովհետեւ, ըստ Աւետարանի, սուրբ (մաքուր, անմեղ) սիրտ ունեցողներն են որ պիտի տեսնեն զԱստուած:

Մարդը ինչո՞ւ համար մեղք կը գործէ ուրեմն:

— Մարդու բնախօսական կիրքերն ու ցանկութիւններն են որ կը մեղանչեցնեն զինքը:

Մարդը անմեղ ստեղծուեցաւ, բայց իր կիրքերն ու ցանկութիւնները մեղանչեցուցին զինքը:

Մարդուն պարտքն է յաղթել իր կիրքերուն, որպէս զի իր հոգեկան եւ իմացական կարողութիւնները արտափայլին միշտ:

Ի՞նչ է մարդուն յարաբերութիւնը Աստուծոյ հետ:

— Աստուած, իբրեւ հեղինակ եւ տէր

ստեղծագործութեան, կը նախախնամէ իր ստեղծուածները: Եւ մարդը, իբրեւ ամէնէն բարձր և կատարեալ ստեղծուած, բարձրօրէն կը վայելէ Աստուծոյ նախախնամութիւնը:

Բայց մարդը, նախահայր Ադամէն սկսեալ՝ միշտ կը փորձուի, կը սայթաքի, կը մեղանչէ: Այս է պատճառը որ ըսուած է — մեղանչակա՛ն է մարդը:

Ի՞նչ ըսել է նախախնամել:

— Նախախնամել կը նշանակէ առաջուց խնամք տանիլ: Աստուած կը նախախնամէ իր բոլանդակ ստեղծագործութիւնը: Իսկ մարդուն համար իր նախախնամութիւնը անձառելի գեղեցկութիւն մը ունի:

Ի՞նչպէս:

— Աւետարանի խօսքերով. Աստուած այնչափ սիրեց աշխարհը որ նոյն իսկ իր միածին Որդին տուաւ, որպէս զի աշխարհ անով փրկուի (Յովհ. Գ. 16):

Եւ մարդոց փրկագործութիւնը, Յիսուս-Քրիստոսի արիւնով, նախախնամութեան ամէնէն հիանալի և ամէնէն դրական իրականութիւնն է Քրիստոնէութեան համար:

Ի՞նչ է մարդուն վախճանը:

— Մարդուն վախճանն է մահ: Մահ, կրօնական իմաստով, կը նշանակէ հոգիին բաժնուիլը մարմինէն: Եբրայեցի իմաստունին

բացատրութեամբ, «Հողը (մարմինը) կը դառնայ երկիր (հող) ինչպէս որ էր յառաջ, իսկ հոգին կը դառնայ Աստուծոյ քով, որ զայն տուաւ» (Ժող. ԺԲ. 7):

Սորվեցանք քե Աստուած ամենուրեք է. ուրեմն ո՞ւր կ'երթայ մարդու հոգին:

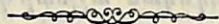
— Հոգեկան աշխարհի խորհրդաւոր իրողութիւնները պարզելու և լուսաբանելու համար մարդկային լեզուն դեռ չունի պէտք եղած բառերն ու բացատրութիւնները: Միայն գիտենք և կը հաւատանք որ անմահ է մարդու հոգին և մարմնի մահէն ետքը ան կը մնայ անմահ՝ անմահութեան ծոցը:

Մեր հետաքրքրութիւնը կը գոհանա՞յ այս պատասխանով:

— Եթէ հետաքրքրութիւնը ճշմարտութիւն մը, իրողութիւն մը հասկնալու համար է, պէտք է գիտնալ որ մեր սահմանափակ խելքը ամէն բանի չի հասնիր. պէտք է գիտնալ նաև որ հոգեկան աշխարհի իրողութիւնները նիւթական ապացոյցներով չէ որ կը հաստատուին:

Հողույ անմահութիւնը իրականութիւն մըն է, ճշմարտութիւն մըն է, գիտենք ասիկա, բայց չենք կրնար նիւթապէս բացատրել զայն ճիշդ ա՛յն պատճառով որ մեր ուղեղային և հոգեկան կարողութիւնները լման չեն զարգացած:

Առաքեալին բացատրութեամբ, մարդիկ չատէն քիչը գիտեն, բայց երբ կատարեալը գայ, պիտի խափանուի չատէն քիչը: Հոգեւոր աշխարհի մէջ՝ մարդը տղու կը նմանի, տղու պէս կը խորհի, տղու պէս կը համրէ իր մատներով, և ինչպէս որ տղան կը մեծնայ, մարդ կ'ըլլայ, և այլ ևս ինքնին կը թողու տղու պէս խորհելու և հաշուելու կերպերը, այնպէս ալ երբ մարդիկ հոգեւոր աշխարհի մէջ կատարեալ այրութեան հասնին, այն ատեն ամէն բան կը տեսնեն երես երեսի: Պօղոս Առաքեալ այսպէս կը նկարագրէ քրիստոնէական ճշմարտութիւնը հասկնալու մէջ իր ունեցած փորձառութիւնը (Հմմտ. Ա. Կրնթ. ԺԳ. 9-13):

Մ Ե Ղ Ք Ը

Ի՞նչ է մեղքը:

— Մեղ կամ մեղք կը նշանակէ յանցանք, վնաս:

Ճշմարտութեան մը ուրացումը, պատուէրի մը կամ օրէնքի մը հակառակ եղած գործը՝ յանցանք է, մեղք է. իսկ բառին կրօնական իմաստով՝ մեղք կը կոչուին այն բոլոր գործեր, որոնք հակառակ են աստուածային պատգամներու և պատուիրանքներու:

Ի՞նչ է մեղքին հետեւանքը:

— Երբ մարդ յանցանք մը գործէ, կը պատժուի անոր համար. երբ վնաս մը պատճառէ, կը հատուցանէ զայն: — Ներելի մեղքեր կան և աններելի մեղքեր կան:

Աւետարանի մէջ ի՞նչպէս բացատրուած են ներելի եւ աններելի մեղքեր:

— Ամէն մեղք եւ հայհոյութիւն պիտի ներուի մարդոց ո՛րչափ ալ հայհոյեն. բայց ո՛վ որ կը հայհոյէ Սուրբ Հոգիին դէմ, ամենեւին պիտի չներուի անոր և պարտաւոր պիտի ըլլայ յաւիտենական դատաստանի (Հմմտ. Մրկ. Գ. 28-29, Ղկս. ԺԲ. 10): Ուրիշ խօսքով, յայտնի ճշմարտութիւնները չտեսնել,

և անոնց հակառակ գործել, հոգեկան և նիւթական աշխարհի մէջ ա'յնպիսի մեղքեր եւ յանցանքներ են որ քաւութիւն չունին: Այսպիսի մեղաւորներ և յանցաւորներ անպատճառ պիտի տուժեն:

Ներելի մեղքերը ի՞նչպէս կը քաւուին:

— Երբ մարդ կը խոստովանի իր գործած մեղքը և կ'ապաշխարէ սրտանց, անգամ մըն ալ չմեղանչելու որոշումով, կ'արժանանայ մեղքի քաւութեան և յանցանքի թողութեան:

Ծանօթ. — Մեղքի մասին խօսած ենք նաեւ Խորհուրդներու շարքին:

Շ Ն Ո Ր Շ Ք Ը

Ի՞նչ կը նշանակէ Շնորհք:

— Շնորհք շատ մը իմաստ ունի, բայց հո'ս, իր կրօնական իմաստով, կը նշանակէ ա'յն կարողութիւնը կամ ընդունակութիւնը, զոր Աստուած կուտայ հաւատացեալներուն, գործադրելու և կատարելու համար Իր կամքը:

Երբ կ'ըսենք այսինչ մարդը աստուծային ձիրք ունի կամ շնորհք, կ'իմանանք Աստուծոյ տրուած ձիրք մը, շնորհք մը:

Ընդհակառակը երբ կ'ըսենք, անշնորհք մարդ, կ'իմանանք այնպիսի մէկը, որ թէեւ մարդ է, բայց զուրկ է աստուածային շնորհքէ:

Շնորհքը ուրեմն բնածին չի՞ մարդուն մէջ:

— Անշուշտ մարդիկ բնականէն օժտուած են այլ և այլ ձիրքերով, այդ մարդիկ ըլլան քրիստոնեայ հաւատացեալ կամ ո'չ:

Բայց որովհետեւ Աստուած է արարիչը կամ ստեղծիչը մարդուն, նա' է որ կու տայ նաեւ բնածին շնորհները. բայց հոս մարդուն այս կամ այն ձիրքին և շնորհին վրայ չէ խընդիրը, այլ աստուածային կամքը կատարելու ընդունակութեան և կարողութեան վրայ:

Եւ Քրիստոնէական աստուածաբանութեան կարևոր կէտերէն մէկն է Շնորհքի վարդապետութիւնը:

Յովհաննէս Աւետարանիչ ի՞նչ կ'ըսէ Շնորհիփ մասին :

— «Եւ Բանը մարմին եղաւ և բնակեցաւ մեր մէջը, մենք տեսանք անոր փառքերը Հօրմէն եկած Միածնի փառքերուն պէս, «լի Շնորհօք եւ հումարսութեամբ» : Մենք անոր լեցունութենէն շնորհք առինք շնորհքի տեղ... որովհետեւ Օրէնքը Մովսէսի ձեռքով տրուեցաւ, բայց Շնորհքն ու հումարսութիւնը Յիսուս-Քրիստոսով եղան» (Յովհ. Ա. 14-17):

Այս կերպով նոյն ինքն Յիսուս-Քրիստոս Աստուծոյ կողմէն մարդոց տրուած Շնորհք մըն է, որուն հաւատքով է որ մարդ կը հասնի փրկութեան :

Պօղոս Առաքեալ ի՞նչ կ'ըսէ այս մասին :

— Որովհետեւ Աստուծոյ փրկարար Շնորհքը, երեցաւ բոլոր մարդոց, կամ Աստուծոյ Շնորհքը՝ մեր Փրկիչը երեցաւ բոլոր մարդոց, որ կը խրատէ մեզ, որպէս զի ուրանանք ամպարշտութիւնը, ու աշխարհական ցանկութիւնը, և այս աշխարհի մէջ ապրինք զգաստ, արդար եւ աստուածապաշտ կեանք մը, եւ սպասենք երանելի յոյսին և մեծ Աստուծոյ և մեր Փրկչին փառքերուն յայտնութեան, որ իր անձը տուաւ մեզ համար, որպէս զի փրկէ մեզ ամէն անօրէնութենէ և մաքրէ իրեն սեպհական բարի գործերու նախանձաւոր ժողովուրդ մը ընելու համար (Տիմոս Բ. 11-14):

Ի՞նչ կը հասկնամք այս առաքելական խօսքերէն :

— Կը հասկնանք թէ նոյն ինքն Յիսուս-Քրիստոս հին օրէնքին տեղ իբրեւ աստուածային Շնորհք տրուեցաւ աշխարհի, անոր փրկութեան համար :

Կը հասկնանք նաև թէ Աստուած Շնորհքը իր հաւատացեալներուն ալ տուաւ, որպէս զի կատարեն իրեն կամքը ճիշտ Յիսուս-Քրիստոսի նման, ապրելով անմեղ և բարձր կեանք մը :

Շնորհքը ի՞նչ կերպով կ'արձայայտուի եկեղեցւոյ մէջ :

— Յակոբոս Առաքեալ կ'ըսէ. «Ամէն բարի տուրք եւ ամէն կատարեալ պարգեւ վերէն, լոյս Հօրմէն իջած են», Ան կամեցաւ և ծնաւ մեզ ճշմարիտ խօսքով, որպէս զի առաջին պտուղը ըլլանք իր ստացուածներուն (ունեցածներուն կամ ստեղծուածներուն) (Յակ. Ա. 17-18):

Հետեաքար Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած բոլոր աղօթքներ և պաշտամունքներ, բոլոր խորհուրդներ եւ արարողութիւններ, որոնց նպատակն է հաւատացեալներուն սրբացումը և մերձեցումը Աստուծոյ, արդիւնք են Շնորհքի :

Այս է նաեւ պատճառը որ առաքելական թուղթերու մէջ Շնորհքը կը շեշտուի միշտ, և խաղաղութեան հետ, ողջոյնի ձևով կ'ուղղուի

հաւատացեալներուն: Եւ եկեղեցւոյ աստուածային պաշտամունքին մէջ ալ Շնորհքը կը շեշտուի առաքելական աւանդութիւններու համաձայն:

Շնորհքը ի՞նչ կապ ունի երրորդութեան հետ:

— Շնորհքը աստուածային է, հետեաբար աստուածութեան երեք անձերուն անունով ալ (Շնորհք Աստուծոյ, Շնորհք Յիսուս-Քրիստոսի, Շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ) կ'արտայայտուի եւ կ'ուղղուի հաւատացեալներուն, միշտ յիշեցնելու համար սրբութեան կամ մաքուր կեանքի պէտքը եւ քաջալերելու եւ զօրացնելու համար ժողովուրդը իր սուրբ հաւատքին մէջ:

Առաքելական թուղթերու մէջ կը տեսնենք թէ Առաքեալներ Յիսուս-Քրիստոսի յարութեան վկայութիւնը կու տային շատ զօրութեամբ և մեծ մեծ շնորհներ կային ամենուն վրայ (Գործք. Գ. 33):

Պօղոս և Բառնաբաս իրենց առաքելական գործունէութեան մէջ կը քարոզէին, կը համոզէին իրենց ունկնդիրները որ «մնան Աստուծոյ շնորհքին մէջ» (Ամդ. ԺԳ. 43):

Պետրոս Առաքեալ կ'ըսէ. «Կը հաւատանք թէ Տէր Յիսուս-Քրիստոսի շնորհքով կը փրկուինք մենք ինչպէս նաև անոնք ալ» (Ամդ. ԺԵ. 11. Հմմտ. Դղճ. Բ. 16):

Մենք հաւատքով արդարացած ենք Տէր

Յիսուս-Քրիստոսի միջոցաւ, նաև Անոր ձեռքով ու հաւատքով ընդունեցանք այս Շնորհքին ընծայութիւնը (մօտենալը), որուն մէջ կեցած ենք և կը պարծինք Աստուծոյ փառքին յուսով (Հռոմ. Ե. 1. 2):

Մեղքը թող չտիրէ ձեր մէջ. որովհետև այլևս օրէնքի տակ չէք, այլ Շնորհքի (Ամդ. Զ. 14):

Վասն զի մեղքին վարձքը մահ է, իսկ Աստուծոյ Շնորհք՝ յաւիտենական կեանք (Ամդ. Զ. 23):

Նոյն իսկ հաւատացեալներէն իւրաքանչիւրին ընդունակութիւններն ու կարողութիւնները պէսպէս Շնորհքներ են կամ արտայայտութիւնները շնորհներուն. (կարգաւ Հռոմ. ԺԲ., Ա. Կորնթ. ԺԲ.):

Վերջապէս Աստուծոյ Շնորհքն ու կոչումը «անզեղ» է, այսինքն անփոփոխ է և Աստուած չի զղջար զանոնք տուած ըլլալուն համար (Հռոմ. ԺԱ. 29), և Առաքեալներ և մանաւանդ Պօղոս Առաքեալ, իրենց բոլոր թուղթերուն մէջ Շնորհքով կը պարծին, Շնորհքով կը խօսին, Շնորհքով կ'ողջունեն, և կը մաղթեն որ Շնորհքը ամենեւին չպակսի Եկեղեցիէն ընդհանրապէս եւ իւրաքանչիւր հաւատացեալէն մասնաւորապէս:

Մեր Եկեղեցւոյ մեջ մասնաւորապէս ո՞ր հանդիսաւոր առիթով կը շեշտուի Շնորհքը:

— Ձեռնադրութեան ատեն կ'երգուի եւ

եպիսկոպոսը կը կրկնէ. — «Աստուածային եւ երկնաւոր Շնորհք, որ միշտ ընու զպէտս սրբոյ սպասաւորութեան առաքելական եկեղեցւոյ, կոչէ ի սարկաւազութենէ ի քահանայութիւն, սրբոյ եկեղեցւոյ ի սպասաւորութիւն, ըստ վկայութեան անձին իւրոյ և ամենայն ժողովրդեանս»:

Այսինքն. Աստուածային եւ երկնաւոր Շնորհքն է, որ կը լեցնէ առաքելական եկեղեցւոյ սուրբ ծառայութեան պէտքերը. այդ Շնորհքն է որ Սուրբ եկեղեցւոյ ծառայութեան կը կոչէ ընծայեալը, թէ՛ իր և թէ ժողովուրդին վկայութեամբ:

Ի՞նչ է մեր պարսկանութիւնը ուրեմն:

— Մենք, իբրեւ հաւատացեալ անդամներ Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյ, պարտաւոր ենք գործօն վիճակի մէջ պահել մեզի տրուած շնորհքները և զանոնք արժեցնել մեր կեանքին և բոլոր գործերուն մէջ, ապրելով մաքուր, շնորհալի կեանք մը և կատարելով մեր բոլոր գործերը՝ համաձայն քրիստոնէական սուրբ կրօնի պայմաններուն:

ԿՐՕՆԻՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՐՕՆՔԻՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

ՏԱՍՆԱԲԱՆԵԱՑ

Ի՞նչ կը նշանակէ Բարոյագիտութիւն:

— Բարոյագիտութիւն կը նշանակէ մարդկային պարտականութիւններու գիտութիւն կամ բարոյական գիտութիւն:

Ի՞նչ է ուրեմն Կրօնքի Բարոյագիտութիւնը:

— Կրօնքին նպատակն է ո՛չ միայն մարդոց ճանչցընել ճշմարիտ Աստուածը, այլ նաև՝ աստուածային սկզբունքներու և պատգամներու վրայ հիմնուած կեանք ու կենցաղ մը ապրել տալ անոնց:

Դարձեալ. կրօնքին նպատակն է մարդը երջանիկ ընել՝ իրենց բոլոր հաւատքով և գիտակցութեամբ, Աստուծոյ սիրոյն և մարդկային ընկերութեան խաղաղութեան մէջ:

Հետեաբար. կրօնքին Բարոյագիտութիւնն է որ կը սորվեցնէ այդ նպատակին համաձայն կեանք ու կենցաղ վարելու գիտութիւնը:

Բացաւրէ՛ ըսածներդ:

— Երբ Բրիտանեայ մարդիկ կատարեն իրենց պարտականութիւնները՝ համաձայն աս-

տուածային կամքի և օրէնքներու, իրագործած կ'ըլլան կրօնքին Բարոյագիտութիւնը. որովհետեւ նշանակութիւն չունի միայն աստուածապաշտ ըլլալ կամ ըսուիլ և չկատարել Աստուծոյ կամքը:

Այս բացատրութիւններէն կը հետեւի թէ քրիստոնեայ մարդուն հաւատքը և կեանքը համաձայն պիտի ըլլան իրարու:

Ո՞ր կը գտնենք կրօնքի Բարոյագիտութեան առաջին դասերը:

— Հին Կտակի գիրքերէն եղից (Գլ. Ի.) և Բ. Օրինաց (Գլ. Ե.) մէջ:

Այս դասերը ծանօթ են Տասնաբանեայ Պատկերացման անունով, որ կը նշանակէ տասը խօսքերէ բաղկացած պատուէրներ:

Ո՞վ գրեց Տասնաբանեայն:

— Ըստ Սուրբգրոց, նոյն ինքն Աստուած տուաւ զայն Մովսէս Մարգարէին՝ քարէ երկու տախտակներու վրայ, Սինա լեռը, հրաշալի պարագաներու մէջ:

Որո՞նք են Տասնաբանեային դասերը:

— Կարճ բառերով՝ հետեւեալներն են.

ա. — Ես եմ միակ Աստուածը, ուրիշ Աստուածներ չունենաս:

բ. — Կուռքեր չչինես քեզի համար:

գ. — Պարապ տեղ բերան չառնես Աստուծոյ անունը:

դ. — Շաբաթ օրը սո՛ւրբ պահես:

ե. — Պատուես հայրդ ու մայրդ:

զ. — Մարդ չսպաննես:

է. — Շնութիւն չընես:

ը. — Չգողնաս:

թ. — Սուտ վկայութիւն չընես:

ժ. — Չցանկաս ընկերիդ ունեցածներուն:

Կրնա՞ս բացատրել ասոնք:

— Այո՛:

ա. — Վաղեմի ժամանակներու մէջ մարդիկ կը հաւատային մէկէ աւելի աստուածներու, բայց հետզհետէ գիտցան թէ Աստուած մէկ է, ուրիշ աստուած կամ աստուածներ չկան: — Բազմաստուածութիւնը կ'ապականէ մարդոց նկարագիրը, իսկ միաստուածութիւնը, քրիստոնէական մտքով, կ'ազնուացնէ և կը բարձրացնէ մարդոց նկարագիրը:

բ. — Կռապաշտութիւնը հին կրօնքներու ամէնէն տկար կողմն է, և տկարամիտ ժողովուրդներու մէջ է որ պաշտուած են կուռքեր իրենց նիւթական կերտուածքին մէջ:

Ճշմարիտ Աստուածը, բազմաստուածեան և կռապաշտ եգիպտոսի գերութենէն ճողոպրած ժողովուրդին կը պատուիրէ որ կուռքեր չչինէ յիշելով Եգիպտոսի կեանքը:

գ. — Մարդիկ սովոր են ամէնէն նուիրական բաներու անունով երդում ընել, իրենց խօսքը հաւաստի ընծայելու կամ իրենց ունէ

չահը պաշտպանելու համար: Աստուած նուիրական անուն մըն է, և պէտք է որ ի զուր տեղ բերան առնուի, սուտ խօսք մը իրաւացընելու կամ անիրաւ շահ մը պաշտպանելու համար. որովհետեւ ճշմարտութիւնը և անմեղութիւնը ինքնին կը խօսին և կը յայտնուին, և բռնի միջոցներու կամ արուեստական ձեւերու կարօտ չեն հասկըցուելու համար:

Դիտելու է որ մինչև այսօր սեմական կամ արաբախօս ժողովուրդներու մէջ Աստուծոյ անունը պարապ տեղ կը յեղյեղուի, ամէնէն սովորական բառի մը պէս, նոյն իսկ յայտնի սուտերը հաւաստիացնելու և ամէնէն չնչին և անարդար շահեր պաշտպանելու համար:

Պէտք է յիշել որ մեր Տէրն ալ խնամքով պատուիրեց իր աշակերտներուն թէ ձեր այոն այո՛ եւ ոչն ոչ պէտք է ըլլայ (Մթ. ե. 37):

դ. — Շաբաթը, այսինքն եօթնեակին վերջին օրը սուրբ պահել, ուրիշ խօսքով՝ վեց օր աշխատիլ և եօթներորդ օրը հանգիստ ընել և հանգիստ թողուլ նոյն իսկ աշխատաւոր կենդանիները, անհրաժեշտ պէտք մըն է մարդոց և մարդոց համար աշխատող անասուններու համար: Վասն զի մարմնի կանոնաւոր զարգացման և առողջութեան փնասակար են բոլոր չափազանցութիւններ: Ասոր հակառակ, ծուլութիւնը, իր բոլոր ձեւերով, փնասակար է մարդուն: Հետեալը, ամբողջ վեց օր կանոնաւոր աշխատանքներու եւ գործունէութեան

մէջ յոգնած մէկը, պէտք է որ օր մըն ալ կատարեալ հանգիստ ընէ, որպէսզի կազդուրուի և պատրաստ ըլլայ նոր աշխատանքի:

Իսկ հանգիստի այդ մէկ օրը իրապէս հանգիստ անցընելու է, և կազդուրուելու է եկեղեցիով և հոգեոր մտածումներով:

ե. — Ծնողաց հանդէպ սէր և յարգանք, ամէնէն տարրական պարտք մըն է զաւակներու համար: Գիտնալ և յիշել թէ հայր և մայր ո՛րչափ հոգ ու խնամք տարած են զաւակ մեծցնելու համար, ասիկա ինքնին պիտի ծնցնէ ծնողասիրութիւնը զաւակներու սրտին և մտքին մէջ:

Չաւակներ սիրելու են և յարգելու են իրենց ծնողքը ամէն կերպով և ամէն ատեն, և օգնելու են անոնց երբ հիւանդ են անոնք կամ նեղութեան մէջ ինկած: Սուրբգիրքը կ'ըսէ. Ծնողասէր զաւակներ բարի պիտի վայելեն եւ երկար պիտի ապրին:

զ. — Մարդասպանութիւնը ոճիր մըն է: Մարդիկ պարտաւոր են իրենքզիրենք պաշտպանել իրենց կեանքին թշնամիներուն դէմ: Աւելի լաւ է, ըստ Աւետարանի, զգուշանալ չարէն, որպէս զի չիյնաս ոճիր գործելու փորձանքին մէջ: Բայց մարդ սպաննել՝ անոր ունեցածը յափշտակելու համար, մարդ սպաննել՝ իրաւունքներ և ճշմարտութիւններ ծածկելու համար, մարդ սպաննել՝ հաճոյքի համար, և այլն, ոճիր է այս բոլորը, և աստուածապաշտ մարդիկ պէտք է որ ոճիր գործեն:

Է. — Շնուծիւնը հակառակն է օրինաւոր ամուսնութեան: Մարդիկ պէտք է որ շուռնուրու նմանին:

Ամուսնութիւնը աստուածային օրհնութեամբ նուիրագործուած է սկիզբէն: Այդ օրհնութիւնը պէտք է որ սուրբ պահուի:

Երբ սուրբ պսակով ամուսնացողներ կը դրժեն իրենց ուխտը և ապօրէն յարաբերութիւններ կ'ընեն ուրիշներու հետ, կը մեղանշեն ամուսնական սրբութեան դէմ, և կ'ապականեն ընտանեկան և ընկերային կեանքը: Իսկ ապականեալ տուն մը կամ ընկերութիւն մը այլ ևս կը դադրի օրհնութիւն մը ըլլալէ: Աստուած սուրբերու (մաքուրներու) հետ է և անոնց մէջ կը հանգչի: Ամուսնական կեանքին խախտումը շնութեամբ, մարդկային ընկերութիւնը անընդունակ կ'ընէ կեանքին ազնուագոյն և բարձրագոյն գործառնութեանց:

Ը. — Գողութիւնը գէշ եւ միանգամայն վտանգաւոր զբաղում մըն է, որ կ'առաջնորդէ տեսակ տեսակ ոճիրներու: Ինչ որ քուկդ է, պէտք է որ գողութեամբ տիրանաս անոր:

Քաջութիւն մը է գողութիւնը, հակառակ ոմանց կարծիքին, այլ յանդուգն վատութիւն մը:

Կանոնաւոր և գործունեայ կեանք մը կ'ապահովէ արդար վաստակը, որ անհրաժեշտ է ապրելու համար: Աշխատող մարդիկ էն կըրնար գողնալ և էն գողնար:

Աշխատէ՛ կանոնաւոր կերպով, ապահովէ՛ արդար վաստակդ. այսպէս ընելով ո՛չ միայն կ'ապրիս խաղաղ և ապահով, այլ նաեւ կըրնաս աւելցնել, նոյն իսկ հարստանալ և օգնել ուրիշներուն:

Ք. — Ստելը հաւասար է վատութեան, վախկոտութեան: Գողութեան համարժէք եւ անպատիւ գործ մըն է ստելը:

Ինչո՞ւ համար կը ստեն մարդիկ. — որովհետեւ՝ կամ անիրաւ են, կամ գող, կամ ծոյլ, կամ շահախնդիր. վերջապէս, անխոստովանելի գործեր ընելու պատրաստ մէկն է սըտախօսը, որ կը զիջանի սուտ խօսիլ և սուտ վրկայութիւններ ընել՝ ուրիշներուն վրաս պատճառելու համար:

Նկարագրի տէր, պարկեշտ և քաջ մարդու գործ է՝ ստելը և սուտ վրկայութիւն ընելը:

Ժ. — Չցանկալ, այսինքն աչք չտնկել այն բաներուն որ քեզի էն պատկանիր: Ընկերային կեանքի ազնուացման պայմանն է ասիկա: Յանկուծիւնը մարդը կը մղէ գործելու ամէն տեսակ վատութիւն, ոճիր: Կարելի է ըսել որ ցանկութիւնը իր մէջ կը բովանդակէ Զ-Թ պատուէրներու մէջ մատնանիշ եղած մեղքերը: Այն բանը որ քուկդ է և կ'ուզես (կը ցանկաս) ձեռք բերել կամ տիրել անոր, ասիկա ընելու համար անպատճառ պիտի ստես, պիտի գողնաս, շնութիւն պիտի ընես և նոյն իսկ մարդասպան պիտի ըլլաս կամ դո՛ւն

պիտի սպաննուիս: Ուրեմն պէտք է ցանկալ:

Ի՞նչ է ուրեմն Տասնաբանեայ պատուիրանքներուն բարոյագիտական նշանակութիւնը:

— Երեք գլխաւոր կէտեր կան այդ տասը դասերու մէջ, որոնց վրայ հիմնուած են կրօնքին բարոյական ճշմարտութիւնները.

ա. — Ծանչնալ ճշմարիտ Աստուածը:

բ. — Գիտնալ անձին յարգը:

գ. — Սիրել իր ընկերը:

Յիսուս-Քրիստոս ի՞նչ ըսաւ Տասնաբանեայի մասին:

— Անգամ մը հարուստ երիտասարդ մը եկաւ Քրիստոսին քով և հարցուց. Բարի՛ Վարդապետ, ի՞նչ բարի գործ ընելու եմ որ ընդունիմ յաւիտենական կեանքը:

Բարի Վարդապետը պատասխանեց. — Պահէ՛ Պատուիրանքները:

Երիտասարդը նորէն հարցուց. — Ո՞ր պատուիրանքները:

Բարի Վարդապետը ըսաւ.

Մի՛ սպանաները.

Մի՛ չնարը.

Մի՛ գողանարը.

Մի՛ սուտ վկայերը.

Հայրդ և մայրդ պատուէ՛ն.

Ընկերդ անձիդ պէս սիրերը:

Երիտասարդը անմիջապէս յարեց. — Ես

այդ բոլորը մանկութենէս ի վեր պահած եմ. դեռ պակաս մը ունի՞մ արդեօք:

Բարի Վարդապետը պատասխանեց. — Եթէ կ'ուզես կատարեալ ըլլալ, գնա՛, ծախէ՛ ունեցածներդ, տո՛ւր աղքատներուն (որով երկինքը դանձած պիտի ըլլաս հարստութիւնդ) և եկուր ետեւէս:

Հարուստ երիտասարդը տրտմեցաւ. որովհետեւ շատ ստացուածք ունէր, և անցաւ գընաց (Մթ. ԺԹ. 16-22):

Ի՞նչ կը հետեւի Յիսուսի խօսքերէն:

— Նախ սա՛ կը հետեւի թէ Տասնաբանեայ Պատուիրանքը մեր Տէրն ալ կը գնէ պայման մարդոց կրօնական, անձնական և ընկերային կեանքի կատարելութեան: Ուրեմն Քրիստոսեաներու պարտականութիւնն է լաւ սերտել չին կտակարանին այդ տասը դասերը:

Երկրորդ. Յիսուսին մօտեցող հարուստ երիտասարդը կատարելութեան հասնելու պայմանը լրացնելու չափ ո՛չ քաջութիւն ունի, ո՛չ ալ զոհողութիւն կրնայ ընել: Վասն զի ընկերսիրութեան ամէնէն դրական ապացոյցն է օգնել աղքատին:

Աղքատութիւն և թշուառութիւն կը վերնան ընկերութեան մէջէն, երբ ընկերսիրութիւնը, բառին սուրբգրական իմաստով, յարգուի և իրագործուի այս աշխարհի մէջ:

Թ.

ԵՕԹԸ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ե Ի

ԵՕԹԸ ՄՈԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ի՞նչ կը նշանակէ Առաքինութիւն:

— Առաքինութիւն կը նշանակէ քաջութիւն, բառին թէ՛ բնախօսական և թէ՛ բարոյական իմաստով:

Առաքինութիւնը առարկայական (անձնական) է. երբ կ'ըսենք առաքինի մարդ, կ'իմանանք քաջ մարդը, մա՛նաւանդ իր հոգիով կամ նկարագրով:

Ի՞նչ կը նշանակէ մոլութիւն:

— Մոլութիւնը տեսակ մը խենդութիւն է. այսինքն հոգեկան և բարոյական ա՛յնպիսի վիճակ մը, ուր մարդուն փափաքները, կիրքերը, ախորժակները բնականոն չեն: Մոլութիւնն ալ առարկայական է. և անոնք որ իրենց հոգեկան և բարոյական կեանքին մէջ կը չեղտեն այս անկանոնութիւնները, կը կոչուին մոլի:

Որո՞նք են այդ եօթը Առաքինութիւններ եւ եօթը մոլութիւններ:

— Ասոնք են.

Եօթը Առաքինութիւններ	Եօթը մոլութիւններ
ա.. Խոնարհութիւն	ա.. Հպարտութիւն
բ.. Եղբայրսիրութիւն	բ.. Նախանձ
գ.. Հեղութիւն	գ.. Բարկութիւն
դ.. Աշխատասիրութիւն	դ.. Ծուլութիւն
ե.. Ողորմածութիւն	ե.. Ագահութիւն
զ.. Բարեխառնութիւն	զ.. Որկրամոլութիւն
է.. Ողջախոհութիւն	է.. Բղջախոհութիւն

Կրօնական առումով ի՞նչ են եօթը մոլութիւններ:

— Մեղք են, որոնցմէ պէտք է զգուշանալ: Ասոնք թէեւ անձնական մեղքեր են, բայց քանի որ մարդիկ իրարու կապուած են ընկերային կեանքի կապերով, մէկուն մոլութիւնը անպատճառ կ'ազդէ ուրիշին վրայ, եւ կ'աւրուի ընկերային յարաբերութիւնը:

Մոլութիւններ, իրենց անձնական կամ առարկայական հանգամանքով, արդիւնք են միջավայրի և առտնին դաստիարակութեան, եւ անոնք որ տողորուած են այս մոլութիւններով, չեն կրնար սիրել զԱստուած. որովհետեւ մեղքը արգելք մըն է զԱստուած սիրելու:

Տասնաբանեայի հետ ոեւէ կապ ունի՞ն այս եօթը առաքինութիւններ եւ մոլութիւններ:

— Անշուշտ ունին. որովհետեւ երկուքին ալ սկզբունքը նոյն է, — սիրել զԱստուած, սիրել իր անձը և սիրել իր ընկերը:

Կրնա՞ս բացատրել այդ սկզբունքները:

— Այո՛:

ա. — Հպարտ մարդը ո՛չ միայն չի կրնար սիրել իր ընկերը, այլ նաև զԱստուած: Ասոր համար է որ ըստած է. Աստուած հակառակ է ամբարտաւաններուն. իսկ շնորհք կուտայ խոնարհներուն (Յակոբ Դ. 6):

բ. — Նախանձոտ մարդը ամէնէն յառաջ թշնամի է իր իսկ անձին. որովհետեւ նախանձը միշտ ջղազդդիւ վիճակի մը մէջ կը պահէ մարդը. միշտ չարութիւն խորհիլ կուտայ աւսոր և չարիք պատճառել կուտայ իր ընկերին: Ասոր համար ըստած է. Անձիդ պէս սիրէ ընկերդ: Իսկ Աւետարանի պատգամն է. — Ինչ որ կ'ուզէք որ մարդիկ ընեն ձեզի, դուք ալ այնպէս ըրէք անոնց. որովհետեւ այս է օրէնքն ու մարգարէները (Մտք. Է. 12. իսկ խնամքով կարդալ Դուկասու Զ. 27-38ը):

գ. — Բարկութիւնը երբ արդար բանի մը համար չէ, նախանձի պէս կը վնասէ անձին, և կ'արգելէ ընկերսիրութեան աճումը: Ասոր համար ըստած է. — Բարկացէ՛ք, բայց մի՛ մեղանչէք, և օր չանցնի ձեր բարկութեան վրայ (Սղմս. Դ. 5.): — Դարձեալ թէ հեղեւրը պիտի ժառանգեն երկիրը (Մտք. Ե. 5):

դ. — Ծանր մեղք է Ծուլութիւնը: Ըստ Պօղոսի, չաշխատողը պէտք չէ՛ որ ուտէ:

Մարդ պէտք է ըլլայ աշխատասէր, զոր ծունեայ, որպէս զի օրինաւոր պայմաններու

մէջ շահի իր ապրուստը, չգողնայ և չվնասէ ուրիշներուն: Առակախօսը մըջիւնը մատնանիչ է՝ ընէ ծոյլերուն, իբրեւ տիպար աշխատասիրութեան (Առակ. Զ. 6):

ե. — Ազահ մարդը ո՛չ կ'ուտէ և ո՛չ ալ կը կերցնէ: Աշխատասէրը, որ կը յոգնի և կը շահի, կը վայելէ իր աշխատութեան արդիւնքը և սիրով կ'օգնէ իր ընկերին: Կարճ է կեանքին տևողութիւնը. պէտք է բարիք ընել երբ ժամանակը ձեռքդ է (Գղտ. Զ. 10): Անոնք որ չեն վայելեր իրենց հարստութիւնը և վայելել չեն տար ուրիշներուն, ազահ են, կծծի են, բախիլ են, պէտք է կարդան հարուստ հողատէրին առակը Աւետարանի մէջ (Ղկս. ԺԲ. 16-20): Մարդը պէտք է ըլլայ ողորմած, և հարստանայ աստուածային ճոխութիւններով:

զ. — Որկրամոլութիւնը ախտ մըն է, և ատոր դարմանն է Ժուժկալութիւն կամ բաւականութիւն:

Որկրամոլ և շատակեր, տարբեր տիպեր են. առաջինը ամէն բան կ'ուտէ, միշտ կ'ուտէ, հետեալբար շատ ալ կ'ուտէ. իսկ շատակերը ամէն բան չ'ուտեր, բայց ինչ որ կ'ուտէ շատ կ'ուտէ:

Երկուքն ալ վնասակար են մարդու առողջութեան. վասն զի չափէն աւելի բեռնաւորուած ստամոքս մը շուտ կը յոգնի, շուտ կը հիւննայ, և պատճառ կ'ըլլայ տեսակ տեսակ հիւանդութեանց:

Ժողովակալութիւն կամ բարեխառնութիւն կամ չափաւորութիւն առողջ կը պահեն մարդու մարմինը և անոր հոգեկան կարողութիւնները:

Մարդ մը պէտք է որ ամէն բան ուտէ և չա'տ ուտէ: Պէտք է որ խանդարուի իր մարմնին գործարանաւորութիւնը և մեքենականութիւնը: Ուտելիք և խմելիք մեծ ազդեցութիւն ունին մարդոց վրայ: Մեղքի ճամբաները բաց են որկրամոլներու, շատակերներու և խմողներու առջև:

Է. — Բղջախոհութիւնը հակառակն է Ողջախոհութեան: Կրօնքի բարոյագիտութիւնը կը պահանջէ որ մարդ միշտ ողջ և մաքուր խորհուրդներ ունենայ: Այն ուղեղը, որ կը խըռնուի աղտոտ խորհուրդներով, գիշեր ցերեկ ուրիշ բանի վրայ էի խորհիր բայց եթէ պըղծութեան եւ ցոփութեան վրայ: Շուայտութիւն, արբեցութիւն անխուսափելի հետեանքներն են բղջախոհութեան:

Անոնք որ գերի եղած են մարմնի ցանկութիւններուն, կը յափշտակեն իրենց հոգիին իրաւունքները և մեղքի գիրկին մէջ կը կաշկանդեն ինքզինքնին, և այսպէսով ո'չ միայն կը կարճեցնեն իրենց կեանքին թելը, այլ և կը զրկուին հոգեւոր կեանքի զուարթ վայելքէն, և անհաղորդ կը մնան աստուածային գեղեցկութիւններու, որոնցմով շատ հարուստ է զուարթ կեանքը:

ԵԿԵՂԵՍԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԵԿԵՂԵՍԻ

ԱՂՕՔ ԵՒ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի

Ի՞նչ կը հասկնաս Եկեղեցի ըսելով:

— Կը հասկնամ ա՛յն տեղը, ուր հաւատացեալներ կը հաւաքուին և կ'աղօթեն:

Ասոր համար է որ Եկեղեցին կը կոչուի նաև Աղօթքի տուն, Աղօթավայր:

Պօղոս Առաքեալ ի՞նչպէս կը սահմանէ Եկեղեցին:

— Իր Տիմոթէոս աշակերտին կը գրէ. — Մօտ ատենէն պիտի գամ քովդ. իսկ եթէ ուշանամ, գիտնալու ես թէ ի՛նչպէս պէտք ես չըջիլ Աստուծոյ տան մէջ, որ կենդանի Աստուծուն Եկեղեցին է, նւարարութեան սիւնը եւ հաստատութիւնը (Ա. Տիմ. Գ. 14. 15):

Ուրեմն Եկեղեցին միայն շէնք մը չէ:

— Անշուշտ. Եկեղեցի՛ է նաև հաւատացեալ ժողովուրդը. որովհետեւ մեր Տէրը ըսաւ. ո՛ւր որ երկու կամ երեք հոգի ժողովուրին իմ անունով, ես հո՛ն անոնց մէջն եմ (Մար. ԺԸ. 20):

Ասոր համար է որ Ս. Սահակ Հայրապետ այսպէս կը սահմանէ Եկեղեցին. — Աստուծոյ պատուիրանքը մեզի չ'ըսեր թէ քարերէ եւ փայտերէ շինուածն է Եկեղեցին, այլ հաս-

տատ վէմի վրայ հաւատքով շինուած մարդկային ցեղը. ուրեմն ճշմարիտ հաւատքն է Եկեղեցին, որ մէկտեղ կը ժողովէ մեզ Աստուծոյ Որդին ճանչնալու համար:

Նոյն հայրապետը շնորհելով անբիծ հաւատքին կարեւորութիւնը, կ'ըսէ. — Իսկապէս այս է Քրիստոսի հաւատացեալներուն Մայր Եկեղեցին: Միայն թէ աներկմիտ պահենք այդ հաւատքը, որով բանաւոր և մտաւոր Եկեղեցի շինուեցանք Առաքեալներու և Մարգարէներու հիման վրայ:

Հաւատամքի մեջ ի՞նչ ստորագելիներով նրկաւորուած եր Եկեղեցին:

— «Հաւատամք և ի մի միայն ընդհանրական և առաքելական սուրբ եկեղեցի»: Այսինքն, Քրիստոնէական եկեղեցին մեկ է, եւ այդ մէկ եկեղեցին է Ընդհանրական, է՛ նաեւ Առաքելական և Սուրբ:

— Կրնա՞ս բացատրել այս ստորագելիներուն իմաստը:

— Այո՛. Քրիստոս մեկ է, հետեւաբար Քրիստոսի հաւատացեալներն ալ մեկ հաւատք ունին, մէկ Աւետարան ունին. անոր համար աշխարհի վրայ գտնուող բոլոր քրիստոնեայ հաւատացեալներ մեկ եկեղեցի կը կազմեն: Ուրիշ խօսքով, այլ և այլ եկեղեցիներ չկան և պէտք է՛ որ ըլլան, քանի որ մէկ է Քրիս-

տոսը, մէկ է հաւատքը և մէկ է այդ հաւատամքին վրայ շինուած Եկեղեցին: Գր. Տաթևացի կ'ըսէ. «Մի կոչի եկեղեցի ո՛չ տեղեաւ, այլ միով հաւատով և յուսով կոչմանն» (Գիրք Հարցմանց, էջ 533):

Այդ մեկ Եկեղեցին ընդհանրական է կամ կաթողիկէ. այսինքն՝ այս աշխարհի վրայ սքիզուած քրիստոնէական Եկեղեցին կը կազմուի բոլոր քրիստոնեայ հաւատացեալներէն, առանց խտրութեան ցեղի և լեզուի:

Այդ մեկ եւ ընդհանրական Եկեղեցին Առաքելական է. որովհետեւ բոլոր առաքեալներ Տէր Յիսուս-Քրիստոսի հրամանով գացին ամէն կողմ, քարոզելու բոլոր ազգերուն և զանոնք աշակերտ ընելու Աւետարանին, և մկրտելու «յանուն Հոր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ»:

Այդ մեկ, ընդհանրական եւ Առաքելական Եկեղեցին սուրբ է. որովհետեւ ինքն Տէր Յիսուս Քրիստոս սո՛ւրբ է, սո՛ւրբ է նաեւ հաւատքը, որուն վրայ հիմնուած է մեկ Եկեղեցին:

Ս. Սահակ Հայրապետ կ'ըսէ. Մենք սորվեցանք ասո՛ր ըսել Կաթողիկէ Առաքելական Եկեղեցի. որովհետեւ բոլոր տիեզերքի մէջ Քրիստոսի հաւատացողներ Եկեղեցի կը յորջորջուին, առաքեալներուն տրուած տէրուական հրամանին համեմատ, թէ «գացէք բոլոր աշխարհ, աշակերտ ըրէ՛ք բոլոր հեթանոսները, մկրտեցէ՛ք զանոնք յանուն Հոր և Որ-

զւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, ուսուցէք անոնց պահել ինչ որ պատուիրեցի ձեզի» (Ստյ/նրք, Բ. էջ 100-105):

Գ. Տաթևացի կ'ըսէ. — «Ամենայն աշխարհ տաճա՛ր է Աստուծոյ» (Գիորգ Հարցմանց, էջ 678):

Ուրեմն ինչո՞ւ համար այլ եւ այլ եկեղեցիներ կան:

— «Այլ և այլ» ով պէտք է հասկնալ ո՛չ թէ իրարու հակառակ եկեղեցիներ, այլ յարանունն (*) եկեղեցիներ, որոնք կը ներկայացնեն Քրիստոնէական մէկ եկեղեցին: Ուրիշ խօսքով՝ Քրիստոնէական մէկ եկեղեցին այլ և այլ ձիւղաւորումներ ունի, իբրեւ տրամաբանական հետեանք երկիրներու կամ միջավայրերու և լեզուներու տարբերութեան: Ինչպէս որ Քաղաքայութիւնը մէկ է, բայց քահանաներ շատ են, այնպէս ալ Քրիստոնէական եկեղեցին մէկ է, բայց շատ են յարանուն եկեղեցիներ:

Ուրեմն՝ յարանուն եկեղեցիներ իրապէս մէկ են:

— Այո՛. Քրիստոսի եկեղեցին մէկ է. ան-

(*) ՅԱՐ հոս կը նշանակէ նման, համաձայն, ուրեմն յար + անուն կը նշանակէ նման համաձայն (յար) անուն ունեցող. Հայ Սկեղեցի, Յայն Սկեղեցի, Լատին Սկեղեցի ամէնքն ալ յար եւ նման կոչում ունեցող եկեղեցիներ են: Յարանունին Եւրոպական բառն է Denomination:

վիճելի է ասիկա. յարանուն եկեղեցիներ ալ, մէկ եկեղեցիին մասերը կամ անդամները ըլլալով հանդերձ, իւրաքանչիւրը իր մէջ, իրեն սեպհական գիծեր ունին, որ նուիրագործուած է դարերու ընթացքին:

Այս սեպհական գիծեր երկրորդական արժէք ունին՝ նայելով մէկ Քրիստոսի, մէկ հաւատքի և մէկ եկեղեցիի սկզբունքին:

Բայց չե՞ որ այս երկրորդական կէտեր վեցի եւ բաժանումի տեղի տուած են:

— Այո՛, ասիկա պատմական իրականութիւն մըն է, և շատ ցաւալի է որ տեղի ունեցած են այդ վէճեր և բաժանումներ Քրիստոսի մէկ եկեղեցւոյն մէջ. բայց իրականութիւն է նաև որ նոյն իսկ այդ վէճեր և բաժանումներ պատճառ եղած են Քրիստոնէութեան ծաւալման. որովհետև յարանուանութիւնք բազմացած և տարածուած են աշխարհի ամէն կողմը: Ասիկէ զատ յարանուն եկեղեցիներ ազգային նկարագիր առած են, և այդ կերպով ալ Քրիստոսի մի եկեղեցին պահուած և բարգաւաճած է աշխարհիս այլ և այլ անկիւններուն մէջ, և եկեղեցի և ժողովուրդ իրարու գոյովթիւնը պահպանած ու պաշտպանած են:

Կարելի չե՞ որ այս բոլոր եկեղեցիներ այդ երկրորդական եւ երրորդական կէտերու մէջ համաձայնեին:

Պատմական փորձառութիւնը ցոյց տուած

է որ եթէ ոչ անկարելի, բայց շատ դժուարին խնդիր մըն է այդ:

Մէկ եկեղեցին, իր զուտ կրօնական եւ հոգեւոր բարձր սկզբունքներով հազիւ թէ տեւեց մինչեւ երդ դարուն կէսը: Այնուհետեւ իւրաքանչիւր ազգին քաղաքական, ընկերային եւ այլ հանգամանքները, ինչպէս նաեւ եպիսկոպոսներուն եւ իշխաններուն ազգային եւ անձնական փառասիրութիւնները, պատճառեղած են որ հաւատքի, եկեղեցւոյ նուիրապետութեան եւ կարգուկանոնի վերաբերեալ կէտերուն մէջ պնդեն իրենց կարծիքներուն վրայ եւ յաւերժացնեն այդ վէճերն ու բաժանումները:

Ասոնց վրայ չպնդելու եւ յարանուն եկեղեցիներու մէջ սէրն ու միաբանութիւնը հաստատելու համար Ս. Օգոստինոս (354-430) ըսած է.

Միութիւն կարեւորներու մէջ,
Ազատութիւն երկրորդականներու մէջ,
Սեր ամէնուն մէջ:

Որո՞նք են ուրեմն այն կարեւոր կէտերը, որոնց մէջ միութիւն կը տիրէ յաւանուն եկեղեցիներու միջեւ:

— Այն բոլոր կէտեր, որ Հաւատամքի մէջ բանաձեւուած են:

Այս կէտերէն ոմանց մասին տրուած դաւանաբանական բացատրութիւնները, ինչպէս

նաեւ ծէսերու եւ վարչական կամ նուիրապետական դրութեան տարբերութիւններն են որ յառաջ բերած են յարանուն եկեղեցիները:

Իսկ սերը, որ բոլոր օրէնքներուն լրումն է, ցանկալի է որ տիրէ բոլոր յարանուն եկեղեցիներու մէջ եւ զօրանայ ամէն օր, մէկ Բրիստոսի եւ անոր մէկ եկեղեցւոյն մէջ, որպէս զի մէկ հովիւի եւ մէկ հօտի տեսիլքը իրագործուի:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր դիրքը հանդէպ յաւանուն եկեղեցիներու:

— Կատարեալ յարգանք: Բրիստոնէական ոգին բոլորովին հակառակ է արհամարհել այս ու այն եկեղեցին, այնպէս կարծելով թէ միայն իրենց պատկանած եկեղեցին է ճշմարիտ եկեղեցին:

Յարանուն եկեղեցիներու անգամները իրենց հաւատացեալի կեանքով ցոյց պիտի տան թէ ստուգիւ իրենց եկեղեցիները ո՞րչափ յաջողութեամբ դաստիարակած են իրենց ժողովուրդը Յիսուս-Բրիստոսի Աւետարանին ոգիով եւ առաքելական շունչով:

Անոնք որ յարանուն եկեղեցիներու միջեւ, աւետարանի խօսքով, ծով ու ցամաք կը յածին «եկամուտ» մը շինելու, այսինքն մարդ որսալու համար, իրենց այդ գործով իսկ կը մեղանչեն Աւետարանի դէմ, ինչպէս նաեւ կենցաղագիտութեան դէմ:

Ամէն մարդ յարգելով հանդերձ ուրիշ եկեղեցիները, պարտաւոր է հաւատարիմ մնալ իր ազգային եկեղեցւոյն՝ ամէն դնով: Եւ իր հաւատարմութիւնը ցոյց պիտի տայ իր կեանքով, իբրեւ հաւատացեալ մարդ, և աշխատելով իր եկեղեցւոյն բարեկարգութեան և պայծառութեան այն բոլոր միջոցներով և զոհողութիւններով, որչափ կը ներեն իր բարոյական և նիւթական կարողութիւնները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ի՞նչ կը նշանակէ Հայաստանեայց Եկեղեցի:

— Հայաստանեայց Եկեղեցի կը նշանակէ Եկեղեցի Հայաստանցիներու, այսինքն եկեղեցի մը, որ ի բնէ կը պատկանի Հայ ազգին կամ Հայ ժողովուրդին: Ասոր համար կ'ըսուի նաև Հայոց Եկեղեցի, Հայ Եկեղեցի:

Ի՞նչ կը նշանակէ Մայրենի Եկեղեցի:

— Հայաստանեայց Եկեղեցին հոգեւոր մայրն է իր ժողովուրդին և ժողովուրդն ալ հոգեւոր զաւակներն են անոր: Վասն զի ժողովուրդը մկրտութեամբ հոգեւորապէս կը ծնի անոր ծոցէն. անկից կ'առնէ իր հոգեւոր սնունդը և կը պաշտպանուի անոր հովանիին տակ ընդդէմ իր հաւատքին և բարոյականին թշնամիներուն: Այս պատճառով կ'ըսուի Մայրենի Եկեղեցի:

Հայ ժողովուրդը ո՞րչափ կը սիրէ իր Մայրենի Եկեղեցին:

— Հայ ժողովուրդը դէ՛ սկիզբէն ի վեր ջերմօրէն յարած փարած է իր Մայրենի Եկեղեցւոյն, ի հարկին անոր սիրուն զոհելով իր ստացուածները և նոյն իսկ իր արիւնը:

Վարդանանց պատմիչը եղիշէ, կը պատմէ թէ այր և կին, բոլոր ժողովուրդը կ'աղաղակէին և կ'ըսէին Պարսից. — Պատրաստ ենք հալածուելու, մեռնելու, ամէն տեսակ նեղութիւններու և չարչարանքներու՝ սուրբ եկեղեցիներու համար, զոր տուին մեզի մեր նախահայրերը... որովհետեւ մեզի հայր կը ճանչնանք Սուրբ Աւետարանը եւ մայր՝ Առաքելական Կաթողիկէ եկեղեցին, ուէ չար անջրպետ մը չի կրնար հեռացնել մեզ այս եկեղեցիէն (Յեղ. Գ.):

Եւ արդէն Վարդանանց պատերազմը մեղուեցաւ Սուրբ Աւետարանը և Մայրենի եկեղեցին պահպանելու համար:

Ո՞վ հիմնեց Հայաստանի եկեղեցին:

— Ամէնէն յառաջ Թադէոս Առաքեալ, Սանատրուկ Թագաւորի ատեն: Սանատրուկ հակառակեցաւ Աւետարանի քարոզութեան, բայց իր աղջիկը, օրիորդ Սանդուխտ, լուսաւորեցաւ Թադէոս Առաքեալին շունչով: Սանատրուկ շատ աշխատեցաւ որ իր աղջիկը ուրանայ քրիստոնէութիւնը, բայց չյաջողեցաւ, և իր զայրոյթը յազեցնելու համար սպաննել տուաւ թէ՛ Թադէոս Առաքեալը և թէ՛ օրիորդ Սանդուխտը: Թադէոսէն ետքը Բարթողիմէոս Առաքեալը քարոզեց Հայաստանի մէջ. բայց ան ալ պետական դժուարութեանց հանդիպեցաւ և նահատակուեցաւ:

Այս պատճառով՝ քրիստոնէութիւնը ա-

զատ համարձակ և շուտով չկրցաւ տարածուիլ Հայաստանի մէջ:

Բայց երբ, շուրջ 300-ին, Տրդատ Թագաւորին ատեն, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի առաքելութեամբ և ջանքերով և նոյն ինքն Տրդատի պաշտպանութեամբ քրիստոնէութիւնը պաշտօնական կրօնք հռչակուեցաւ Հայաստանի համար, եկեղեցին շուտով մեծցաւ, զարգացաւ և տարածուեցաւ:

Ինչո՞ւ համար եկեղեցիներ այլեւայլ անուններ ունին. զոր օրինակ, Ս. Փրկիչ, Ս. Խաչ, Ս. Նեան, Ս. Աստուածածին, Ս. Երրորդութիւն, Ս. Լուսաւորիչ, Ս. Գրիգոր, Ս. Յակոբ, Ս. Քառասունք, Ս. Թարգմանիչ, եւն:

— Շատ հին ժամանակներէ ի վեր բարեպաշտիկ սովորութիւն եղած է անուններ դնել եկեղեցիներուն, զանոնք իրարու հետ չչփոթելու համար. այնպէս որ եկեղեցին մէկ է, բայց անոնց շէնքերն են որ նուիրուած են քրիստոնէական յիշատակներու և եկեղեցւոյ նշանաւոր սուրբերու անուններուն: Եկեղեցիներու այս զանազան անունները ցոյց կուտան թէ հաւատացեալներ կը ներշնչուին սրբազնասուրբ խորհուրդներէն և իրողութիւններէն:

Ի՞նչ է եկեղեցւոյն պաշտօնը:

— Եկեղեցւոյն պաշտօնն է դաստիարակել ժողովուրդը քրիստոնէական հաւատքով և

այդ հաւատքը արտայայտել ժողովուրդի կեանքին և կենցաղին մէջ:

Այս նուիրական գործին մէջ յաջողելու համար եկեղեցին կը պահէ Սուրբ Դիւքը, իբրեւ գանձարանը աստուածային պատգամներու և պատուիրանքներու. կը պահէ եկեղեցւոյ ուղղափառ Հայրերուն գործերը և կ'առաջնորդէ ժողովուրդին՝ անոնց հեղինակութեամբ. եկեղեցին է որ կը պահէ նաեւ քրիստոնէական եկեղեցւոյ վաղեմի աւանդութիւնները. եկեղեցին է որ աստուածային պաշտամունքին պէսպէս յօրինուածութեամբ, ինչպէս նաեւ կեանքի խօսքին կենդանի քարոզութեամբը շարունակ լարուած կը պահէ հաւատացեալներուն ուշադրութիւնը կրօնքի խորհուրդներուն եւ քրիստոնէական կեանքի իրողութիւններուն:

Եկեղեցին է որ հաւատացեալներու կեանքին բոլոր հանգրուաններուն վրայ իր պաշտօնեաներուն միջոցաւ անոնց հետ է. անոնց ուրախութեան ուրախակից, անոնց վիշտերուն վշտակից, իր ուսուցչի և առաջնորդողի բարձր դերին մէջ, միշտ ժողովուրդին հետ է և ժողովուրդին համար և նոյն ինքն ժողովուրդով կ'աշխատի:

ԱՂՕԹԷ ԵՒ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Ի՞նչ ըսել է Աղօթք:

— Հաւատացեալներուն խօսքերը, որոնք կ'ուղղուին Աստուծոյ:

Այդ խօսքերը ի՞նչ կերպով կ'ուղղուին Աստուծոյ:

— Յայտնի կամ գաղտնի, այսինքն՝ հաւատացեալներ կ'աղօթեն կամ հրապարակաւ և կամ առանձին:

Ո՞րն է հրապարակային աղօթք:

— Աղօթքը հրապարակային է երբ հաւատացեալներ եկեղեցւոյ մէջ կամ ուր տեղ կը ժողովուրդին և կ'աղօթեն հաւաքաբար:

Աղօթքը առանձին է երբ հաւատացեալներ առանձին առանձին կ'աղօթեն ո՛ւր որ ալ պատահի, զոր օրինակ, տան մէջ, դաշտը, լեռը, ծովու վրայ, ևայլն:

Ի՞նչ է աղօթքին նիւթը կամ ի՞նչ պէտք է ըլլայ:

— Տէրն մեր Յիսուս-Քրիստոս, Հայր մերով սորվեցուց թէ ի՞նչ է Աղօթքը:

Հայր մերը կը կոչուի Աղօթք Տէրունական, այսինքն Տէր Յիսուսի Աղօթքը, որ է.

— Հայր մեր որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի

սնունդն քան, եկեղեցի արհայուրիսն քան, եղիցին կամք
քան որպէս յերկինս եւ յերկրի. զհաց մեր համա-
պագորդ տուր մեզ պատու, եւ քո՞ղ մեզ զպարսխա-
մեր, որպէս եւ մեզ քողով մերոց պարսապա-
նաց. եւ մի՛ սանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ
փրկեալ ի չարիւն. զի քո եւ արհայուրիսն եւ զօրու-
թիւն եւ փառք յաշխեանս. Ամեն:

Կրնա՞ս բացատրել այս աղօթք:

— Այո՛: Քրիստոնեաներ պէ՛տք է հաւա-
տան եւ գիտնան որ Աստուած իրենց երկնա-
ւոր Հայրն է, որուն անունը սուրբ է, որուն
թագաւորութիւնը պէտք է տիրէ մարդոց մէջ,
որուն կամքը պէտք է գործադրուի ամէն տեղ:
Մեր ամէնօրեայ հացը կամ անունդը Ա՛ն է որ
կու տայ մեզի: Ա՛ն է որ մեր յանցանքները
կը ներէ մեզի. մենք ալ իրարու ներելու ենք
մեր յանցանքները եւ խնդրելու ենք Անկէ որ
հեռի պահէ փորձութիւններէն եւ փրկէ մեզ
չարէն. որովհետեւ այս բոլոր բաները ընելու
իշխանութիւնը, կարողութիւնը եւ յաւիտենա-
կան փառքը Անորն է:

Հրապարակային Աղօթքի ձեւը ի՞նչպէս եւ
Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ:

— Ամէն օր նշանակուած ժամերուն՝ հա-
ւատացեալներ կը հաւաքուին Եկեղեցւոյ մէջ եւ
հոգեւոր պաշտօնեաներու առաջնորդութեամբ
կ'աղօթեն, կ'երգեն, Սուրբ Գիրք կը կարդա-

ցուի, քարոզ կը լսեն, տօնակատարութիւն-
ներ կ'ընեն, և այլն:

Դեռ ինչե՞ր կ'ըլլան մեր Եկեղեցւոյ մէջ:

— Կը կատարուին սրբազան խորհուրդ-
ներ. այսինքն՝ Պատարագ կը մատուցուի,
Մկրտութիւն կը կատարուի, և այլն, իրենց
յատուկ արարողութիւններով եւ ծէսերով:

Մէկ խօսքով ասոնք կը կոչուին Ժամեր-
գութիւն, Աստուծային պաշտամունք:

Ի՞նչ կը նշանակէ արարողութիւն եւ ծէս:

Արարողութիւն եւ ծէս գրեթէ միեւնոյն
նշանակութիւնը ունին. այսինքն՝ խորհրդաւոր
բան մը ընել՝ որոշուած կանոններու եւ ձեւ-
րու համաձայն:

Աստուծային պաշտամունքը կատարելու
համար ի՞նչպիսի գիրքեր կը գործածուին մեր
Եկեղեցւոյ մէջ:

— Մէկէ աւելի գիրքեր չ'իշուած են.

1. — Ժամագիրք, որ կը բովանդակէ օր-
ուան մէջ որոշուած ժամերու պաշտամուն-
քին կարգը:

2. — Շարական, որ կը բովանդակէ այ-
լազան հոգեւոր երգեր: Շարականներ՝ Կանոն
ըսուած գլուխներու տակ դասաւորուած են
իրենց բաժանումներով:

3. — Ճառոց (Գիրք), որովհետեւ մեր Ե-
կեղեցւոյ մէջ Սուրբ Գրոց ընթերցումը կը կա-

տարուի ձաւի ժամուն, այսինքն կէսօրին մօտ, այդ պատճառով ձաւոց կոչուած է այն գիրքը, որ կը բովանդակէ Հին և Նոր Կտակարաններէն ընտրուած ընթերցումները՝ բոլոր տարուան իւրաքանչիւր օրուան համար:

4. — Տօնացոյց այն գիրքն է, որ ցոյց կու տայ տօնի օրերուն շարքը մեր եկեղեցւոյ մէջ և աստուածային պաշտամունքին ամէնօրեայ կարգը, այսինքն օրուան ընթերցուածները, շարականները, աղօթքները, եայլն: Տօնացոյցը ընդհանուր ուղեցոյցն է կամ յայտագիրը աստուածային պաշտամունքին՝ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ:

5. — Մաշնոց, որ կը բովանդակէ խորհուրդներու եայլն կատարման վերաբերեալ աստուածային պաշտամունքին կարգաւորութիւնը և արարողական ու ծիսական խրատները: Այս է պատճառը որ Միսարան ալ կոչուած է Մաշնոցը:

6. — Պատարագամասոյց կամ Խորհրդասեփ, Ս. Պատարագի խորհուրդին գիրքը, որ պատարագի ժամուն սեղանի վրայ կը դրուի:

7. — Տաղարան, որ կը բովանդակէ բաղմաթիւ տաղեր կամ երգեր, ինչպէս նաև Ս. Պատարագին երգեցողութեան մասը:

Ի՞նչու համար պատրաստուած են այս գիրքեր:

— Որպէս զի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ

աստուածային պաշտամունքը, եայլն, ամէն տեղ միաձև և իրարու համաձայն կատարուին, ի՞նչ որ կ'աւելցնէ ժամերգութեան հրապոյրը:

Ի՞նչ է հաւասարեալներու պարսփը հրապարակային աղօթքի մէջ:

— Պէտք է որ հաւատացեալներ որոշեալ ժամերուն ներկայ գտնուին եկեղեցւոյ մէջ, ջերմեռանդութեամբ մասնակցին ժամերգութեան, և ամբողջ մտքով աղօթեն, պաշտամունքը խանգարող ուէ բան չընեն, (զոր օրինակ, իրարու հետ չխօսիլ, հաղի, եայլն արտառոց ձայներ չհանել, ասդին անդին չերթեկեկել, պաշտամունքը կիսատ չթողուլ՝ դուրս ելլելու համար, եայլն):

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐ

Ի՞նչ կը նշանակէ Հրեցակ:

— Հրեցակ մեր լեզուին մէջ կը նշանակէ պատգամաբեր, դեսպան: Իսկ առաքելական թուղթի մէջ կ'ըսուի — Չէ՞ որ անոնք սպասաւոր հոգիներ (հոգիք հարկաւորք) են, և կը զրկուին անոնց համար, որ փրկութիւն պիտի ժառանգեն (Եբր. Ա. 14):

Ուրեմն հրեշտակներն ալ հոգի են:

Ինչե՞նց գիտեմք որ հրեցակներ կան:

— Սուրբգիրքէն: Բոլոր մարդկութիւնը կը հաւատայ անտեսանելի ոգիներու գոյութեան: Համագոյքը լի՛ է գաղտնիքներով, և հոգեկան աշխարհը խորհրդաւոր ու զարմանալի յօրինուածութիւն մը ունի: Հետեւաբար մենք չենք կրնար տեսնել զանոնք, բայց անոնք այլեւայլ կերպարանքներով կ'երևին մարդոց, ինչպէս կը կարդանք Սուրբգիրքի մէջ:

Աւետարանի պատմութեան ո՞ր մասերուն մէջ կը յիշուին հրեցակներ:

— Ս. Կոյս Մարիամ հրեշտակէն ընդունեցաւ Փրկչին մայր ըլլալու աւետիսը (Ղկս. Ա. 26-38):

Յովհաննէս Մկրտչի ծննդեան պատմութեան սկիզբը (Ղկս. Ա. 13-19):

Յիսուս-Քրիստոսի Յարութեան պատմութեան մէջ (ՄՏԲ. ԻԸ., Ղկս. ԻԴ., Յով. Ի.):

Յրէ հրեցակներ հոգի են, ինչո՞ւ համար ուրեմն քեւաւոր մարդու կերպարանով կը նկարագրուին:

— Ինչպէս որ Աստուած մարդու կերպարանքով կը յայտնուի, հրեշտակներ ալ թեւաւոր մարդու կերպարանքով կը նկարագրուին, իբրեւ խորհրդանշան իրենց երազահաս սպասաւորութեան:

Մարդիկ ժամանակին ալ խորհրդանշանը չինած են օղակի կամ թեւաւոր անիւի ձևով: Բայց ժամանակը նիւթական բան մը չէ, հետեւաբար ո՛չ անիւ ունի, ո՛չ թեւ:

Ասոնք ունէ գաղափար, ունէ հոգեկան կամ իմացական ըմբռնում՝ շօշափելի և հասկնալի ընելու համար ստեղծուած կերպեր և միջոցներ են:

Յիսուս-Քրիստոս ի՞նչ քաւ հրեցակներու մասին:

— «Ձգո՛յ՛ եղէք, այս փոքրիկներէն մէկը չարամարհէք. որովհետեւ անոնց հրեշտակները երկինքի մէջ միշտ կը տեսնեն Հօր երեսը, որ երկինքն է (ՄՏԲ. ԺԸ. 10):

«Պիտի տեսնէք երկինքը բացուած և Աստուծոյ հրեշտակները, որոնք կ'ելլեն ու կ'իջնեն Որդւոյ մարդոյ վրայ» (Յովն. Ա. 51):

Առաքեալներու ատեն և վաղեմի եկեղեցւոյ մէջ հրեշտակներ մեծ դեր կը կատարեն, այսինքն՝ շատ մը յայտնութիւններու մէջ կ'առաջնորդեն, Աստուծոյ կամքը և պատգամները կը յայտնեն: Պետրոս և Պօղոս Առաքեալներու կեանքին և անոնց Թուղթերուն մէջ հրեշտակներուն պաշտօնն ու ծառայութիւնները ուշագրաւ են:

Հրեշտակները անուն եւ քիւ ունի՞ն:

— Ոմանց անունները յիշուած են Սուրբ գրոց մէջ. զոր օրինակ. Դաբրիէլ, Միքայէլ, Ռափայէլ, Անայէլ, Ուրիէլ, Դակուէլ, Բարաքիէլ, Ադոնիէլ, Փանուէլ, իսկ իրենց թիւը «հազարք հազարաց և բիւրք բիւրոց» ըսուած է, այսինքն՝ անթիւ ու անհամար:

Քանի՞ դասի կը բաժնուին հրեշտակներ:

— Սուրբ Հայրերու գիրքերուն մէջ երեք դասի բաժնուած են. իւրաքանչիւր դասի մէջ երեք աստիճանաւորումով, այսպէս.

Ա. Դաս. — Աթուք, Բերովքէք, Սերովքէք:

Բ. Դաս. — Տէրութիւնք, Զօրութիւնք, Իշխանութիւնք:

Գ. Դաս. — Պետութիւնք, Հրեշտակապետք, Հրեշտակք:

Նոր կտակարանի մէջ ակնարկուքիւններ կ'ան այս դասակարգութեանց մասին:

— Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ. «Ո՛չ հրեշ-

տակներ, ո՛չ իշխանութիւններ, ո՛չ ալ զօրութիւններ կրնան զատել մեզ Աստուծոյ սէրէն» (Հռմ. Ը. 38):

Դարձեալ. «Աստուած մեռելներէն յարուց Բրիստոսը, նստեցուց իր աջ կողմը՝ երկինքի մէջ, բոլոր իշխանութեան և պետութեան, զօրութեան և տէրութեան, և ամէն անունի վրայ» (Եփս. Ա. 20-21):

Հայոց պատմութեան ալ հրեշտակներու մասին բան մը կը յիշե՞ս:

— Ս. Դրիգոր Լուսաւորիչ Արտաշատի խոր վիրապը նետուած մնաց 15 տարի. կը կարծուէր թէ ա՛լ չ'ապրիր. բայց Տրդատ Թագաւորին քոյրը Սոսրովիդուխտ, երազէ մէջ հաւաստիք կ'ընդունի Հրեշտակէն թէ ո՛ղջ է Ս. Դրիգոր, և կը հանուի խոր վիրապէն:

Դարձեալ, սիրուն աւանդութեան մը համամատ, Լուսաւորիչ իր բանտարգելութեան երկար միջոցին, ամէն օր կ'ընդունէր իր պահապան հրեշտակին այցելութիւնը: Համբարձման չորրորդ օրը, Հրեշտակը չ'այցելեւ բանտարկեալին, և միւս օր երբ կը հարցնէ Հրեշտակին՝ իր չգալուն պատճառը, Հրեշտակը սա բացատրութիւնը կուտայ. — Տէրն մեր երբ երկինք համբարձաւ, հրեշտակներու իննեակ դասակարգութեան մէջ օր մը կեցաւ և զուարճացուց զանոնք: Իւրաքանչիւր դասակարգ ամէն տարի, իրեն եղած այցելութեան տա-

րեղարձը կը տօնէ. արդ, կերակի օրը մեր դասակարգի տարեդարձի օրն էր. որովհետեւ մեզի այցելած է համբարձման չորրորդ օրը, տօն ուրախութիւն ունէինք, ատոր համար չեկայ:

Այս աւանդութիւնը կ'երգուի մեր եկեղեցւոյ մէջ, Մեծահրաւ այս խորհուրդ շաբաթանով, Զատիկի էրդ Կիրակին, որ կը կոչուի նաև Երկրորդ Ծաղկազարդ կամ Մեծահրաւի Կիրակի, և որ Համբարձման ԵՇ. ին չորրորդ օրն է:

Մեր Եկեղեցւոյ տօնակարգին մէջ Հրեշտակներուն ալ յատկացուած է տօնի օր մը, խաչէն ետքը, Ըրդ շաբթուն ՇԲ. օրը:

Հրեշտակներու մասին ի՞նչ ծանօթութիւն կայ դեռ:

— Առաքեալը կ'ըսէ. «Աստուած չինայեց յանցաւոր հրեշտակներուն, այլ խաւարի կապանքով տարտարոս նետեց և պահել տուաւ դատուելու համար» (Բ. Պէտ. Բ. 4):

«Եւ այն հրեշտակները, որ չպահեցին իրենց իշխանութիւնը, այլ թողուցին իրենց բնակութիւնը, մշտնջենաւոր կապանքով պահեց զանոնք խաւարի մէջ՝ մեծ օրուան դատաստանին» (Յուդա, 6):

Իսկ մեր Տէրը կ'ըսէ. «Անի՛ծեալներ, հեռացէ՛ք ինձմէ, դացէ՛ք յաւիտենական կրակը, որ պատրաստուած է Աստանայի և անոր հրեշտակներուն»:

Ուրեմն յանցաւոր հրեշտակներ ալ կան:

— Այո՛: Սուրբ Հայրերու կարծիքով հրեշտակներուն յանցանքը եղած է հպարտութիւն Աստուծոյ դէմ, և պատժուած են ասոր համար: Առաքեալը երբ կը խօսի եպիսկոպոսի արժանիքներուն մասին, կ'ըսէ. «Նորահաւատ չըլլայ (թեկնածուն), որպէս զի հպարտանալով չիյնայ սատանայի դատապարտութեան մէջ» (Ա. Տիմ. Գ. 6):

Ծանօթ.— Հրեշտակներու մասին շատ տեղեկութիւններ կան Սուրբգրոց, ինչպէս նաև Սուրբ Հայրերու գիրքերուն մէջ, Հրեշտակներու մասին խօսիլ աւելի Աստուածաբանութեան կը վերաբերի քան թէ Քրիստոնէականի: Հաւատման նիւթ չեն եղած հրեշտակներ. բայց կա՛յ քրիստոնէական հաւատալիքներու շարքին մէջ: Ասոր համար է որ պարզ և հակիրճ ծանօթութիւն մը դրինք հոս:

Շնորհալին կ'ըսէ Հաւատով խոսովանիմի մէջ.

«Բարեբա՛ր Տէր, բարի հրեշտակի յանձնարարէ հոգիս, որպէս զի քաղցրութեամբ առնէ զայն եւ անխռով անցընէ չար դեւերու (ոգիներու) մէջէն, որոնք կան երկինքի տակ, և ողորմէ՛ արարածնեւորդ և ինձի՝ բաղմամեղիս»:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Քրիստոսի Եկեղեցւոյն Միութիւնը (մեկ
ըլլալը) ուսուցինք Քրիստոնեականիս մէջ եւ
չեղտեցինք զայն մասնաւոր խնամքով. որով-
հետեւ մեկ է Քրիստոս, և մեկ է իր հաստա-
տած Եկեղեցին ալ:

Բայց ամէն մարդ գիտէ և կը տեսնէ թէ
իւրաքանչիւր ազգ և ժողովուրդ ունի իրեն
սեփական կամ ազգային եկեղեցի մը, որոնց
լեզուները, ժամերգութեան յօրինուածքը,
ծիսական ձևերը, վարչական և նուիրապե-
տական եղանակներն ու կարգերը կը ներկա-
յացնեն մեծ զանազանութիւն մը, և անկից
կը հետևեն թէ ուրեմն քրիստոնէական տար-
բեր տարբեր եկեղեցիներ կան:

Այո, կա՛ն զանազան եկեղեցիներ, որոնք
սակայն իրենց սկզբունքին և իրենց էութեան
մէջ մի են. տարբերութիւնները բուն քրիս-
տոնէական հաւատքէն չէ որ կը ծագին, այլ
անոր մեկնութենէն ու հասկցողութենէն յա-
ռաջ կուգան: Աւելցուցէ՛ք ասոր վրայ միջա-
վայրի, ազգային ինքնութեան, ինչպէս նաև
եկեղեցւոյ առաջնորդներուն, նոյնպէս երկրի
իշխաններուն կամ տիրապետներուն փառասի-

բութիւններն ալ, և դուք շատ դիւրութեամբ կրնաք ըմբռնել այն բարդ պատճառները, որոնք յառաջ բերած են և դեռ կը բերեն այդ տարբերութիւնները՝ Քրիստոնէական մէկ եկեղեցւոյ ծոցին մէջ:

Այս բացատրութիւնները տալէ յետոյ կըրնանք այսպէս բանաձևել եկեղեցիներու տարբերութիւնները. — Աւետարանը կամ հաւատքը կը միացնէ քրիստոնէական եկեղեցիները, բայց Աստուածաբանութիւնը կը բաժնէ զանոնք:

Այսինքն՝ բովանդակ Քրիստոնէութիւնը մէկ Քրիստոս և մէկ Աւետարան և մէկ քրիստոնէական եկեղեցի ունի. բայց Քրիստոսի անձին և անոր Աւետարանին շուրջ արտայայտուած աստուածաբանական ըմբռնումներ և մեկնութիւններ, յառաջ կը բերեն եկեղեցիներուն իրարմէ ունեցած տարբերութիւնները:

Բ.

Քրիստոնէական եկեղեցին, իր այսօրուան Վիճակին մէջ, կը բաժնուի երկու որոշ և շատ յայտնի խումբերու. — Հիւն եկեղեցի և Նոր եկեղեցի:

Հիւն եկեղեցիով կը հասկնանք Առաքելական ժամանակներէն մինչև ԺՁրդ դար կազմակերպուած և գոյութիւն ունեցող եկեղեցիները, որոնք, պատմական բացատրութեամբ,

կը կոչուին Արեւելեան եկեղեցի և Արեւմտեան եկեղեցի:

Նոր եկեղեցիով կը հասկնանք այն եկեղեցիները, որոնք երևան եկան ԺՁրդ դարուն, Լուտերի շարժման հետեւանքով: Այդ շարժումին պատմական անունն է Բարեկարգութիւն (Réformation). Իսկ անկից յառաջ եկած Նոր եկեղեցիներու համախմբութիւնը կը կոչուի Բողոքականութիւն (Protestantisme). որովհետեւ Լուտերի բարեկարգութիւնը բողոք մըն էր Հռոմի եկեղեցւոյն դէմ:

Արդ, Հիւն եկեղեցին բոլորովին կը տարբերի Նոր եկեղեցիէն իր աստուածաբանութեամբ, կը տարբերի իր պաշտամունքի ձևերով, ինչպէս նաև իր վարչութեամբ:

Գ.

Մենք պիտի խօսինք միայն Հիւն եկեղեցիներու իրարմէ ունեցած զանազանութեան կամ տարբերութիւններուն վրայ, որովհետեւ Հայաստանեայց եկեղեցին այդ խմբաւորումին մէջ է:

Իսկ Հիւն եկեղեցիներու մէջ ալ Հայաստանի եկեղեցին թէ՛ պատմականապէս և թէ՛ իր միջավայրին կամ աշխարհագրական դիրքին հետեւանքով, յարաբերութեան մէջ էր Յոյն, Ասորի և Լատին եկեղեցիներու հետ, և

այս վերջինին հետ՝ մա՛նաւանդ Միջին Դարուն մէջ, Խաչակրական արշաւանքներու ընթացքին, Կիլիկեան Հայ Թագաւորութեան շրջանին:

Արդ, Հայոց Եկեղեցւոյն առաջին տարբերութիւնը Յոյն եւ Լատին Եկեղեցիներէն ծագում առաւ, աստուածաբանական շատ նուրբ խնդրի մը բացատրութենէն: Այդ խնդիրն էր Յիսուս-Քրիստոսի աստուածային և մարդկային բնութիւններուն իրարու հետ միացման բացատրութիւնը, կամ ինչպէս կ'ըսուի հիմայ՝ Քրիստոսաբանական ըմբռնումներուն տարբերութիւնը:

Քրիստոնեայ բոլոր Եկեղեցիներ կը հաւատան թէ Յիսուս-Քրիստոս, ինչպէս տեսանք Հաւատամքի մէջ, ճշմարիտ Աստուած և ճշմարիտ մարդ է միանգամայն: Ուրեմն Աստուծոյ բնութիւնը և մարդու բնութիւնը ի՛նչպէս միացած են իրարու հետ: Ահա՛ խնդիր մը, որուն բացատրութեան մէջ աստուածաբաններ չեն համաձայնիր իրարու հետ:

Այսպիսի խնդիր մը պաշտօնապէս չկար մինչև 451 թուականը:

Ստուգիւ այդ թուականէն յառաջ Արիոս մը կը ժխտէր Քրիստոսի հաւասարութիւնը Աստուծոյ հետ:

Բայց այս խնդիրը ծեծուեցաւ Նիկիոյ տիեզերական ժողովին մէջ, 325 ին, և հերքուեցաւ Արիոսին հերետիկոսութիւնը և հըռ-

չակուեցաւ ուղղափառ ըմբռնումը եւ անոր բացատրութիւնը:

Միւսին խնդիրը կը յուզէր Մակեդոն, Հոգւոյն Սրբոյ վերաբերումով, անոր ալ դասը տուաւ Կ. Պոլսի Տիեզերական ժողովը՝ 381 ին, եւ հռչակեց ուղղափառ բացատրութիւնն ու մեկնութիւնը, դատապարտելով Մակեդոնի հերետիկոսութիւնը:

Նեստոր կ'ընդունէր Յիսուս-Քրիստոսի Աստուածութիւնը եւ մարդկութիւնը, բայց չէր ընդուներ Անոր աստուածային ծագումը. ան պարզապէս կ'ըսէր թէ Յիսուս-Քրիստոս մեզ նման մարդ մըն էր, բայց աստուածութիւնը բնակեցաւ անոր մէջ: Արդ, Նեստորի հերետիկոսութիւնն ալ քննուեցաւ Եփեսոսի Տիեզերական ժողովին մէջ՝ 431 ին, և հերքուեցաւ. իսկ Նեստոր դատապարտուեցաւ, Արիոսի եւ Մակեդոնի պէս:

Ինչպէս որ կը տեսնուի, Նիկիոյ, Կ. Պոլսի եւ Եփեսոսի Տիեզերական երեք ժողովներուն մէջ Յիսուս-Քրիստոսի եւ Սուրբ Հոգւոյն Աստուածութեան վերաբերեալ աստուածաբանական խնդիրներ լուծուած, բանաձեւուած եւ ընդունուած էին այդ դարերուն՝ գոյութիւն ունեցող Եկեղեցիներուն կողմէն, իբրեւ ուղղափառ դաւանութիւն:

Բայց զանուեցաւ բարեմիտ յոյն վանական մը, Եւտիքէս անուն, որ հոգւով չափ մարտնչելէ յետոյ Նեստորի դէմ՝ Յիսուս-Քրիս-

տոսի աստուածութիւնը ապացուցանելու համար, ինկաւ ծայրայեղութեան մը մէջ. այնպէս որ երբ Նեստոր կ'ըսէր թէ Յիսուս-Քրիստոս մարդ էր և Աստուածութիւնը եկաւ բընակեցաւ Անոր մէջ, Եւտիքէսի այնքան յառաջ գնաց իր բացատրութիւններուն մէջ որ ըսաւ. Մարդեղութենէն (Incarnation) ետքը՝ այլեւս աստուածային բնութիւն միայն մնաց Յիսուս-Քրիստոսի մէջ՝ Անոր մարդկային կերպարանքին ներքեւ։ Եւտիքէսի քրիստոսաբանութեամբ՝ այլևս մէկ բնութիւն կ'ունենար Յիսուս-Քրիստոս, այսինքն՝ միայն աստուածային բնութիւն, ինչ որ հակառակ էր ուղղափառ վարդապետութեան։ Եւտիքէսի մոլորութիւնը եկեղեցական պատմութեան մէջ ծանօթ է Եւսիփականութիւն (Eutychianisme) կամ Միաբնակութիւն (Monophysisme) անունով։

Քաղկեդոնի ժողովը, 451 ին, Եւտիքէսին մոլորութիւնը քննելու համար ժողովուեցաւ, մանաւանդ Հռոմի Եպիսկոպոս՝ Լեոն Ա. (440-461) մենաաւիրական թաքուն ձգտումներով։

Եւտիքէս դատապարտուեցաւ, Յիսուս-Քրիստոսի երկու բնութեանց վարդապետութիւնը հաստատուեցաւ, և Լեոն Ա., որ Քաղկեդոնի ժողովին նախագահած էր իր ներկայացուցիչներուն միջոցաւ, զրի առաւ Յիսուս-Քրիստոսի մէջ աստուածային եւ մարդկային բնութեանց միացումը բացատրող եւ ջատա-

գովող իր նշանաւոր Կոնդակը, որ եկեղեցական պատմութեան մէջ ծանօթ է Տումար Լեւոնի անունով։

Քաղկեդոնի ժողովը եւ Լեոնի Տոմարը ընդունողներ՝ կոչուեցան Երկաբնակ (Երկու բնութիւն ընդունող), իսկ չընդունողներ՝ միաբնակ (մի բնութիւն ընդունող) փոխադարձաբար, զիրար մեղադրելու համար։

Հայաստանեայց Եկեղեցին առջի օրէն, Բաբգէն Կաթողիկոսի ատեն (490-516), մերժեց թէ՛ Քաղկեդոնի ժողովը եւ թէ՛ Լեոնի Տոմարը. որովհետեւ, յետ Մարդեղութեան, երկու բնութիւն բացատրութիւնը վտանգաւոր կը նկատուէր, իբրեւ քայլ մը դէպի Նեստորականութիւն. մինչդեռ Հայց. Եկեղեցին հաւատարիմ մնացած էր Նեստորի հակառակորդին, Կիւրեղ Աղեքսանդրացիի բանաձեւին, — մի բնութիւն բանին մարմնացելոյ — որուն համեմատ՝ աստուածային և մարդկային երկու բնութիւնք անշփոթ կը միաւորուին Յիսուս-Քրիստոսի մէջ, և Հայց. Եկեղեցին, հաւատարիմ Կիւրեղեան քրիստոսաբանութեան, ընդունած է միաւորեալ մի բնութիւն բացատրութիւնը (*):

Հայց. Եկեղեցւոյ Լատին հակառակորդներ մանաւանդ համարձակեցան ըսել թէ Հայք միաբնակ են կամ Եւսիփակն։

(*) Կարդացէ՛ք Ազգապատմի 490-515 էջերը։

Հայց. Եկեղեցին սակայն կը նշուվէ զԵւտիքէս. եւ հակառակ այս իրողութեան մինչեւ հիմայ Հայց. Եկեղեցւոյ դաւանաբանութեամբ զբաղող Եւրոպացիներ, տարուելով Լատին գրողներէն, Եւսիփական ձրի տիտղոսը կու տան մեր Եկեղեցւոյն: Անիրա՛ւ եւ հակապատմական մեղադրանք մը, որ հիմնուած է անհիմն հաւաստումներուն վրայ խստապարանոց հակառակորդներու, որոնց հասցէին կրնանք ուղղել Պօղոս Առաքեալին խօսքերը թէ «յամենայն ժամ ուսանին եւ երբեք ի գիտութիւն ճշմարտութեան ո՛չ հասանեն» (Բ. Տիմ. Գ. 7.):

Դաւով միաբնակ բացատրութեան, անիկա ուղղափառ է՝ Կիւրեղեան մտքով. որովհետեւ ըստ Կիւրեղեան քրիստոսաբանութեան, երկու բնութիւնք անշփոթ կը միաւորուին ի Յիսուս-Քրիստոս. այսինքն երկու բնութիւնք զատ զատ չէ որ կը կենան ի Յիսուս-Քրիստոս, այլ միաւորուած են առանց իրարու հետ չփոթուելու եւ խառնուելու, որ բոլորովին տարբեր է Եւտիքէսի բացատրութենէն, որուն համեմատ այլեւս երկու բնութիւնները չէին միանար, ընդհակառակը մարդկային բնութիւնը կը ձուլուէր աստուածայինին հետ եւ կը մնար միայն Աստուածային բնութիւնը:

Ահաւասիկ աստուածաբանական կէտ մը, որ տարբերութիւն մը յառաջ բերած է Հայոց Եկեղեցւոյ եւ Յոյն ու Լատին Եկեղեցիներու միջև:

Ասիկա, ներկայ ժամանակի մտայնու-

թեամբ, ծանրակշիռ խնդիր մը չէ. մա՛նաւանդ որ հրապարակաւ պայքարներ չկան, պետական հովանաւորութիւն եւ կողմնակցութիւն ալ չկայ, ինչպէս կա՛ր հին ատեններ. բայց այս խնդիրը ա՛յնպիսի խտր մը դրած էր Եկեղեցիներու միջև որ շատ սուղի նստաւ ամէնուն ալ վրայ, տեղի տալով ծայրայեղ ատելութիւններու, թշնամութիւններու եւ ա՛յնպիսի իրողութիւններու, որոնք հակառակ են քրիստոնէութեան ոգւոյն, Փրկչին սիրոյն, եւ ազատամիտ եւ բարեօրոտ Ս. Հայրերու բաղձանքներուն:

Դժբախտաբար տգիտութիւնը եւ կամաւոր կուրուքիւնը մեծ դեր կը խաղայ այսպիսի խնդիրներու մէջ: Եւ ահաւրի են տգիտութեան գործած աւերները: Գր. Տաթեւացի շատ իրաւացի է՝ երբ կ'ըսէ. «Զի դիւրին է զգազանս ընտելացնել քան զսգէս անձն ի գիտութիւն անել» (Գրիգ. Հարցմանց էջ 530):

Այսպէս է նաեւ Ս. Հոգւոյն ի Հօրէ եւ յորդւոյ բխման աստուածաբանական բացատրութեանց տարբերութեան խնդիրը: Մեր Եկեղեցին կ'ըսէ «Բխումն ի Հօրէ», Լատին Եկեղեցին կը պնդէ, ո՛չ, «Բխումն ի Հօրէ եւ յորդւոյ»: Այս պնդումը այնքան յառաջ գնաց որ նոյն իսկ մեր Հայ Կաթողիկ եղբայրներ, իրաւացնելու համար Լատին աստուածաբանութիւնը, ձեռք խաղցուցին նախնեաց հարազատ գրուածներուն մէջ, Ս. Հոգին յորդւոյ ալ

բխեցնելու համար, թէեւ յետոյ սրբազրեցին իրենց սխալը, զանոնք քաշքշելով լատին աստուածաբանութեան մանուածապատ բացատրութիւններուն մէջ:

Պ.

Մեր և միւս եկեղեցիներուն բոլոր տարբերութիւնները մատնանիշ ընելու համար պէտք է էջեր գրել: Երկու բնութեանց վրայ քիչ մը կենալով՝ ուղեցինք ցոյց տալ թէ Աստուածաբանութիւնը ի՞նչ դեր կատարած է եկեղեցիներուն մէջ տարբերութիւնները շատցնելու եւ խորունկցնելու համար:

Երբ կրօնական եւ աստուածաբանական խնդիրներով կը հետաքրքրուէին եւ շատ մօտէն կ'զբաղէին նոյն իսկ կայսրներ, թագաւորներ և իշխաններ, ծանրակշիւ հանգամանք մը կ'առնէին ստոնք: Պատրիարքներ գահազուրկ կ'ըլլային, եկեղեցականներ կ'աքսորուէին, Աստուծոյ տունը բանադրանքներու դարձնող կը դառնար փոխանակ աստուածային սիրոյ վառարան մը ըլլալու:

Երկիւղած և բարեպաշտ հոգիներ կը շիկնին երբ նկատի առնեն ցանկերը ա՛յն մոլորութիւններու, որոնցմով եկեղեցիներ կը մեղադրէին զիրար և կ'ամբաստանէին: Եւ այս բոլորը սանձարձակ տեղի կ'ունենար յանուն Փրկչին Յիսուս-Քրիստոսի, յանուն անոր Ա-

ւետարանին և Առաքեալներուն, աստուածաբանական գիտութեան չարաչար կիրարկումով:

ԺԱՐԴ դարուն Յոյն եկեղեցին 35 ամբաստանութիւն ունէր լատին եկեղեցւոյն դէմ, այդ ամբաստանութեանց թիւը 150 ի բարձրացած էր ԺԴԴ դարուն:

Հայց. եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ այդ ամօթալի իրողութիւններէն քանի մը հատը միայն արձանագրուած են:

Ամէնէն յառաջ կը յիշենք Յովհաննէս Դամասկացիի (700–754) «Պատասխանիք առ Հայս» գրուածը, զոր հրատարակած ենք Լոյս եկեղեցագիտական Շաբաթաթերթի մէջ (1905 էջ 1066, 1112 և 1906 էջ 45 էն սկսեալ, ընդհատաբար, մինչեւ էջ 1196: Անհիմն վերագրումներ եւ թիւրիմացութիւններ շատ կան Դամասկացիի գործին մէջ:

Կ'արժէ կարգաւ Սկեւռացի Մխիթար քահանային գրածները Տասներկու Առաքեալներու համապատուութեան մասին և այդ գլուխով առաջին մասին մէջ տեսնել պապական լեկաքին անհուն ամբարտաւանութիւնը և չմարտուելիք յոխորտանքները Հայոց պատուական եւ ծերունի Հայրապետին, Կոստանդին Ա. Բարձրբերդցիի (1221–1267) հասցէին եւ անոր նուիրակ նոյն ինքն Մխիթար քահանայի եւ պատուիրակութեան երեսին: Բայց Մխիթար հրաշալի կերպով ըմբերանած է պապին լեկաքը՝ Աւետարանէն քաղուած ապացոյց-

ներով (Հմմտ. Ազգապատում էջ 1659-60):

Մխիթար Գոնեբըցի կաթողիկոսի ատեն ալ (1341-1355) Սիւսի ժողովին մէջ, նկատի կ'առնուի Լատինաց և լատինացած հայերու կողմէն յերկրուած 117 տեսակ ամբաստանութիւններու շարք մը, որոնցմով Հայ եկեղեցին կը տարբերի Լատին եկեղեցիէն: Պէտք է ըսել որ նոյն իսկ օտարներ ծիծաղելի և անկարելի հռչակած են այդ 117 կէտերուն մեծամասնութիւնը: Այս ամբաստանութիւններու հայերէնը չունինք. իսկ լատիններէնէն ամփոփում մը տուած է Օրմանեան իր Ազգապատումին մէջ (էջ 1869-1904):

Գր. Տաթևացին ունի բաղդատական ցանկերը ա'յն կէտերուն, որոնցմով Հայ, Յոյն, Ասորի և Լատին եկեղեցիներ իրարու կը համաձայնին կամ կը տարբերին իրարմէ (Դիւք Հարցմանց, էջ 550-554):

Հետաքրքիրներ գոհ պիտի ըլլան անշուշտ դիմելով վերոյիշեալ աղբիւրներուն. իսկ մենք մատնանիչ պիտի ընենք ա'յն գլխաւոր տարբերութիւնները միայն, որոնք կան Հայ և Յոյն և մանաւանդ Լատին եկեղեցիներու միջև:

Ե.

1. — Հայոց եկեղեցին երեք Տիեզերական ժողովներ (Նիկիոյ՝ 325, Կ. Պոլսի՝ 381, եւ Նիքսոսի՝ 431,) միայն կ'ընդունի. Յոյն

եկեղեցին կ'ընդունի եօթը ժողովներ, (Առաջին երեքին վրայ՝ Քաղկեդոնի՝ 451, Կ. Պոլսի Բ.՝ 553, Կ. Պոլսի Գ.՝ 680, Նիկիոյ Բ.՝ 787). իսկ Լատին եկեղեցին կ'ընդունի 21 տիեզերական ժողովներ, Նիկիոյ Ա.էն մինչև 1870, Վատիկանի ժողովը, որուն մէջ հրոչաւ կուեցաւ Պապին անսխալականութիւնը:

2. — Լատին կամ Հռոմի եկեղեցին կը դաւանի թէ ինքն է կեդրոնը Քրիստոնէութեան, որովհետև, կ'ըսէ, Քրիստոսի յաջորդն է Պետրոս Առաքեալ և ասոր ալ յաջորդն է Հռոմի Քահանայապետը: Այս սկզբունքով, Լատին եկեղեցին հերձեալ կամ բաժանեալ կը նկատէ այն եկեղեցիները, որ չեն ընդունիր Պետրոս Առաքեալին վերադրուած այս նախապատուութիւնը և Հռոմի եկեղեցւոյն յաւակնութիւնը, որ հակառակ է Աւետարանի ոգւոյն և նոյն իսկ տառին, հակառակ է նաև եկեղեցական պատմութեան:

3. — Քահանայութենէն մինչև կաթողիկոսութիւն, Հայոց եկեղեցին՝ ընծայեալները ո'չ միայն կը ձեռնադրէ, այլ նաև կ'օծէ: Յոյն եկեղեցին միայն կը ձեռնադրէ: Լատին եկեղեցին ալ Միջին Դարէն սկսեալ կ'օծէ քահանաներն ու եպիսկոպոսները:

4. — Հայոց եկեղեցւոյ մէջ պատարագը միայն մէկ խորանի վրայ կը մատուցուի մէկ քահանայի միջոցաւ. մինչ Լատին եկեղեցւոյ մէջ ո'րչափ խորան կայ, այնչափ քահանայ

կրնան պատարադ մատուցանել նոյն ատեն։
 Լատին եկեղեցւոյ մէջ ձայնաւոր պատարադ
 և թիւ պատարադներ կան. Հայ եկեղեցւոյ
 մէջ՝ պատարադը ձայնաւոր է։

5. — Հայ եկեղեցին Ս. Պատարագի հա-
 մար կը գործածէ բաղարջ (անխմոր) հաց եւ
 անապակ զինի։ Լատին եկեղեցին ալ բաղարջ
 հաց կը հանէ սեղան, բայց բաժակին մէջ պաղ
 ջուր կը խառնէ քանի մը կաթիլ։ Իսկ Յոյն
 եկեղեցին թէ՛ խմորուն հաց կը հանէ սեղան,
 եւ թէ՛ պաղ եւ տաք ջուր միանգամայն կը
 խառնէ բաժակին։

6. — Լատին եկեղեցին հաւատացեալնե-
 րը կը հաղորդէ միայն Ս. Պատարագին հացով։
 Իսկ Հայ եկեղեցին թէ՛ հացով և թէ՛ զինիով։

7. — Հայ եկեղեցին, բացի քանի մը հաս-
 տատուն տօներէ, զորս ամսաթիւով կը տօնէ,
 եօթնեակներու վրայ բաժնած է իր տօները.
 Իսկ Լատին և Յոյն եկեղեցիներ Յայսմաւուրէի
 կամ ամսաթիւի մը համեմատ կը տօնեն։

8. — Փրկչին ծննդեան եւ մկրտութեան
 տօնը Հայ եկեղեցին հաստատ կերպով կը տօնէ
 Յունուարի 6 ին, քրիստոնէական եկեղեցւոյ
 վաղեմի աւանդութեան համեմատ. Իսկ Լա-
 տին եկեղեցին կը տօնէ Դեկտմ. 25 ին. Յոյն
 եկեղեցին Ծնունդը կը տօնէ Դեկտմ. 25 ին,
 իսկ մկրտութիւնը Յունուար 6 ին։

9. — Լատին եկեղեցւոյ համար ամուս-
 նութիւնը անլուծելի է, թէև բացառութիւն-

ներ ըրած է. բայց Հայ եկեղեցին կը լուծէ
 ամուսնութիւնը՝ աւետարանական և կանոնա-
 կան հիմերու վրայ։

10. — Լատին եկեղեցին կանամբի եկե-
 ղեցականութիւն չ'ընդունիր Արեւմտքի մէջ,
 բայց կ'ընդունի Արեւելքի մէջ։

Հայ եւ Յոյն եկեղեցիներ վաղուց հեռէ
 ընդունած են քահանայից ամուսնութիւնը։

11. — Լատին եկեղեցւոյ մէջ հոգեւոր
 պաշտօններ եւ պաշտօնեաներ կ'ստեղծուին
 նոյն ինքն Պապի ձեռքով։ Ընտրութիւնները
 Պապը կ'ընէ. մէկ խօսքով եկեղեցւոյ ժողո-
 վուրդը ձայն չունի իր առաջնորդներուն եւ
 քահանաներուն ընտրութեան մէջ։ Հայ եկե-
 ղեցւոյ մէջ ժողովուրդին ձայնը անհրաժեշտ է։

12. — Հայ եկեղեցւոյ մէջ Եպիսկոպոս-
 ներ կը ձեռնադրուին ուղղակի Կաթողիկոսէն։
 Լատին եկեղեցւոյ մէջ Պապին հրամանով երեք
 Եպիսկոպոսներ կը ձեռնադրեն. Իսկ Յոյն եկե-
 ղեցւոյ մէջ Պատրիարքներ կը ձեռնադրեն Ե-
 պիսկոպոսը։

13. — Հայ եկեղեցւոյ մէջ Մկրտութիւնը
 ընկղմամբ կամ թաղմամբ է և մկրտութեանէն
 անմիջապէս ետքը կը կատարուի Դրոշմի խոր-
 հուրդը՝ մկրտող քահանային կողմէն։ Լատին
 եկեղեցւոյ մէջ սրսկումով է մկրտութիւնը,
 զոր կը կատարէ քահանան. իսկ փոքրիկին
 բաւական մեծնալէն ետքը Եպիսկոպոսը կու
 տայ Դրոշմը։

14. — Լատին եկեղեցւոյ նուիրապետութեան մէջ Կաթօլիկութիւնը կայ, տիրողոս մը կամ աստիճան մը, որ կը տրուի ո՛չ միայն Եպիսկոպոսներուն, այլ նաեւ Սարկաւազներուն և Քահանաներուն: Եւ այս Կարտինալներն են որ կ'ընտրեն Պապը: Հայ կաթողիկէներու մէջ ալ միայն վիճակաւոր Եպիսկոպոսներ կ'ընտրեն Պատրիարքը:

Հայ եւ Յոյն եկեղեցիներ չունին Կաթօլիկութիւնը:

15. — Երես խաչակնքելու ատեն՝ Հայք և Լատինք միաձե են, իսկ Յոյներ աջէն ձախ կը տանին իրենց ձեռքը. իսկ Ասորիներ մէկ մատով կը տեառնադրեն:

Կարեւոր և երկրորդական, հազար և մէկ մանրամասնութիւններ կան զեռ ծիսական եւ այլ սովորութիւններու մէջ, ամէնքն ալ իրենց գոյութեան իրաւունքով կը յարգուին:

Բայց Հռոմի եկեղեցւոյն ամենէն մեծ տարբերութիւնը, որով կը զերպանցէ միւս բոլոր հին և նոր եկեղեցիները, իր անսպառ հարստութիւնը եւ զինուորական կարգապահութիւնն է:

Ո՛չ մէկ քրիստոնէական եկեղեցի կրնայ մրցիլ Հռոմի եկեղեցւոյն հետ՝ իր զրամով եւ իր կարգապահութեամբ:

Զինուորական բառը քիչ է Լատին եկեղեցւոյն մէջ տիրող կարգապահութիւնը բացատրելու համար: Բոլոր կրօնաւորական կար-

գեր կամ Միաբանութիւններ, ինչպէս նաեւ հաւատացեալներու բազմութիւնը՝ երկիւղած հպատակներն են Պապին:

Յետոյ՝ քրիստոնէական աշխարհի գրեթէ կէսը Լատինադաւան է:

* * *

Եկեղեցիներու տարբերութեան մէջ երեւոյթ մըն ալ կայ, այն ալ ազգադրական է:

Ծէսի տեսակէտէն Արեւելքի եկեղեցիները կը խմբաւորուին հետեւեալ կերպով:

1. Յունական կամ Բիւզանդական.
2. Հայկական.
3. Ասորական.
4. Քաղզէական.
5. Մարօնիթ.
6. Ղպտական.

Ասոնց մէջ կա՛ն եկեղեցիներ, որ պահած են իրենց անկախութիւնը, կա՛ն՝ որ կախում ունին Հռոմէն. այսինքն՝ պահելով հանդերձ իրենց ազգային նկարագիրը՝ Լատինադաւան են և անոնց վրայ կը հսկեն Պապական նուիրակներ:

Այս եկեղեցիներէն յարածներ կան նաեւ Բողոքականութեան, խզելով իրենց դաւանաբանական եւ եկեղեցական յարաբերութիւնը իրենց մայրենի եկեղեցիներէն:

Աղգադրական նկարագիրը այս բոլոր եկեղեցիներուն կ'արտայայտուի իրենց լեզուներով:

Հայ եկեղեցւոյն ծխական լեզուն է հայերէնը (գրաբարը), զոր կը պահէ Հայ Կաթօլիկ եկեղեցին ալ: Քարողի, ծանուցումի եւ ուրիշ գործառնութեանց լեզուն է դարձեալ Հայերէն (աշխարհաբար), բացի այն շրջանակներէն, ուր Հայ ժողովուրդը մոռցած է իր գործածական Հայերէնը, և կը խօսի թիւրքերէն, արաբերէն, քիւրտերէն, վրացերէն: Այդպիսի շրջանակներու մէջ քարոզներ ու ծանուցումներ, ինչպէս նաեւ ընթերցուածներ տեղական լեզուներով կը կատարուին:

Յունական երկիրներու մէջ յունարէն է եկեղեցւոյ լեզուն, բայց յունագաւան ուրիշ ազգեր կը գործածեն իրենց մայրենի լեզուները. զոր օրինակ, Ռուսք, Սերպք և Պուլկարք սլաւերէն (իրենց գաւառաբարբառներով) կը գործածեն: Ռումէնք՝ ռումաներէն, իսկ Քիւրք՝ վրացերէն:

Եգիպտոսի և Սիւրիոյ Մէլքիտներ (Յոյն-արաբ) արաբերէն կը գործածեն: Ասորի եւ Քաղգէացի (Միջագետք, Քիւրտիստան, Մալպար [հնդկական) եկեղեցիներու լեզուն ասորերէն է: Ասորերէն է նաեւ Մարօնիտ եկեղեցւոյ լեզուն:

Ղաթի եկեղեցւոյն լեզուն եգիպտոսի մէջ ղիփերէն է, թէև իրենք արաբախօս են, բայց Եթովպիոյ մէջ՝ Ղեզերէն է:

Արեւմուտքի մէջ, Իտալիայէն սկսելով՝ Եւրոպայի Հռոմէական բոլոր եկեղեցիներուն ծխական լեզուն է լատիներէնը, բայց Բարոկի լեզուն իւրաքանչիւր երկրի ժողովուրդի լեզուն է:

Անգլիոյ եկեղեցին, որ շատ մասամբ լատինական է, Հռոմի եկեղեցիէն կը տարբերի հետեւեալ գլխաւոր կէտերու մէջ:

1. — Անկախ է Հռոմէն, հետեւաբար չ'ընդունիր Պապին գերիշխանութիւնը:

2. — Բոլոր եկեղեցականներ կանամբի են, եւ նոյն իսկ սարկաւազ և քահանայ ձեռնադրուելէ ետքը կ'ամուսնանան:

3. — Անկլիքան եկեղեցւոյ ծխական լեզուն անգլիերէն է:

Անկլիքան եկեղեցին, որ իր դաւանաբանութեամբ և ծէսով, հին եկեղեցիի խմբաւորումին կը պատկանի, բողոքական կը կոչուի Ամերիկայի մէջ:

Հայաստանեայց եկեղեցին, իր ընդհանուր գիծերուն մէջ, շատ աւելի նմանութիւն ունի Յոյն եկեղեցւոյ հետ, դաւանաբանութեան, ծէսի, եկեղեցականներու կենցաղի, եւայլնի կողմէն:

Բայց հակառակ այս իրողութեան և հակառակ նաեւ այն սերտ շփումին զոր ունեցաւ Լատին եկեղեցւոյ հետ, Սաչակրաց ատեն, Հայաստանեայց եկեղեցին կատարելապէս ազգայնացած է իր ազգային լեզուով, իրեն յա-

տուկ ծէսով, իր նուիրապետական գրութեամբ, իր ճարտարապետութեամբ և գեղարուեստական նկարագրով:

Ձ.

Այս բոլոր տարբերութիւններ, որոնց չը նորհիւ յարանուն եկեղեցիներ երևան եկած են քրիստոնէական աշխարհի մէջ, կարելի է որ վերցուին. որովհետեւ, ինչպէս տեսանք, այդ տարբերութիւնները յառաջ բերող պատճառներուն մէջ միայն աստուածաբանութիւնը է պատասխանատուն:

Աշխարհագրական պայմանները, ժողովուրդներուն ազգային նկարագիրը, որ միշտ անկախութեան կը ձկտի, զօրաւոր պատճառներ են որ կ'արգարացնեն յարանուն եկեղեցիներու գոյութիւնը: Այս զանազանութիւնը հիանալի է ըստ ինքեան, եթէ չարտաւորուի մենատիրութեան և մրցակցական տգեղութիւններով. և եթէ, ասոնց տեղ, Ս. Օգոստինոսի ըսածին պէս, քրիստոնէական եկեղեցիներու մէջ տիրէ Քրիստոսի սէրը, եկեղեցիներ զօրաւոր միութիւն մը կրնան ստեղծել, և ամէնքն ալ կը լարուին և կը լծուին միայն մէկ նպատակ իրագործելու համար, այսինքն՝ իրենց սուրբ հաւատքին և մայրենի եկեղեցիներուն պահպանութիւնն ու պաշտպանութիւնը ընդդէմ կրօնքի թշնամիներուն, որոնք

բանականեր կը կազմեն ներսէն ու դուրսէն, և կը ջանան խախտել ու ապականել բարի ժողովուրդին հաւատքը և կոտորել եկեղեցւոյ հեղինակութիւնը:

Եթէ յարանուն եկեղեցիներ շարունակեն վարկաբեկ ընել զիրար, եթէ զօրաւոր եկեղեցիներ ուզեն յափշտակել Քրիստոսին փոքրիկ հօտերը, եթէ իրենց բերանը լեզու և իրենց քսակին մէջ ոսկի ունեցողներ՝ զայթակղեցընեն այդ փոքրիկներէն մէկը, յայտարարելով որ իմ եկեղեցիս աղէկ է, քու եկեղեցիդ աղէկ է, կը դժուարանայ քրիստոնէական հաւատքին պահպանութեան և պաշտպանութեան գործը: Այսօր վսանգը ուղղուած է ո՛չ քե այս կամ այն եկեղեցւոյն, այլ frigusոնեւրեան դիմ, կրօնքի դիմ:

Նկատի առնելով պատմութեան փորձառութիւնները.

Նկատի առնելով խղճմտանքի ազատութեան իրաւունքները.

Նկատի առնելով եկեղեցիներու զանազանութեան մէջ արտայայտուող առաւելութիւնը.

Նկատի առնելով համագործակցութեան անառարկելի պէտքը յարանուն եկեղեցիներու միջև.

Նկատի առնելով քրիստոնէական կրօնին ամէնէն անվիճելի եւ ամէնէն կարեւոր մէկ պատգամը, թէ սիրեցէ՛ք զիրար.

Մենք կը փափաքինք որ մեր Մայրենի եկեղեցւոյն զաւակները դաստիարակուին Աստուծոյ թագաւորութեան անեղը ու անկոպար մեծ վայելչութեան մէջ կրօնքին մաքուր եւ կենսատու տեսիլներով, որպէս զի Յիսուս-Քրիստոս, Աւետարան, հաւատք, կրօնք՝ սին խօսքեր չըլլան, այլ, ընդհակառակը, կեանքի վերածուին, գործնականացուն, ապահովելով մարդկային երջանկութիւնը:

Ասոր համար մեր Մայրենի եկեղեցւոյն զաւակները պէտք է որ իրենց փոքր հասակէն լա՛ւ սորվին Աւետարանը, լա՛ւ սերտեն Քրիստոնէականը, լաւ հմտանան իրենց եկեղեցւոյն պատմութեան՝ իրենց Մայրենի եկեղեցւոյն աւանդութեանց համեմատ. պէտք է սորվին նաեւ ամէնէն բարձր դասը Աւետարանին, որ է սիրել զիրար, յարգել յարանուն եկեղեցիները և ուրախանալ տեսնելով որ անոնք կրօնքը կը վերածեն կեանքի:

Ո՛րչափ խրախուսիչ իրողութիւն մըն է տեսնել որ Քրիստոսի եկեղեցին, ամէն ազգի և ժողովուրդի լեզուներով, և յարանուն եկեղեցիներու ազգային նկարագիրներով քրիստոնէական սուրբ կրօնին տեսիլները կ'իրագործեն այս աշխարհի վրայ, և Աւետարանին լոյսն ու սէրը կը տարածեն ամէն կողմ ու կ'ողողեն աշխարհը աստուածային օրհնութիւններու անսպառ ծաւալումով:

Վասնզի Աւետարանը, Քրիստոնէութիւնը

կեանք է և ո՛չ թէ աստուածաբանական ու իմաստասիրական բանաձևներու շարք մը, շա՛տ անգամ կնճռոտ և անօգուտ, ցո՛րչափ այդ բանաձևներ բան մը չեն աւելցնէր Աւետարանի ոգւոյն և Քրիստոնէական սիրոյն գեղեցկութիւններուն վրայ:

ՊԱՇՔ ԲՈՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հաւատացեալներու կեանքին առողջութեան և ներդաշնակութեան համար շատ մեծ կարեւորութիւն ունի պահեցողութիւնը:

Եթէ միայն առողջապահական տեսակէտէ նայինք պահեցողութեան վրայ, բժշկական գիտութիւնը անվիճելի կերպով կ'ընդունի զայն, իբրեւ սկզբունք, իսկ ասոր գործադրութեան ձևերն ու կերպերը կ'որոշէ և կը կարգադրէ մարդոց վիճակին համաձայն:

Խնդիրը պահեցողութեան վրայ է հոս. այսինքն՝ ո՛չ թէ ուտիքի և պահքի կերակուրներուն վրայ, այլ ոեւէ կերպով և չափով այսինչ ու այնինչ կերակուրները ուտելու չուտելու, և նոյն իսկ երբեմն ալ բոլորովին ծոմ կենալու վրայ, ըստ բժշկի հրահանգին, ինչ որ հիմայ ռեժիմ ֆուանսական բառով կը հասկընանք և կը բացատրենք:

Արդ, խնդրին վրայ նայելով կրօնքի տեսակէտէն, կը տեսնենք որ Եկեղեցին պահքը կանոնադրած է ճիշդ առողջապահիկ ըմբռնումով և միանգամայն հոգեկան կեանքի զարգացման առողջ և ամուր հիմ մը տեսնելով ասոր մէջ:

Սուրբգիրքի մէջ օրինակներ կան օրերով ծոմապահութեան: Աւետարանական ժամա-

նակներու սկիզբը կը տեսնենք Յովհաննէս Մկրտիչը, որ իր անապատային կենցաղին մէջ կը սնանի լոկ մարախով և վայրի մեղրով:

Ինքն Տէր Յիսուս-Քրիստոս, քառասուն օր կը ծոմէ, իր մկրտութենէն յետոյ. և փորձութեան պատմութեան մէջ կը տեսնենք որ երբ Փորձիչը հացին վրայ ուշ կը դարձնէ, Փրկիչը կը պատասխանէ՝ թէ մարդու կեանքին ապահովութեան համար հացը կենսական պէտք մըն է, բայց ամէն բան չէ. Աստուծոյ խօսքը կամ հոգեւոր հացը նոյնչափ և աւելի պէտք մըն է:

Կա՛ն պարագաներ, ուր հոգեւոր ազդակներ միայն պէտք են յաջողութիւնը ձեռք բերելու համար:

Այսահարուրիւն կոչուած հիւանդութիւն մը կար, զոր կը բժշկէր Յիսուս, և իր աշակերտներուն աւսորվեցուցած էր այդ ախտը բժշկելու կերպը: Բայց անգամ մը անոնք անճրկեցան և չկրցան բժշկել այսահար մը, և երբ հիւանդին տէրը գիտել տուաւ Յիսուսին թէ քու աշակերտներդ չկրցան այս հիւանդը բժշկել, Տէրը պատասխանեց, ասիկա ա՛յն տեսակ այսահարութիւն մըն է որ պահքով և աղօթքով միայն կրնայ բժշկուիլ:

Եւ իրօք ալ այսպէս է. ուտելիքի և խմելիքի մէջ չափաւորութիւն և բարեխառնութիւն մեծապէս կը նպաստեն ապահովելու մարմնի առողջութիւնը և ուժաւորելու մարդու հոգեկան կարողութիւնները:

Ամէն մարդ գիտէ թէ պարզ եւ սակաւ սնունդով ապրողներ, ինչպէս գիւղացիներ, որոնք ընդհանրապէս բանջարեղէն և ընդեղէն կ'ուտեն, և կը բաւականանան իրենց հօտերուն թանով ու պանիրով, աւելի առողջ են մարմնով, աւելի կորովի և կաշմբուռն քան մսոտ, իւղոտ կերակուրներ ուտող և միշտ ուտող քաղքեհները: Նշանաւոր է շատ սով ուտող ցեղերու ցայտուն առողջութիւնը և իրենց պարզ կեանքին շնորհիւ բարգաւաճած մարմնի կազմութիւնը:

Միևնոյն երևոյթը պատմականապէս և իրապէս ստոյգ է մեր հայ ժողովուրդին վրայ, որ նշանաւոր եղաւ իբրեւ հողագործ և խաշնարած, իր սննդառութեան ամէնէն պարզ և հետեւաբար ամէնէն բնական ռեժիմով ապահովեց քաջակազմ և կորովի մարմին, զօրեղ բազուկներ, տոկացող և յաղթող ծանր աշխատութիւններու: Եւ ո՛չ միայն այսպիսի, այլ նաև այս պարզակեաց կեանքի և կենցաղի մէջ ալ ժուժկալ և վարժ ո՛չ միայն պահոց կերակուրներու, այլ նաև ծովի:

Հակառակ այս իրողութիւններու յայտնի է որ երթալով թուրքալու վրայ է պահեցողութեան թէ՛ կրօնական և թէ՛ առողջապահական ըմբռնումը:

Այսօր մարդիկ հազիւ կը համակերպին բժշկական հրահանգներու, երբ հիւանդ են և

վտանգ մը կը տեսնեն իրենց կեանքին դէմ, և ասոր համար կ'ենթարկուին բժշկներէն պատուիրուած ռեժիմի:

Այսօր, եկեղեցական թէ աշխարհական, յարգելով բացառութիւնները, թոյլ ենք կրօնական պահեցողութեան մէջ. ամէնքս ալ մեր արդարացուցիչ պատճառները ունինք: Իսկ շատերուն արգարացումներուն գլխաւորն է, ա՛լ փոխուած են ժամանակները եւ կամ կեանքի պայմանները: Այս առարկութեան մէջ կը խտանան չքմեղանքի բոլոր իրական և կեղծ պատճառներն ու պատճառանքները:

Նկատի առնելով այսօրուան ըմբռնումներն ու պատճառանքները և նոյն իսկ արդարացումները պահքի մասին, մենք միայն մէ՛կ ըսելիք ունինք մեր եկեղեցւոյ զաւակներուն. — ջանացե՛ք յարգել պահեցողութեան սկզբունքը եւ անոր կերպերը ձեր Մայրենի եկեղեցւոյն աւանդութեանց համեմատ:

Եւ ասիկա բոլորովին համաձայն է առաքելական պատուէրին:

Հռոմի նորահաստատ եկեղեցւոյն մէջ կային հրէութենէ դարձած քրիստոնեաներ, ինչպէս նաև հեթանոսութենէ դարձածներ: Առաջինները խստիւ կ'ուզէին պահել իրենց հրէական օրէնքներն ու աւանդութիւնները. հեթանոսութենէ եկած քրիստոնեաներ, ընդհակառակն, արդէն սովոր ամէն բան ուտելու, միշտ խնդիր կ'ունենային իրարու հետ: Աւելորդ է

գիտել տալ նաև՝ խնդիրը կը դառնար պարզապէս գոհի միտեր ուտելու չուտելու և ծով բռնելու չբռնելու շուրջ:

Պօղոս Առաքեալ պէտք զգաց կարգադրել վէճը հետեւեալ կերպով. — Հաւատքի մեջ սկսած անխառն եղողները ընդունեցէ՛ք առանց վիճաբանելու (առանց խղճահարութեան). որովհետեւ մեկը կը հաւատայ ունեւ անկէ բան, իսկ հաւատքի մեջ սկսած եղողը (հիշանդը) բանջարեղիկն կ'ուտէ: Ուսողը թող չսանձաւորէ չուտողը, եւ փոխադարձաբար չուտողն ալ թող չփնտրասէ ուտողը: Մեկը օրերուն մեջ խօսի կը դիմ, ուրիշ մը անկէ օր հաւասար կը նկատէ. իւրաքանչիւր ոք թող իր միտքը հաճեցնէ (իր հաւնոգումը անուր բռնէ): Մեզմէ անկէ մեկը իրեն համար պատասխանատու է Աստուծոյ առջեւ: Մեր պատգամն է գիտար չփնտրասէ, եւ չգայրաւորեցնէ գիտար: Ես առիկա գիտեմ որ Յիսուս Քրիստոսով պիտի (= խստունակ) բան չկայ. պիտի որ այնպէս կարծողին համար պիտի որ: Աստուծոյ քաղաւորութիւնը ունեւ խնդիր չէ, այլ արդարութիւն, խաղաղութիւն եւ ուրախութիւն Սուրբ Հոգիով: Եթէ մեկը այս կերպով կը ծառայէ Քրիստոսին, հաճելի կ'ըլլայ Աստուծոյ եւ կը հաւնուի մարդոց կողմէն:: Աւելի շատ է միւս շուրջ եւ գիտի չիմեւ եւ չընեւ անանկ բան մը որ առիթ տայ եղբոր գայրելու կամ իյնալու կամ տարանալու իր հաւատքի մեջ:: Բայց ան որ խիղճ կ'ընէ (կը կասկածի) եւ կ'ուտէ,

ինքնին դատարարուած է, որովհետեւ հաւատքով չըրար. վասն զի ինչ որ հաւատքով չէ, մեղք է (Հռմ. ԺԴ. 1-24):

Նոյն իսկ Յիսուս-Քրիստոս ուտելիքի եւ խմելիքի մասին շատ յստակ և շատ վճռական պատգամներ ունի. կարդացէ՛ք Մարկոսի է. 14-23 համարները, ուր կը տեսնենք թէ պահքը անօգուտ է, եթէ առաքելութիւններէ զուրկ է պահեցողը:

Այս բոլորը յայտնի են: Ասկից զատ քըրիստոնեայ աշխարհի վարքութեան մէջ պահեցողութեան մասին տիրող ազատ կարծիքները մեծապէս թուլացուցած են պահքի կարեւորութեան ըմբռնումը:

Մասնաւորապէս մեր հայ ժողովուրդին վրայ խօսելով, գիտենք որ, գոնէ 1915 էն յառաջ, աշխարհաւեր մեծ պատերազմին թուականը, ան խիստ հաւատարիմ էր իր Մայրենի Եկեղեցւոյ կարգուկանոնին ընդհանուր կերպով: Բայց անկէ ի վեր անբեւեալայելի փոփոխութիւններու ենթարկուեցան իր գոյութեան պայմաններն իսկ, եւ մեր կարգապահ ժողովուրդը կերպաւ ինչ որ կըրցաւ գտնել եւ վրայէն ալ խմեց դառն բաժակը:

Կարելի՞ է վերագառնալ հին ռեփիմին:

Ինչո՞ւ չէ, գոնէ չափով մը, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գեղեցիկ գիծերէն մէկը չեղծելու և քրիստոնէական կեանքի արտայայտիչ ազգականներէն մէկը չտկարացնելու

եւ անգործութեան չդատապարտելու համար:

Եղիշէ, Հայր մերի մեկնութեան մէջ, կ'ըսէ-

— «Մարկինի փափաքին հաւեանս հողով մի՛ քարոյւիր. քորո աւելորդ ցանկութիւնները ֆեզկէ կտրէ նեփէ: Կարեւոր կերակուրները բաւական հաւարե ֆեզի. չափը մի՛ անցընէր եւ մի՛ շուսանաւար: Մարդը գիրութեան կը բորբաքի, եւ ճարպոտութեան յառաջ կու գայ շատ մը անօրէնութիւն, ինչպէս որ արքեպիսկոպէսն ալ յառաջ կուգան պիղծ գիւնութիւններ. այսպիսի մեկը չի կրնար հա՛յր ըսել Աստուծոյ»:

— «Աստուծ չ'ուզէր մարդը փորձութեան տակ, այլ կ'ուզէ ազատել զայն փորձանքէն եւ փրկել մահուանէ. որովհետեւ Այն որ չիւնայեց իր Որդոյն եւ մեր անեկուն հաւար մահուան մասնեց զայն, Անով անեկն բարիք կը շնորհէ անեկուն, որով կը խնդրեն Անկէ: Թեւ մեկ չեմ կրնար այդ բարիքներուն փոխարէնը հասոցանել Աստուծոյ, բայց ինչ որ կրնամք սա՛ չծուլանալ: Վասն զի մեր ասկաւայեփութիւնը՝ պահիք տեղ կ'անցնի. մեր չափաւոր խնդր՝ զինեհասութեան տեղ. միջակ հանդերձները՝ խոնարհութեան տեղ. պեփցու ստացումները՝ աղիստութեան տեղ»:

Մաղաքիա Արքեպս. Օրմանեան, Մեծ-պահքի առթիւ Մատթէոսի Աւետարանին Զ. 1-21 համարները պարզաբանելու առեւ կը խօսի Ողորմութեան, Աղօթքի եւ Պահքի վրայ, իբրեւ իրարմէ անբաժանելի բարեպաշտական գործեր քրիստոնեաներու կեանքին մէջ:

Յառաջ կը բերենք Պահքի մասին գրածները:

— «Երրորդ բարեպաշտական գործին հաւար աւելի հաւանոս է Քրիստոսի փառաբանութիւնը: Ասոր հիմնական պատճառ կրնամք նկատել՝ քի պահքը այն բացարձակ պարտաւորութիւնը չէ՝ ինչ որ է Ողորմութիւնը, եւ ոչ ալ այն բացարձակ պեփքն է՝ ինչոր է Աղօթքը:

Պահքին հիմը կանաւորութեան մեջ էր Հրեից հաւար: Եւրաքը երկու օր պահելը աւելի ոյժ գտած էր, բայց առանց որոշեալ օրումն, եւ անեկն հեղափոխ հաւար պարտաւորիչ չէր:

Քրիստոս իր փառաբանեց շտաւմ փառաւոր օր պահած էր (Մթ. Դ. 2), բայց անկէ ետքը պահելը չէ գրում, այնպէս որ պահեցող եւ ճգնող Յովհաննէս Մկրտիչի հետ բաղդասունը, իբր «այր կերող եւ արքեպիսկոպէս» անբասում ունեցաւ (Մթ. ԺԱ. 19), եւ նոյն իսկ իրենեւրումն ալ պահելու հարկ չեմաւ եւ արքաւորաց ալ ըսելով, «յորժամ վերապի ի նոցանէ փառայն եւ ապա պահեցեն» (Մրկ. Բ. 20):

Պահեցողութիւնը կանաւոր ժողովարութիւն մըն էր երկու տարբեր շարժառիթներով. մին է մեղաց թողութիւն եւ ապաշխարութիւն. միւրը առաւելագոյն առաքիլութիւն ու կասարեցութիւն:

Հին մարգարէները պահքը յանձնարարած են շարունակ ժողովրդեան մեղքերը կշտաւելու ասեմ՝ իբր ապաշխարութեան պահանջը. բայց Փարիսեցիք, որք էին «պանծացեալ յանձնա քի արդարք իցեն» (Ղկա. ԺԸ. 9), այդ նպատակով

չիին պահեր: Բրիսնու կը փակէ՝ քի Փարիսեցիք միայն ձգնող եւ արքայքն երեւնալ կը փախափին եւ հետեւապէս իրօք պահեցողներ չեն, այլ՝ «ապականեն զերեսս իւրեանց, որպէս զի երեւեցին մարդկան քի պահիցեն», եւ այդ պահեցողութեան դիմ կ'սկսի խօսիլ:

Այս տեղ անցողակի յիշենք՝ քի հոս պահի շտաւածը մեր աշխարհի ինացածը չէ՝ ուսիքի եւ պահիքի կերակուրներու տարբերութեան իմաստով, այլ՝ պարզապէս չուտել, եւ կամ ինչպէս սովոր ենք ըսել, ծով թռնելու է:

Բրիսնու պահի պահելու հրահան չ'ըներ, եւ ոչ ալ պահի պահելը անկողնի կը դառնայ. այլ միայն սուս պահեցողները կը յանդիմանեն եւ կը պախաւակեն, եւ ճշմարիտ պահեցողներն ալ կը խրատեն որ փոխանակ զխախտիլ եւ անշուշտ երեւնալու, երեսին մաքրեն եւ մազերին շփեն. որովհետեւ պահեցողը Աստուծոյ պիտի գիտնայ եւ վարձատրէ, եւ ո՛չ քի մարդիկ պիտի փակեն ու գովեն:

Պահիքի կանոնը Բրիսնոնեութեան մէջ ազատ է եւ մը առած է:

Ազատ պահեցողութեան հրահան սովորութիւնը շուտով ընդունուեցաւ Բրիսնոնեութեան մէջ ալ, մանաւանդ որ ինքն Բրիսնու եւ առաքելներ եւ տեսնողաբայրներն ալ Սաղոմոնեցոց աղանդին խորշերով, Փարիսեցոց վարդապետական սկզբանց կը հետեւէին, ձաղկելով հանդերձ այս վերջիններուն կեղծաւորութիւնը:

Ազատ պահեցողութեան ձեւը ընդհանրացած

ասկէ շփոթութեանց պատճառ կու տար, մեկուն ըրածը մեկիւրիին ըրածին չյարմարելով: Պօղոս Առաքելի օրով ալ այդ վեճերը սկսան, եւ Առաքելը պարտաւորուեցաւ գրել. «Ոմն պահէ օրըսօրէ, եւ ոմն պահէ զօրհանապագ. իւրաքանչիւր ոք զիւր միտս հաճեցի» (Հռմ. ԺԴ. 5), ինչպէս որ վաղուան ընթերցուածին մէջ ալ պիտի կարդացուի:

Երբ գործը անդի հիմնական դարմանի պէտք ունեցաւ, Եկեղեցին պարտաւորուեցաւ պահելու օրերը ինքը որոշել, որպէս զի միակերպութիւնը համաձայնութիւն բերէ եւ խնդիրներ խախտուին:

Պահեցող սահմանաւոր օրերը յաջորդաբար անուանուեցաւ ալ ունեցան, եւ պահելու կերպն ալ փոխուեցաւ. պահին ու ծովը տարբերեցան, եւ տարբեր կանոններու ենթարկուեցան:

Այս տեղ այս կանոններուն մանրամասնութեանց պիտի չ'ենենք:

Պահիքի եւ ծովի կանոնները աշխարհի որոշ են եւ յայտնի եւ Մեծպահիքը անոնց նշանակութիւնը կը բարձրացնէ, Բրիսնոնի պահեցողութեան նշանակութեանը եւ տեսնական փրկագործութեան յիշատակներուն նախապատշաճութեանը:

Ուղեւոր վաղուան Առեւտրական պարզապէսութիւնը վերջացնել եւ մեր խորհրդածութեանց եւ բացատրութեանց շարքը փակել, բարեպաշտ եւ բարեպաշտ ընթերցողներու մատուցութիւնը կը հրահանէ Բրիսնոնի վարդապետութեան նկատմամբ կազմող երեք կիսերուն փայլ, որոնք ըստ ինքեան փակ եւ

ազնիւ, օգտակար եւ դիւրեւոր, պարտաւորիչ եւ անհրաժեշտ, առանձինն կարեւորութիւն կ'ստանան Մեծպահոց շրջանին մէջ։ Ասեմք են. ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ, ԱՂՈԹԻ և ՊԱՀԻ։

Բայց Բրիտանոս այս բարեգործութիւնները ի ցոյց միայն եղած աւելն՝ ընդունելի չի համարիր. մինչ անոնց գործադրութիւնն ալ անսանելի պայմաններով չի ծանրացներ. այլ ներքին արժեքը կը բարձրացնէ եւ կը յորդորէ մեզ նախանձախնայիւր շրջալ իրական բարոյն։

Եւ այս է Մեծպահիք արդիւնաւոր ընկերու եղանակը» (ԼՈՅՍ Շաբաթաթերթ 1905, Փետր. 26. էջ 204-205)։

Եթէ մեր ժողովուրդը այս սկզբունքներով և այս կերպով յարգէ պահեցողութեան քրիստոնէական հնաւանդ, ըսենք նաեւ հայաւանդ սովորութիւնները, ապացոյցը տուած կ'ըլլայ իր հաւատարմութեան հանդէպ իր կըրօնական պարտաւորութեանց և իր Մայրենի Եկեղեցւոյ կարգուկանոնին։

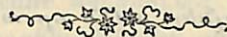
Բրիտանոսականիս մէջ մենք ցոյց տուինք թէ պահքը ո՛րչափ կարեւորութիւն ունի և ո՛րչափ տեղ տրուած է անոր եկեղեցւոյ կողմէն հաւատացեալներու առողջութեան և հոգեւոր շինութեան համար։

Այս սկզբունքին համեմատ պէտք է որ ուսուցիչներ սերտեն պահոց մասին գրուածները և սորվեցնեն իրենց աշակերտներուն ատոնց ամէնէն կարեւոր կէտերը, որպէս զի ու-

սանողներ հետաքրքրուին, հասկնան և ինքնին յորդորուին պահեցողութիւն ընելու, իբրեւ անհրաժեշտ պայման առողջութեան և հոգեւոր կեանքի զուարթութեան։

Ջերմապէս կը յանձնարարենք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զաւակներուն պահքի մասին գրուած այս գլխին խնամքով ընթերցումը։

Բարեպաշտութիւնը պէտք է որ հայ տուններու մէջ տիրէ իր բոլոր պարզութեան մէջ, իբրեւ ցոյքը հաւատքի եւ քրիստոնէական կեանքի։

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՕՐԵՐԸ

Ա.

Քրիստոնէական կեանքին զարգացումը տրամաբանական հետեանքն է հաւատացեալներու գործնական հաւատքին. որովհետեւ կը ըօնքը նոյն ինքն հաւատացեալին կեանքն է. ուրիշ խօսքով, պէտք է որ հաւատացեալին կեանքին ու կենցաղին մէջ գործնականապէս արտայայտուի կրօնքը, հաւատքի օծութիւնն ու կ'ընտանեացեալին զարգացման օժանդակելու համար Եկեղեցին տարուան օրերուն տուած է կրօնական նկարագիր մը. այնպէս որ հաւատացեալներ ամէն օր առիթ մը ունին հոգեւոր իրողութեան մը վրայ խորհելու եւ մտածելու:

Կրօնական կեանքի զարգացման օժանդակելու համար Եկեղեցին տարուան օրերուն տուած է կրօնական նկարագիր մը. այնպէս որ հաւատացեալներ ամէն օր առիթ մը ունին հոգեւոր իրողութեան մը վրայ խորհելու եւ մտածելու:

Կրօնական ըսել թէ Եկեղեցին կրօնականացուցած է տարուան օրերը: Այսպէս, շաբթուան եօթներորդ օրերը տրուան (= կիրակէ) են. այսինքն՝ Տէր Յիսուս-Քրիստոսին նուիրուած են, ի յիշատակ անոր Սուրբ Յարութեան:

Հին Ուխտի մէջ կատարեալ հանգիստի օր է եօթներորդ (= շաբաթ) օրը,

ինչպէս որ տեսանք Տասնաբանեայ պատուիրանքին մէջ այդ կէտը բացատրելու ատեն. որովհետեւ, ըստ Սուրբգրոց, Աստուած ալ «հանգեալ» արարչագործութեան վեց օրերէն յետոյ:

Հետեւաբար կիրակին կրկնակի նուիրական է թէ՛ արարչագործ Աստուծոյ գոհութիւն մատուցանելու և թէ՛ Փրկչին յարութեան յիշատակը փառաւորելու համար:

Բ.

Եօթներորդն ամացած վեց օրերն ալ կամ տօնական օրեր են, և կամ պահոց օրեր: Տօնական օրերը երկու խումբերու կը բաժնուին. Տրուանի Տօներ, Մարտիրոսաց Տօներ:

Տրուանի Տօներ նուիրուած են Տէր Յիսուսի և անոր տնօրինութեանց յիշատակներուն. այսպէս՝ Աստուածայայտութիւն (Ծնունդ, Մկրտութիւն, Տեսնենդառաջ, Լայն), Յարութիւն (Զատիկ), Համբարձում, Հոգեգալուստ, Վարդապառ, Աստուածածին, Խաչվերաց, ամէնքն ալ Տրուանի են:

Մարտիրոսաց Տօներ նուիրուած են սուրբերու յիշատակին:

Պահոց օրեր նուիրուած են ապաշխարութեան:

Տօնական օրերու մէջ հաւատացեալը առիթ կ'ունենայ խորհելու Փրկչին եւ Անոր գործերուն վրայ: Տօնախմբութեան յատուկ հանդէսներ, իրենց ծիսական խորհրդաւորութիւններով եւ իրենց պայծառութեամբ, կ'աւելցնեն տօնին հրապոյրը. որովհետեւ այդ բոլոր հանդէսներ եւ ծէսեր կը ծառայեն Փրկչի գործերուն պատմութիւնը պարզելու եւ ցայտեցնելու Անոր տնօրէնութիւններուն նշանակութիւնը:

Մարտիրոսաց տօներուն սուրբերու յիշատակները կը փառաւորուին, եւ հաւատացեալները պաշտամունքի կենդանի արտայայտութեան մէջ կ'զգան թէ անոնք իրենց սուրբ կրօնքի սիրուն ինչպիսի դժուարութիւններու կուրծք տուած են, ո՛րչափ հալածուած ու չարչարուած են, նոյն իսկ իրենց արեան գնով:

Անոնք արիւն թափած նահատակներ են: Սուրբերու մէջ կան նաեւ այնպիսի արեւական դէմքեր, որոնք կենդանի նահատակներ են կամ խոստովանողներ. վասն զի տանջուած են, չարչարուած են, բայց ողջ են մնացած. զոր օրինակ, մեր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի եւ Աբրահամ խոստովանողի պէս:

Հաւատացեալներ սուրբերու կեանքին մէջ կը տեսնեն ամէնէն դրական վկայութիւնը, զոր անոնք տուած են իրենց հաւատքին ճշմարտութեան եւ իրենց քրիստոնէական զի-

տակցութեան ստուգութեան համար: Հաւատացեալներ ո՛չ միայն կ'զմայլին սուրբերու քաջութեան եւ նուիրմանց անկեղծութեան վրայ, այլ նաեւ ինքնին կը յորդորուին հետեւիլ անոնց, իրենց կենցաղավարութեան բոլոր պայմաններուն մէջ. վասն զի կը տեսնեն թէ կրօնքը, հոգեւոր կեանքը իրականութիւն մըն է:

Փ.

Պահոց օրեր ապաշխարութեան միջոցներ են: Մարդիկ խրախճանք չեն կրնար ընել միշտ եւ պէտք չէ՝ որ ընեն. խորհելու, մտածելու պահեր եւ միջոցներ ալ պէտք է ունենան անոնք: Ապաշխարութեան օրերը ինքնաքննութեան միջոցներ են, ուր հաւատացեալներ կ'անդրադառնան իրենց ապրած կեանքին վերայ: Հոգեւորապէս կազդուրուելու, գործուած սխալներն ու յանցանքները խոստովանելու եւ մեղքերուն դէմ սպառազինուելու համար, մարդ պէտք է որ կշռադատէ ինքզինք եւ խօսակից ըլլայ իր խղճմտանքին հետ: Ինքնադատութեան այս եղանակը, առանց արտաքին ազդեցութեան, ապահով կերպն է հոգեկան եւ բարոյական տկարութիւնները դարմանելու:

Այս բացատրութիւններ ցոյց կու տան թէ եկեղեցին ո՛րչափ կ'օժանդակէ հաւատացեալ-

ներուն, իր տօնախմբութեանց կարգուսարքով և իր ապաշխարութեան օրերուն յատուկ պաշտամունքով, որպէս զի անոնք ամէն օր յառաջդիմեն իրենց կրօնական կեանքին մէջ, և հոգեւոր զարգացման բարձրութիւններուն վրայ ցոյց տան թէ ի՞նչ կը նշանակէ Քրիստոս եւ քրիստոնէութիւն, թէ ի՞նչպէս կ'ըմբռնեն անոնք կրօնքը և եկեղեցին:

Կ'արժէ որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ զաւակները ընդհանուր զաղափար մը կազմեն ա՛յն կարգադրութեան մասին, որով կրօնականացած են տարուան օրերը:

Տօնական օրեր երկու խմբաւորում ունին:

ա) Տէրունի տօներ:

բ) Մարտիրոսաց կամ սրբոց տօներ:

ա) Բացատրեցինք արդէն թէ Տէրունի կը նշանակէ Կիւրակի, Տիրոջ պատկանող օր:

Ըստ այսմ տարուան մէջ եօթնեակին բոլոր եօթներորդ օրերը Կիւրակի են, և կիրակի օրերը նուիրուած են Յիսուս-Քրիստոսի Յարութեան յիշատակին: Ամէն կիրակի, առանց բացառութեան, Յարութեան կիրակիներ են: Ասիկա շեշտելու համար է որ ամէն կիրակի կը կարգացուի Իւղաբերից (= Յարու-

թեան) Աւետարանը, և օրերուն բոլոր շարականներն ալ Յարութիւն կ'երգեն և կը փառաբանեն Յարուցեալ Փրկիչը:

Կիրակի օրերը գործի, աշխատանքի օրեր չեն: Կիրակին լաւ գործածելու ապահով եղանակն է առտու իրիկուն եկեղեցի երթալ, օրուան մնացած մասը պէտք է հանգիստ ընել, կամ այցելութիւններու և բարեգործութիւններու յատկացնել:

Կիրակի օրեր կը տօնուին նաև ուրիշ տէրունի տօներ, այսինքն Հոգեգալուստ, Վարդափառ, Աստուածածին և Խաչի տօներ: Այդ պարագային՝ զոյգ կամ, ժողովրդական լեզուով, ջուխտակ կիրակի կը կոչուին անոնք:

Կիրակիի յատուկ ժամերգութեան կը խառնուին նաև օրուան տօնին յատուկ շարականներ, ընթերցուածներ, ևայլն:

Մեծ պահոց բոլոր կիրակիները տէրունի են, անոր համար Յարութեան շարականներուն հետ ապաշխարութեան կամ այդ կիրակիներու յատուկ շարականներ ալ կ'երգուին:

Տէրունի տօներէն ոմանք ալ շաբթուան ուէ օրը կրնան հանդիպիլ. ինչպէս Ծնունդը, որ միշտ Յունուարի 6-ին կը տօնուի մեր եկեղեցւոյ մէջ, ո՛ր օր ալ հանդիպի:

Համբարձումը միշտ կը տօնուի ե՛Շ. օր մը:

Եկեղեցւոյ մէջ բոլոր Տէրունի օրերուն սկսուածը և վախճանը Կեցո՛ւ կ'ըսուի:

բ) Մարտիրոսաց կամ Սրբոց Տոներ Եօթնեակներու բաժնուած են մեր Եկեղեցւոյ մէջ, այսինքն ամսաթիւերով կամ Յայսմաւուրքի շարակարգութեամբ չեն տօնուիր (*), բացի քանի մը տօներէ, որոնք ամսաթիւերու — և ո՛չ թէ օրերու — կապուած են հաստատուած, և այս կերպով անշարժ կ'ըսուին, և են՝

Յունուար 5 էն մինչև Յունուար 13, ինչեակ օրերու տօները. այսպէս՝

Յունուար 5 Ճրագալոյց Ծննդեան.

» 6 Ծնունդ.

» 7, 8, 9, 10, 11, 12 Ծննդեան

Եօթնեակը կամ ութօրէքը.

Յունուար 13 Անուանակոչութիւն.

Փետր. 14 Տեառնընդառաջ.

Ապրիլ 7 Աւետում.

Սեպտ. 8 Ծնունդ Աստուածածնի.

Նոյեմ. 27 Ընծայումն Աստուածածնի.

Դեկ. 9 Յղութիւն Աստուածածնի:

Կերպով մը անշարժ կրնայ սեպտիլ Առաջաւորքէն կամ Բուն Բարեկենդանէն մինչև Վարդավառ երկարող միջոցը, որովհետև այդ միջոցին տօներն ու պահքերը թէև հաստատուն ամսաթիւ չունին, բայց այդ ամ-

(*) Որովհետեւ տօները եօթնեակներու վրայ բաժնուած են մեր Եկեղեցւոյ մէջ, իսկ **Յայսմաւուրքի** մէջ՝ ամսաթիւերու վրայ, այս պատճառով տօնացոյցին կարգը չի համաձայնի **Յայսմաւուրքներու** կարգին հետ:

բողջ միջոցը ետեառաջութեամբ կամ շարժականութեամբ չի փոխուիր: Մասնաւորապէս Բուն Բարեկենդանը կանխող երկու շաբաթներուն ազգային տօները չեն փոխուիր գրեթէ:

Կերպով մը անշարժ են նաեւ Աստուածածնի, Ուաչի և Յիսնակաց Բարեկենդանի օրերը, որովհետև մեր Եկեղեցւոյ մէջ կիրակի օրեր կը տօնուին ատոնք:

Աստուածածնի տօնին օրն է Օգոստոս 15. ուրիշ Եկեղեցիներ Եօթնեակին ո՛ր օրը որ կը հանդիպի՝ կը տօնեն. բայց մեր Եկեղեցին կը տօնէ Օգոստ. 12-18, Եօթը օրերուն մէջ հանդիպող կիրակին, այսինքն՝ Օգոստ. 15էն երեք օր յառաջ կամ երեք օր յետոյ:

Ուաչի տօնին օրն է Սեպտ. 14, Եօթնեակին ուէ օրը. բայց մեր Եկեղեցին կը տօնէ Սեպտ. 11-17, Եօթը օրերու մէջ հանդիպող կիրակին:

Յիսնակաց Բարեկենդանին օրն է Նոյմ. 18:

Յիսնակ կամ Յիսնեակ կը նշանակէ յիսուս, այսինքն Նոյմ. 18էն մինչև Յունուար 6, Ծնունդ, յիսնօրեայ միջոցը:

Բայց որովհետև Յիսնակը շաբաթապահքունի և Բարեկենդանը պէտք է իննայ կիրակի, ատոր համար Նոյմ. 15-21, Եօթը օրերուն մէջ հանդիպող կիրակին կ'ըլլայ Բարեկենդան:

Ե.

ՇԱՐԺԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐ

Շարժական տօներ կապուած են Զատիկի (Յարութեան տօնին) հետ:

Զատիկը պէտք է կատարուի Մարտ ամսոյ լուսնի լրումէն անմիջապէս յետոյ եկող կիրակին:

Եթէ Մարտ ամսոյ լուսնի լրումը պատահի Մարտ 21էն յառաջ, այն ատեն Զատիկը կը տօնուի Ապրիլ ամսոյ լուսնի լրումէն անմիջապէս յետոյ եկող կիրակին:

Բայց երբ Մարտ եւ Ապրիլ ամիսներու լուսններուն լրումը պատահի Ուրբաթ, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն, այն ատեն Զատիկը կը տօնուի ճիշդ հետեւեալ Կիրակին: Ասիկա կանոն է:

Արդ, Մարտ ամսոյ լուսինը կը ծնի Մարտ 8ին եւ կը լրանայ 21ին: Այս լրումը կ'ըսուի «Աւագ լրումն լուսնի»:

Իսկ Ապրիլ ամսոյ լուսինը կը ծնի Ապրիլի 5ին եւ կը լրանայ 18ին, որուն յաջորդող կիրակին Ապրիլ 25էն անդին չի կրնար անցնիլ:

Ասկէ կը հետեւի թէ Զատիկը կը տօնուի Մարտ 22էն մինչեւ Ապրիլ 25, երեսուն հինգ օրերու մէջ հանդիպող կիրակի մը:

Ուրիշ խօսքով՝ Զատիկը 35 օրերու մէջ ետեւ յառաջ կը շարժի, կամ 35 օրերու շար-

ժականութիւն ունի, եւ իրեն հետ կը շարժին նաեւ խումբ մը տօներ, որք են.

1. — Ծնունդի եւ Աստուածայայտնութեան յաջորդող 11 տօներ, որոնց առաջինն է Յովհաննու Կարապետին ծննդեան տօնը, եւ ապա միւս տօները, որոնք ապա բառով նշանակուած են Տօնացոյցի մէջ, եւ կը կոչուին Ապայից Տօնք:

2. — Վարդավառէն մինչեւ Աստուածածին երկարող շաբաթներու տօները:

3. — Եթէ Աստուածածնէն մինչեւ Խաչ եղած երեք շաբաթներու վրայ աւելնան Դրդ եւ Երդ շաբաթներ, այս վերջին երկու շաբաթներու տօները:

Զ.

ՊԱՀՈՑ ՕՐԵՐ

Եկեղեցին միշտ չի տօնախմբեր: Պահոց կամ ապաշխարութեան յատուկ օրեր ալ ունի, որոնց թիւը շուրջ 150-157:

Պահոց օրերն ալ կը բաժնուին երկու խումբերու. Օրապահք եւ Շաբաթապահք:

Եօթնեակին երկու օրերը, ԴՇ. եւ ՈՒՐԲ. Օրապահք են. իսկ եօթնեակին հինգ օրերը, ԲՇ. էն մինչեւ ՈՒՐԲ. Շաբաթապահք են:

Թէեւ պահոց օրերը, ապաշխարութեան յատկացուած ըլլալով, տօն պէտք չէ կատարուի, բայց կարգ մը տօներու համար բացառութիւն եղած է:

Այդ տօներն են.

1. — Բարսեղ Հայրապետ, եւայլն, Ս. Ծննդեան պահոց ՇԲ. օրը.

2. — Առաջաւորաց Պահոց Ուրբաթ օրը Յովնան Մարգարէի և Նինուէացոց ապաշխարութեան յիշատակը.

3. — Մեծ պահոց բոլոր շաբաթ օրերը՝

ա. ՇԲ. Թէոդորոս Զօրավար.

բ. ՇԲ. Կիւրեղներ.

գ. ՇԲ. Յովհաննէս Երուսաղէմացի, Օձնեցի, Որոտնեցի եւ Տաթեւացի.

դ. ՇԲ. Քառասուն Մանկունք.

ե. ՇԲ. Լուսաւորչի մուտն ի վիրապ.

զ. ՇԲ. Յիշատակ Ղազարու յարութեան:

4. — Ամբողջ Աւագ Շաբաթը նուիրուած է Տէրունի յիշատակներու:

5. — Եղիական շաբաթապահոց բոլոր օրերը Ս. Հոգւոյն Գալստեան յիշատակին:

6. — Լուսաւորչի, Վարդապետացի, Խաչի և Ս. Յակոբայ շաբաթապահոց ԲՇ. ԳՇ. և ԵՇ. օրերը Սրբոց տօներ կը կատարուին:

Յ.

ՈՒՏԻՔԻ ՕՐԵՐ

Քանի որ 35 օրերու շարժականութեան (Մարտ 22-էն մինչև Ապրիլ 25) համեմատ տօներ ալ կը շարժին, միևնոյն պատճառով կը կարճնան կամ կ'երկարին եօթնեակներու միջոցներն ալ. որոնք ուսիք են:

ա. — Այսպէս Ծնունդէն մինչև Առաջաւորաց բարեկենդան, եղած միջոցը, 6 օր կամ 41 օր:

բ. — Վարդապետէն մինչև Աստուածածին, 2 կամ 7 եօթնեակ:

գ. — Աստուածածնէն մինչև Խաչ 4 կամ 5 եօթնեակ:

դ. — Վարդապետ Խաչէն մինչև Յիսնակաց բարեկենդան 7 կամ 8 եօթնեակ:

ե. — Ս. Յակոբէն մինչև Ծնունդ 12 կամ 18 օր:

Ուտիք են նաև

ա. — Առաջաւորաց յաջորդող 2 եօթնեակներ:

բ. — Յինունքը (Զատիկէն մինչև Հոգեգալուստ 50 օրեր):

գ. — Հոգեգալուստի եօթնեակին յաջորդող 2 եօթնեակներ:

դ. — Լուսաւորչի (Գիւտ Նշխարաց տօնին) յաջորդող 2 եօթնեակներ:

Ե.— Խաչին յաջորդող մէկ եօթնեակը:

զ.— Յիսնակի պահոց յաջորդող 2 եօթնեակներ մինչև Ս. Յակոբ:

Ծանօթ.— Պահի նախնեաց մտքով կը նշանակէ Ծով, առանց ուտելիքի խորութեան: Իսկ այժմ պահ կը նշանակէ միս, կաթ, իւղ, հաւկիթ և այլն պէս բաներ չուտել: Նաւակահիւք, ուտելիքի կողմէն կը նշանակէ, բացի մսեղէնէ, ամէն տեսակ ուտելիքի օր. այսինքն՝ վարդաւառի, Աստուածածնի և Խաչի շարաթապահոց շաբաթ օրեր, եւ մասնաւորապէս Ծննդեան և Զատիկի ձրաբալոյցի օրեր: Իսկ Ուտիւք կը նշանակէ պահք չեղած օրեր կամ ուտելու յատուկ օրեր:

Ը.

ՈՒԹԸ ԶԱՅՆԵՐ

Եկեղեցւոյ երգեցողութիւններն ու կարգացմունքը կարգի կանոնի տակ դրուած են ութը ձայներու համեմատ, որք են.

ԱԶ. = Առաջին ձայն

ԱԿ. = Առաջին կողմ

ԲԶ. = Երկրորդ ձայն

ԲԿ. = Երկրորդ կամ Աւագ կողմ

ԳԶ. = Երրորդ ձայն

ԳԿ. = Երրորդ կողմ կամ Վառ ձայն

ԴԶ. = Չորրորդ ձայն

ԴԿ. = Չորրորդ կողմ կամ Վերջ ձայն:

Ութը ձայներ ո՛չ միայն սրբազան երգեցողութեան ութը եղանակները կը խմբաւորեն, այլ նաեւ ժամասացութեան կարգն ալ ճշդուած է ութը ձայներու համեմատ:

Զայներու կարգը կ'սկսի Բուն Բարեկենդանով. այդ օրը ձայնը ի՛նչ ալ ըլլայ, պէտք է փոխուի ԴԿի, որպէս զի Զատիկի օրը ԱԶ ըլլայ:

Դարձեալ, Եկեղեցւոյ մէջ երկու Դաս կայ, հիւսիսային և հարաւային, ուր կը կենան քահանաներ և դպիրներ: Հիւսիսայինը կը կոչուի Աջակողմեան Դաս, հարաւայինը՝ Ձախակողմեան Դաս: Ժամերգութիւնը կը կատարուի դաս առ դաս: Աջակողմեան դասն է որ կը վարէ Զայները, իսկ Ձախակողմեանը՝ կողմերը: Այն դասը, որ օրուան ձայնին համեմատ կը վարէ կարգը, կ'ըսուի Աւագերիցու դաս. իսկ միւսը կը կոչուի Աւակերտի դաս: Ըստ այսմ՝ երկու դասերը կը կոչուին նաեւ Զայնի դաս և Կողման դաս:

Քանի որ ժամերգութիւնը դաս առ դաս կը կատարուի, տարի մը աջակողմեան դասը կը վարէ Զայները, իսկ Կողմերը ձախակողմեանը. յաջորդ տարին ալ ձախակողմեանը կը վարէ Զայները, իսկ Կողմերը կը վարէ աջակողմեանը:

Եթէ Փրկչի թուականը դար է (= զոյգ) Զայները աջակողմեան դասուն կ'իյնան, իսկ եթէ կոճառ է (= անզոյգ)՝ Ձախակողմեան դասուն:

Թ.

ԱՄՓՈՓ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՐԳ ՄԸ
ՏՕՆԵՐՈՒ ԵՒ ՕՐԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

ա. — Ծնունդ և Աստուածայայտնութիւն: —
Աստուածայայտնութիւն կը նշանակէ Աստու-
ծոյ յայտնութիւնը: Յիսուս-Քրիստոսի աստուա-
ծայայտնութիւնը կը բովանդակէ ո՛չ միայն իր
Ծնունդը, այլ նաև Մկրտութիւնը, և այլն:

Այս պատճառաւ Փրկչին Ծնունդն ու Մը-
կրտութիւնը միասին կը տօնախմբուի մեր Ե-
կեղեցւոյ մէջ՝ Յունուարի 6 ին, չարթուան ո՛ր
օրն ալ պատահի, Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ
վաղեմի աւանդութեան համեմատ:

Լատին Եկեղեցին Դեկ. 25 ին փոխադրեց
զայն, սատուաւնական տօները խափանելու
համար:

Յոյն Եկեղեցին Դեկ. 25 ին կը տօնէ Ծը-
նունդը, իսկ Մկրտութիւնը՝ Յունուար 6 ին:

Կ'երեւի թէ մեր Եկեղեցւոյ մէջ Մկրտու-
թիւնը ատեն մը տօնուած է Ութօրէքին, ու-
րովհետեւ Ութօրէքի Շարականը (Լոյս ի լուսոյ)
Մկրտութեան շարական է:

Ծննդեան տօնի առտուն, Ս. Պատարա-
քէն ետքը կը կատարուի Ջրօրհնէք, որ յիշա-
տալն է Յիսուս-Քրիստոսի Մկրտութեան Յար-
դանանու մէջ՝ Յովհաննէս Մկրտչի ձեռքով:

բ. — Տօն Անուանակոչութեան. ըստ Տօ-
նացոյցի «Տօն յայտնութեան եւ թլփատու-
թեան», որ կը կատարուի Յունուար 13 ին,
այսինքն Ծնունդէն ութ օր յետոյ: Հրէից մէջ
թլփատութիւնը կը կատարուէր մանուկի ծը-
նունդէն ութ օր յետոյ. ըստ Աւետարանի Յի-
սուս մանուկին վրայ ալ կատարուեցաւ թլը-
փատութեան այդ օրինական գործը: Հայաս-
տանեայց Եկեղեցւոյ մէջ ալ փոքրիկները կը
մկրտուին իրենց ծննդեան ութերորդ օրը: Մեր
Եկեղեցւոյ մէջ ութօրեայ տօն մըն է Ծնուն-
դը, որ կը փակուի Անուանակոչութեան տօնով:
Այսօրուան Ճաշու Աւետարանը միայն մէկ
տուն է (Տե՛ս Ղկա. Բ. 21 և Հմմտ. Մար. Ա.
25):

գ. — Տեառնընդառաջ, Յիսուս-Քրիստո-
սի, իր ծնունդէն 40 օր ետքը, ըստ օրինաց,
Տաճարի մէջ Աստուծոյ նուիրուելուն կամ ըն-
ծայման տօնն է, որ կը հանդիպի Փետրուարի
14 ին:

Այս ընծայումի պատմութիւնը կարդացէ՛ք
Ղկա. Բ. 23-40:

Մանուկները իրենց ծնունդէն 40 օր յե-
տոյ Տաճար տանելու եւ Աստուծոյ նուիրելու
սովորութիւնը մնաց քրիստոնէական Եկեղե-
ցւոյ մէջ ալ:

Այս է պատճառը որ հայ մայրեր որդե-
ծնութենէ յետոյ 40 օր կատարեալ հանգիստ
կ'ընեն իրենց տունը, եւ քառասունքին վեր-

ջին օրը եկեղեցի կ'երթան, քառասնօրեայ մանկիլը իրենց գիրկը, և մասնաւոր արարողութեամբ Աստուծոյ կը նուիրեն:

Ջերմեռանդ մայրեր նոյն խսկ Տեառնընդառաջի տօնին կը տանին իրենց փոքրիկները եկեղեցի, եթէ Մենդեան տօնէն քիչ յառաջ կամ քիչ յետոյ ծնած են անոնք, Յիսուս-Մանուկի ընծայման յիշատակին հաղորդակից ընելու համար:

Ո՛րչափ քրիստոնէական զգացումով ալ կաղձուն երեւոյթ մըն է ասիկա հայ-քրիստոնեայ տուներու մէջ: Պզտիկուց նուիրուիլ Աստուծոյ և ապրիլ ու աճիլ կրօնքին սրբութեամբ:

Տեառնընդառաջ ժողովրդական լեզուի մէջ եղած է Տեքնիսա. կ'ըսուի նաև Մեկէ:

Կ'երեւի թէ հին տօնի մը, Միհրականութեան տեղ հաստատուած է Տեառնընդառաջը, քանի որ խարոյկ վառելու սովորութիւնը մընացած է Տէրընտասին, թէեւ եկեղեցին մոմավառութեան կամ ջահավառութեան փոխած է զայն: Այնպէս որ այդ օր եկեղեցիէն վառուած մոմերը տուն կը տանին եւ այդ գիշեր տան ճրագը կամ լամբը ատով կը լուցեն: Ժողովուրդին մէջ մնացած է տանիքներու և հրապարակներու վրայ հրավառութիւն ընելու սովորութիւնը:

դ. — Առաջաւորք կամ Պահի Առաջաւորաց, որ Բարեկենդան ալ ունի, ա'յն շաբա-

թապահքն է, որ կը յաջորդէ Մենդեան տօնին: Ս. Սարգսի Պահք կ'ըսէ ժողովուրդը ասոր, որովհետեւ շաբաթ օրը Ս. Սարգիս կը տօնուի: Ուրբաթ օրն ալ նուիրուած է Յովնան Մարգարէի եւ Նինուէացոց ապաշխարութեան յիշատակին:

Առաջաւորաց պահքի ծագման մասին բոլոր Հայ պատմագիրներ համաձայն են և զայն կը վերագրեն Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, որ խոր վիրապէն ելլելէ յետոյ հնգօրեայ պահեցողութեամբ (ծոմ) Հայ ժողովուրդը ապաշխարել տուաւ և մկրտեց զանոնք: Այս կերպով Առաջաւորք պիտի նշանակէ առաջին պահք, որ հաստատուած է Լուսաւորչէն:

Հին ատեն Մեծպահքը 70 օր էր Առաջաւորաց պահքէն մինչև Զատիկ: Յետոյ Մեծ պահքը վերածեր են Քառասունքի, և բարեկենդանացուցեր են երկու պահքերուն միջոցը (Գիրք Հարցմանց էջ 650):

Ամէն պարագայի մէջ Հայ ժողովուրդին ամէնէն շատ յարգած շաբաթապահքն է ասիկա: Շատեր ո'չ միայն պահք կը բռնեն Առաջաւորքին, այլ նաև 3 օր կամ 5 օր կը ծոմեն:

ե. — Բարեկենդան, ըստ ժողովրդեան Բարեկենցանք կամ Բարեկենցանք, կը նշանակէ բարի կենդանութիւն. սովորականէն աւելի ճոխ ուտելու խմելու խրախճանքի օր, որուն կը յաջորդէ Շաբաթապահք մը: Իսկ Բուն Բարե-

կենդան կը նշանակէ ամէնէն Մեծ Բարեկենդան, որուն կը յաջորդէ Մեծ Պահքը:

զ. — Մեծպահք կը նշանակէ պահքերուն մեծը նայելով օրապահքերու և շաբաթապահքերու, որոնք փոքր են:

Կ'ըսուի նաեւ Քառասունք, որովհետեւ քառասուն օր էր նախկին մեծպահքը, Բուն Բարեկենդանի վաղորդայնէն մինչև Զորք եօթնեակին Ուրբաթ օրը, որուն կը յաջորդէ ՇԲ. Յիշատակ Ղազարու յարութեան և Աւագ Շաբաթ, որ դարձեալ պահք է:

Քառասունքը ծագումով անլուծելի պահք էր. յետոյ կիրակի օրերը լուծելի ըրին նաւակատիքով. հետեւաբար Մեծպահոց 6 լուծելի Կիրակներուն տեղը կը լեցուի Աւագ շաբթու պահքով, և Քառասունքը սկզբունքով կը մընայ Քառասունք իբրեւ պահոց օրեր: Պէտք է յիշել մեր Փրկչին քառասնօրեայ ծոմը:

Մեծպահքը կը կոչուի նաեւ Աղուհացք, որովհետեւ հին ատեններ միայն աղ եւ հաց կ'ուտէին Մեծպահքին և կամ աղ ու հացով կը լուծէին ծոմը:

Մեծպահոց կէսը, կամ 24րդ օրը որ ԴՇ.ի կը հանդիպի, կ'ըսուի Միջինք:

Ծանօթ.— Շարականներու լուսանցքին վրայ, Մեծպահոց յատուկ Հարցերու շաբթին, քանի մը Հարցերու քով նշանակուած է Աղցմի բառը: Ասիկա ազդարարութիւն մըն է, որ կը նշանակէ յԱ-

ղուհաց մի' ասեռ, այսինքն այս Հարցերը Մեծ պահոց մէջ մի' ըսեր, որովհետեւ անոնք պիտի երգուին ուրիշ պահոց օրերուն:

Մեծպահոց եօթը Կիրակները նուիրուած են կարգ մը յիշատակներու, բացի առաջինէն:

ա.ը Բուն Բարեկենդան Դրախտի յիշատակին, որու փափկութեան մէջ նախածնողք պահ մը ապրեցան անամու և երջանիկ կեանք մը:

բ.ը Նախածնողաց արտաքսման այդ դըրախտէն.

գ.ը Անառակ որդւոյ դարձին.

դ.ը Տնտեսին.

ե.ը Դատաւորին.

զ.ը Գալստեան Փրկչին.

է.ը Գալստեան Փրկչին յերուսաղէմ. — Ծաղկազարդ:

ե. — Աւագ շաբաթ կը նշանակէ մեծ շաբաթ, որովհետեւ Փրկչին Յարութեան շաբաթն է կամ եօթնեակը:

Աւագ շաբթուան վեց օրերը նուիրուած են աւետարանական յիշատակներու.

Բշ. Զորքած թգենիին.

Դշ. Տասը Կուսանաց.

Դշ. Քրիստոսի օծման՝ կնոջ ձեռքով.

Աւագ եշ. Կիրակի է, Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին հաստատութեան յիշատակին.

Ուրբ. Զարչարանաց.

Շբ. Զրազալոյց:

բ. — Ձատիկ, Փրկչին Յարութեան նուիրուած մեծ տօնն է: Ձատիկ բառը հաւանաբար կը նշանակէ զենլի կամ զենեալ դառնուի, ոչ խար՝ որ Հրէից պատեքի սեղանին կերակուրն էր:

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ ալ Ձատիկին դառնուի կ'ուտէին:

Ձատիկին յատկանշական ուտելիքն է այժմ կարմիր ձու (հաւկիթ), իբրեւ խորհրդանշան Փրկչին թափած արիւնին խաչին վրայ եւ իր Յարութեան:

բ. — Ձատիկէն մինչեւ Համբարձում 40 օր է. այս միջոցն ալ կոչուած է Քառասունք Յարութեան, ինչպէս որ մեծպահքը կը կոչուի Քառասունք ապաքիսարութեան: Դարձեալ, Ձատիկէն մինչեւ Հոգեգալուստ կամ Պենտեկոստէ՝ յիսուն օրերու միջոցը կը կոչուի Յիմունք, ինչպէս որ Ծնունդը կանխող 50 օրեր կ'ըսուին Յիսնակք:

Ծանօթ.— Ձատիկը Տօնի իմաստով ալ առնուած ասան, ժողովուրդը Փրկչին Յարութեան Տօնին կ'ըսէ Մեծ Ձատիկ, իսկ Փրկչին Ծննդեան Տօնին կ'ըսէ Փոքր կամ Պզտիկ Ձատիկ:

ժ. — Յինանց կիրակիներն ալ զատ զատ անուններ ունին:

Առաջին Կիրակին, Ձատիկ:

Իրդը՝ Նոր Կիրակի կամ Կրկնագատիկ. ուրովհետեւ Փրկչին Յարութենէն ամէն բան կը

նորոգուի, և Քրիստոնէութեան համար Նոր Կիրակի մըն է, ինչպէս նաեւ Կրկին Ձատիկ, այսինքն թէ Նոր Կիրակի և Ձատիկ Կիրակի:

Ծանօթ.— Նոր Կիրակիի Բշէն սկսեալ Ձորս Աւետարանները առտու իրիկուն կը կարդացուին մեր եկեղեցւոյ մէջ և կ'աւարտին Յինանց օրերուն հետ, Հոգեգալուստին:

Առտուն՝ Ղուկաս.

Ճաշուն՝ Յովհաննէս.

Երեկոյեան ժամուն սկիզբը՝ Մատթէոս.

Երեկոյեան ժամուն աւարտման՝ Մարկոս:

Դրդը Աւխարհամատարան կամ Կանաչ Կիրակի:

Աշխարհամատուռն կը նշանակէ բոլոր քրիստոնէից մատուռը, Երուսաղէմի առաջին եկեղեցին, որ կաղմակերպուեցաւ Առաքեալներու ձեռքով: Իսկ Կանաչին հնախօսութիւնը ծանօթ է. բայց կ'երեւի թէ նոր կանաչացած, ծաղկած եկեղեցին կը յիշատակուի ատու:

Դրդը Կարմիր կիրակի: Յետ Յարութեան Փրկչին երևումներուն յիշատակին, որով կը հաստատուի իր ատենով ծաղկեալ եկեղեցին: Տաղի մը մէջ կ'ըսուի.

Կարմիր անուանի

Օրս այս նազելի,

Ձի Տերն երեւի

Որպէս ի Ձատիկ,

Օրըն կիրակի:

Եւ այն զի կոչի

Կարմիր կիրակի,

Եւ յոյժ պատշաճի

Զի արեւմտ ծաղկի:

Ժա.— Զատիկ Երէ Կիրակին կը տօնուի խաչին երեւումը, պարզապէս երեւման խաչ բացատրութեամբ:

Երուսաղէմի Կիւրեղ Պատրիարքի ժամանակ խաչանման լուսահրաշ երեւոյթ մը տեղի կ'ունենայ Սիոնի վրայ, և Կիւրեղ այդ երեւոյթը նամակով մը կը նկարագրէ Կոստանդին Բ. Կայսեր (337): Այս դէպքն է որ կը յիշատակուի Զատիկ Երէ Կիրակին և այս առթիւ կը կարգացուի Կիւրեղ Եպս.ին առ Կոստանդիանոս ուղղած նամակին հայերէնը, Անդաստանի ընթերցուածներուն սկիզբը:

Ժբ.— Համբարձում, Զատիկն 40 օր ետքը, Յինանց Զրդ եօթնեակին, ԵՇ. օրը կը տօնուի Փրկչին վերացումը կամ համբարձումը Զրթենեաց Լեռնէն: Տասնօրեայ է այս տօնը, որուն կը յաջորդէ Հոգեգալուստ:

Ծանօթ.— Հայ Ժողովուրդի մէջ վիճակի օր կ'ըսուի Համբարձումը, որովհետեւ Յուդայի տեղ վիճակով ընտրուեցաւ Մատթիա (Գործք Ա. 26), և այդ օր է որ հայ մայրեր ու աղջիկներ վիճակի խրախճանք կ'ընեն տուներու մէջ, մասնաւոր արարողութիւններով, քրիստոնէական ոգի մը զննելով վիճակահանութեան մէջ:

Ժգ.— Զատիկ եօթներորդ կիրակին կը կոչուի Երկրորդ Ծաղկազարդ. որովհետեւ ինչպէս որ Բուն Բարեկենդանէն մինչև Ծաղկազարդ Քառասունք մըն է, այսպէս ալ Զատիկէն մինչև Յինանց Էրդ կիրակին Քառասունք մըն է, և այս Կիրակին Ծաղկազարդի յատուկ շարականներ ու ընթերցուածներ կը կրկնուին նոյնութեամբ, ի յիշատակ Փրկչին գալստեան:

Այս Կիրակին կոչուած է նաև Մեծահրաշի Կիրակի. որովհետեւ այդ օրուան օրհնութեան Շարականը, Մեծահրաշ այս խորհուրդ բառերով կ'սկսի, որուն մէջ կ'երգուի Լուսաւորչի խորվիրապ գտնուած միջոցին Հրեշտակի հետ ունեցած խօսակցութեան աւանդութիւնը:

Ժդ.— Հոգեգալուստ կամ Պենտեկոստ, Հոգւոյն Սրբոյ իջման նուիրուած առաջին Կիրակին է Զատիկ կամ Յինանց Կիրակիներէն յետոյ:

Պենտեկոստէ (յունարէն բենդեգոսդի) կը նշանակէ Յիսկերորդ, հրէական տօն մըն է ծագումով. Եգիպտոսի մէջ իրենց տօնած վերջին Պասեքի (Զատիկ) յիշատակին, զոր կը տօնէին Պասեքի յիսներորդ օրը: Հրէից Պենտեկոստէն տօնն է նաև Հնձոց Էւ Երախայրեաց, այսինքն գոհութեան տօն մը: Պենտեկոստէն Հրէից համար, ըստ աւանդութեան, տարեդարձն է նաև աստուածային օրինադրութեան Սինա լեռան վրայ:

Հոգեգալուստ կը նշանակէ Սուրբ Հոգւոյն գալը կամ իջումը, որ տեղի ունեցաւ Պենտեկոստէի օրը, Վերնատան մէջ (Գործք Բ.), եւ քրիստոնէական եկեղեցին պահելով հանդերձ Պենտեկոստէ անունը, նուիրագործեց այդ կիրակին Հոգեգալստեան կիրակի անունով: Հոգեգալուստը եօթնօրեայ տօն մը եղաւ Շնորհալի կարգադրութեամբ, եօթնեակն ալ «անլուծանելի» պահք հռչակելով:

Այս շաբաթապահքը կը կոչուի նաեւ Եղիա կան պահք, պարզապէս անոր համար որ Հոգեգալուստին յաջորդող առաջին կիրակին կը կարգացուի Եղիա Մարգարէի պատմութիւնը (Դ. Թգր. Ա.—Ե.) ճաշու ժամուս:

Ժե.— Տօն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Սրբոյ Էջմիածնի: Վաղարշապատի Մայր Եկեղեցւոյն հիմնարկութիւնը Լուսաւորչի ձեռքով՝ պատմական կարևոր դէպք մըն է մեր եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ: Լուսաւորչի տեսիլին համեմատ Միածինն իջաւ և ոսկի մոլորձով նշանակեց Հայաստանի Մայր Եկեղեցւոյն հիմնքուն տեղը, որոնց վրայ բարձրացաւ այդ եկեղեցին: Էջմիածին յատուկ անուն մը եղաւ յետոյ՝ նշանակելու համար Լուսաւորչահիմն Մայր Եկեղեցին և միանգամայն Մայր Աթոռը: Եկեղեցին կոչուեցաւ նաեւ Կաթողիկէ Եկեղեցի Սրբոյ Էջմիածնի. Կաթողիկէ, այսինքն ընդհանրական եկեղեցի բոլոր Հայոց:

Լուսաւորչի Էջմիածնի հիմերը դրաւ խոր

վիրապէն ելլելէ ետքը. ասոր համար Լուսաւորչի վիրապէ ելլելուն տօնն ալ կը կատարուի այս կիրակին կանխող Շբ. օրը: — Աստուածածնի Վերափոխման Շբ. օրը կը տօնուի Շողակաքը, որ Էջմիածնի հիմնարկութեան տօնն է, կարելի է ըսել նաեւ Միածնին իջման տօնը ըստ տեսլեան Ս. Լուսաւորչի: Եւ որովհետեւ Էջմիածնի եկեղեցին նուիրուած է Ս. Աստուածածնի, ատոր համար Շողակաթի տօնը դրուած է Աստուածածնի Շբ. օրը:

Ժգ.— Գիւտ Նեխարաց Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի. — Հոգեգալստեան Գրգ կիրակին Բարեկենդան է և Շբ. օրը կը տօնուի Լուսաւորչի նշխարներուն գիւտը:

Հայց. Եկեղեցւոյ ազգային տօներուն գլըխաւորներէն է Լուսաւորչի տօնը: Լուսաւորչի կեանքէն երեք դրուագներ կը տօնախմբուին մեր եկեղեցւոյ մէջ, վիրապ մտնելը, վիրապէն ելլելը և Նեխարաց գիւտը: Այս վերջինը ամենէն կարևորն է, ի յիշատակ մեր Լուսաւորչի պանծալի կեանքին և երջանիկ մահուան:

Կը պատմուի թէ Լուսաւորչի իր ծերութեան օրերը, հայրապետական պաշտօնն ու գործը իր Արիստակէս որդւոյն յանձնելէ յետոյ, քաշուեցաւ Երզնկայի Սեպուհ լեռը, ճգնեցաւ և ապրեցաւ հոն իբրեւ միայնակեաց, և վախճանեցաւ, ըստ Համէլէնցւոց աւանդութեան, գիհի ծառի փորոգին մէջ. և հովիւ մը պատահամբ գտաւ անոր անշնչացած մար-

մինը կամ նշխարքը. այս է Գիւս Նեխարաց ըստած գէպքը: Սեպուհ լերան վրայ Ս. Լուսաւորչի անունով փառաւոր եկեղեցի մը շինուեցաւ յետոյ:

Երզնկացի Յովհաննէս վարդապետ (1250?-1326) Լեւինք ամեայն այսօր ցնծացիք գեղեցկահիւս շարականով փառաւորեց Լուսաւորչի այս տօնը:

Ժե. — Վարդապետ. — Քրիստոսի Այլակերպութեան կամ Պայծառակերպութեան տօնն է: Վարդապետ, Հայոց հեթանոսական կրօնքէն մնացած Աստղիկի տօնին անունն է, որ պահուած է:

Վարդապետի առթիւ աղանի թռցնելու և իրարու վրայ ջուր սրսկելու սովորութիւնն ալ Աստղիկի տօնէն վերջամնացութիւն մըն է մեր մէջ:

Ժբ. — Վերափոխումն Ս. Աստուածածնի կամ պարզապէս Աստուածածին, կը տօնուի Օգոստոս 12-17 օրերուն մէջ հանդիպող կիրակին: Տիրամօր վախճանումին կամ վերափոխումին տօնն է, որ ըստ Շնորհալիի կարգադրութեան եօթնօրեայ է:

Աստուածածին քանի մը տօներ ունի. Դեկ. 9ին Յղութիւնն ի յԱննայէ, Սեպտ. 8ին ծնունդը, Նոյ. 21ին Ընծայումն ի Տաճարն, ինչպէս նաև վերջամուտ Գիւտ Տփոյ, Գիւտ Գօտոյ տօները. բայց ամէնէն մեծն է Վերափոխման օմը:

Ժբ. — Խաչվերաց կը նշանակէ խաչին վերացումը կամ բարձրացումը հանդիսաւոր կերպով, որ մեծահանդէս կը տօնուի Սեպտ. 11-17 օրերուն մէջ հանդիպող կիրակին եւ եօթնօրեայ տօն մըն է:

Պարսիկներ Երուսաղէմը աւերելէ ետքը Քրիստոսին խաչը գերի տարին Պարսկաստան: Հերակլ կայսր (610-641) իր կարգին արշաւեց Պարսկաստան և վերադարձուց խաչը և Ժողովուրդին առջև բարձրացուց զայն կամ վերացուց մեծ հանդէսով: Այս է Խաչվերացը:

Խաչը քանի մը տօներ ունի մեր եկեղեցւոյ մէջ. Երեւան Խաչ, զոր տեսանք, Վարգայ Խաչ, Գիւս Խաչ, Խաչվերաց. ասոնցմէ զատ եկեղեցւոյ տօներու շարքին երեք օր խաչի նուիրուած են, ինչպէս որ պիտի տեսնենք հետեւեալ հատուածի մէջ:

Ի. — Տօն Եկեղեցւոյ: Խաչ և Եկեղեցի համանիշ են եկեղեցագլխօրէն: Եկեղեցին խաչեալ Փրկչին մահուան պտուղն է: Քրիստոսի մահուամբ հաստատուեցաւ Եկեղեցին. որովհետեւ «մահով կոխեց մահը եւ իր յարութիւննով կեանք պարգևեց մեզի»:

Համէնցիք եկեղեցւոյն կ'ըսեն խաչ: Ըսինք թէ եօթնօրեայ է Խաչվերացի տօնը: Այս եօթնեակին կէսը խաչի տօն է, կէսը Եկեղեցւոյ: Այսպէս՝

Բշ. Տօն Խաչի

Գշ. » Եկեղեցւոյ

ԴՂ. » Եկեղեցւոյ

ԵՂ. » Եկեղեցւոյ

Ուր. Տօն Խաչի

Շր. » Խաչի

Իա.— Վարագայ Խաչ: Վարագ՝ անունն է Վանի մօտ գտնուող լեռան մը, որու բլուրներէն մէկը կը կոչուի Դալիլիա: Կը պատմուի թէ Ս. Հովսիփոսէ, երբ հալածուեցաւ Հռոմէն, իր վիզէն կախած էր խաչ մը, կեանաց փայտն. երբ Վարագ լեռը հասաւ իր ընկերուհիներուն հետ, այդ թանկագին սրբութիւնը հալածիչներուն ձեռքը չձգելու համար պահեց ժայռերու մէջ: Այս աւանդութեան համեմատ՝ Յովել անուն ճգնաւոր մը շատ աշխատեցաւ որ գտնէ այդ խաչը: Վերջապէս տեսիլքի մը մէջ կը յայտնուի իրեն թէ ո՛ւր պահուած է Հովսիփոսէի խաչը, զոր կը գտնեն եւ կը դնեն Վարագի եկեղեցւոյն մէջ: Ասկէ Վարագայ Խաչ անունը: Ներսէս Շինող կաթողիկոս (640-661) Վարագայ Խաչին գիտը փառաւոր հանդէսով մը պանծացուց եւ կարգադրեց որ այդ դէպքը տօնուի Մեհեկան ամսոյ 2 ին:

Իբ.— Գիւտ Խաչ, կը նշանակէ խաչին գտնուիլը, որ ըստ գրաւոր աւանդութեան տեղի ունեցաւ Մեծն Կոստանդիանոսի (306-337) մօր՝ Հեղինէ թագուհիին ձեռքով: Հեղինէ Երուսաղէմ կ'երթայ Քրիստոսի բուն խաչը գտնելու տենչանքով, և խաչելութեան վայ-

րը կը գտնէ խոշտանգել տալով Հրեաները, որոնցմէ մէկը, Յուդա անուն, ըստ աւանդութեան ցոյց կու տայ փնտռուած տեղը, զոր կը պեղեն և կը գտնեն երեք հատ խաչ, Յիսուսի և երկու աւագակներու: Այս երեքէն Յիսուսին խաչը կը զատուի հրաշքով մը. այսինքն ննջեցեալի մը վրայ կը դնեն երեքն ալ կարգով և Քրիստոսի խաչին տակ յարութիւն կ'առնէ ննջեցեալը:

Այս դէպքն է որ առիթ կ'ընծայէ խաչը տօնախմբելու Խաչվերացէն ետքը, էրդ Կիրակին:

Իզ.— Աւագ Տօներ.— Աւագ կը նշանակէ մեծ: Ծնունդի շաբաթագահքը կանխող չորս տօներ կը կոչուին Աւագ Տօներ, որոնց երեքը զոյգ զոյգ են: Աւագ շաբաթ մը կը կանխէ Զատիկը. Աւագ Տօն ալ կը կանխեն Ծնունդը:

Աւագ Տօներու կարգը.

«.— Սրբոյն Դաւթի Մարգարէին և Յակովբայ Առաքելոյն:

Բ.— Սրբոյն Ստեփանոսի նախավկային և առաջին մարտիրոսին:

Գ.— Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Դ.— Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակովբայ Առաքելոյն և Յովհաննու Աւետարանչին:

Անոնք քրիստոնէական եկեղեցւոյ Աւագագոյն տօներն են, և Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուին մեծ հանդիսութեամբ:

իդ.— Այս բոլոր տօներէն հինգը, Ծը-
նունդ, Զատիկ, Վարդավառ, Աստուածածին
և Խաչ, աւագագոյն տօներ են և կը կոչուին
Հինգ Տաղաւարներ: Այս տօներուն Բրդ օրերը
նուիրուած են Մեռելոց Յիշատակին:

Անոնք որ երէկ կ'ապրէին և այսօր ոչ ևս
են, անոնք այս բոլոր հանդիսաւոր, տօնական
օրերուն մեզի հանդիսակից և տօնակից եղած
էին, անոնց յիշատակը կը նորոգուի իրենց յա-
ւիտենական բացակայութեան մէջ ալ:

Մեռելոց օրերը Ս. Պատարագ կը մատու-
ցուի, Գերեզմանօրհնէք կը կատարուի գերեզ-
մաննոցներու մէջ, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ
մէջ, Պատարագին վերջը տեղի կ'ունենայ ընդ-
հանուր պաշտօն հոգեհանգստեան:

ԱՂՕԲՔՆԵՐ

ԱՂՕԹՔՆԵՐ

ՀԱԻԱՏՈՎ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՄ

Ասիկա առանձնական աղօթք մըն է, զոր յօրինած է Ս. Ներսէս Շնորհալի Հայրապետը (1166-1173). Եւ կ'արժէ որ իւրաքանչիւր Հայ-Քրիստոնեայ զոգ զիսնայ զայն:

Հաւատով խոստովանիմ եւ երկիր պազանեմ քեզ, Հայր եւ Որդի եւ Սուրբ Հոգի, անեղ եւ անմահ բնութիւն, արարիչ հրեշտակաց եւ մարդկան եւ ամենայն եղելոց. ողորմեա՛ք արարածոց եւ ինձ բազմամեղիս:

Հաւատով խոստովանիմ եւ երկիր պազանեմ քե՛զ, անբաժանելի լոյս, միասնական Սուրբ Երրորդութիւն եւ մի աստուածութիւն, արարիչ լուսոյ եւ հալածիչ խաւարի, հալածեալի հոգւոյ իմմէ զխաւար մեղաց եւ անգիտութեան, եւ լուսաւորեա՛ղ միտս իմ ի ժամուս յայսմիկ աղօթել քեզ ի հաճոյս, եւ ընդունել ի քէն զխնդրուածս իմ. եւ ողոր:

Հա՛յր երկնաւոր, Աստուած ճշմարիտ, որ առաքեցեր զՈրդիդ քո սիրելի ի խնդիր մոլորեալ ոչխարին, մեղայ յերկինս եւ առաջի քո

ընկալ զիս որպէս զանառակ որդին, և զգեցո՛ր ինձ զպատմութեան զառաջին, զոր մերկացայ մեղօք. և ողոր:

Որդի՛ Աստուծոյ, Աստուած ճշմարիտ, որ խոնարհեցար ի հայրական ծոցոյ, եւ առեր մարմին ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ. վասն մերոյ փրկութեան խաչեցար, թաղեցար եւ յարեար ի մեռելոց, և համբարձար փառօք առ Հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, յիշեա՛ւ զիս որպէս զաւաղակն յորժամ դաս արեայութեամբ քով. և ողոր:

Հոգի՛ Աստուծոյ, Աստուած ճշմարիտ, որ իջեր ի Յորդանան և ի Վերնատունն, և լուսաւորեցեր զիս մկրտութեամբ սուրբ աւաղանին, մեղայ յերկինս և առաջի քո, մաքրեա՛ւ զիս վերստին աստուածային հրով քով, որպէս հրեղէն լեզուօք սուրբ զառաքեալսն. և ողոր:

Անե՛ղ բնութիւն, մեղայ քեզ մտօք իմովք, հողուով և մարմնով իմով, մի՛ յիջեր զմեզս իմ զառաջինս վասն անուանդ քում սրբոյ. և ողոր:

Տեսո՛ղ ամենայնի, մեղայ քեզ խորհրդով, բանիւ և գործով, ջնջեա՛ զձեռագիր յանցանաց իմոց, և գրեա՛ զանուն իմ ի դպրութեան կենաց. և ողոր:

Քննո՛ղ գաղտնեաց, մեղայ քեզ կամաւ և ակամայ, գիտութեամբ և անգիտութեամբ, թողութիւն շնորհեա մեղաւորիս, զի ի ծննդէնէ սուրբ աւաղանին մինչև ցայսօր մեղու-

ցեալ եմ առաջի Աստուածութեանդ քո ըզգայարանօք իմովք և ամենայն անգամօք մարմնոյս. և ողոր:

Ամենայնամ Տէր, դի՛ր պահապան աչաց իմոց զերկիւղ քո սուրբ ո՛չ ևս հայիլ յայրատ, և ականջաց իմոց՝ ո՛չ ախորժել լսել զբանս չարութեան, և բերանոյ իմոյ՝ ո՛չ խօսել ըզստութիւն, և սրտի իմոյ՝ ո՛չ խորհել զչարութիւն, և ձեռաց իմոց՝ ո՛չ գործել զանիրաւութիւն և ոտից իմոց՝ ո՛չ գնալ ի ճանապարհքս անօրէնութեան, այլ ուղղեա՛ զչարժումս սոցա լինել միշտ ըստ պատուիրանաց քոց յամենայնի. և ողոր:

Հո՛ւր կենդանի Քրիստոս, զհուր սիրոյ քո զոր արկեր յերկիր, բորբոքեա՛ յանձն իմ, զի այրեսցէ զաղտ հոգւոյ իմոյ, և սրբեսցէ ըզխիղճ մտաց իմոց, և մաքրեսցէ զմեզս մարմնոյ իմոյ, և վառեսցէ զլոյս գիտութեան քո ի սրտի իմում. և ողոր:

Իմաստութիւն Հօր, Յիսուս, տո՛ւր ինձ իմաստութիւն զբարիս խորհել եւ խօսել եւ գործել առաջի քո յամենայն ժամ. ի չար խորհրդոց, ի բանից և ի գործոց փրկեա զիս. և ողոր:

Կամեցող բարեաց, Տէ՛ր կամարար, մի՛ թողուր զիս ի կամս անձին իմոյ գնալ, այլ առաջնորդեա՛ ինձ լինել միշտ ըստ կամաց քոց բարեախրաց. և ողոր:

Սրբա՛յ երկնաւոր, տո՛ւր ինձ զարքայու-

թիւն քո, զոր խոստացար սիրելեաց քոց, և զօրացո՞ղ զսիրտ իմ ատել զմեղս և սիրել ըզքեզ միայն և առնել զկամս քո. և ողոր:

Խնամո՞ղ արարածոց, պահեա՛ նշանաւ խաչի քո զհոգի և զմարմին իմ ի պատրանաց մեղաց, ի փորձութեանց զիւաց և ի մարդոց անիրաւաց և յամենայն վտանգից հոգւոյ եւ մարմնոյ. և ողոր:

Պահապա՛ն ամենայնի, Քրիստոս, աջ քո հովանի լիցի ի վերայ իմ ի տուէ և ի գիշերի, ի նստել ի տան, ի գնալ ի ճանապարհ, ի նընջել և ի յառնել, զի մի՛ երբեք սասանեցայց. և ողոր:

Աստուա՛ծ իմ, որ բանաս զձեռն քո եւ ընուս զամենայն արարածս ողորմութեամբ քով, քեզ յանձն առնեմ զանձն իմ, դո՛ւ հոգա և պատրաստեա զպէտս հոգւոյ և մարմնոյ իմոյ յայսմ հետէ մինչև յաւիտեան. և ողոր:

Դարձուցի՛չ մոլորելոց, դարձո՞ զիս ի չար սովորութեանց իմոց ի բարի սովորութիւն, և բեւեռեա ի հոգի իմ զսոսկալի օր մահուն եւ զերկիւղ գեհենոյն և զսէր արքայութեանն, զի զլջացայց ի մեղաց և գործեցից զարդաւորութիւն. և ողոր:

Աղբի՛ւր անմահութեան, աղբերացո՞ ի սըրտէ իմմէ զարտասուս ապաշխարութեան որպէս պոռնկին, զի լուացից զմեղս անձին իմոյ յառաջ քան զելանելն իմ յաշխարհէս. և ողոր:

Պարգե՛ւր ի ողորմութեան, պարգեւեա՛ ինձ

ուղղափառ հաւատով և բարի գործով և սուրբ մարմնոյ և արեան քո հաղորդութեամբ գալ առ քեզ. և ողոր:

Բարերա՛ր Տէր, հրեշտակի բարւոյ յանձն արասցես զիս քաղցրութեամբ աւանդել զհոգի իմ և անխռով անցուցանել ընդ չարութիւն աշտոցն, որ են ի ներքոյ երկնից. և ողոր:

Լո՛յս ճշմարիտ Քրիստոս, արժանաւորեա՛ զհոգի իմ ուրախութեամբ տեսանել զլոյս փառաց քոց ի կոչման աւուրն, և հանգչել յուսով բարեաց յօթեվանս արդարոց մինչեւ յօր մեծի գալստեան քո. և ողոր:

Դատաւո՛ր արդար, յորժամ գաս փառօք Հօր դատել զկենդանիս և զմեռեալս, մի՛ մըտաներ ի դատաստան ընդ ծառայի քում, այլ փրկեա զիս ի յաւիտենական հրոյն եւ լսելի արա ինձ զերանաւէտ կոչումն արդարոց յերկնից արքայութիւնդ. և ողոր:

Ամենողո՞րմ Տէր, ողորմեա՛ ամենայն հաւատացելոց ի քեզ, իմոց և օտարաց, ծանօթից և անծանօթից, կենդանեաց և մեռելոց. չնորհեա՛ և թշնամեաց իմոց և ատելեաց ըզթողութիւն որ առ իս յանցանացն, և դարձո՞ զնոսա ի չարեացն զոր ունին վասն իմ, զի ողորմութեան քում արժանի եղիցին. և ողոր:

Փառաւորեա՛լ Տէր, ընկալ զաղաչանս ծառայիս քո և կատարեա ի բարի զխնդրուածս իմ, բարեխօսութեամբ սրբուհւոյ Աստուածածնին և Յովհաննու Մկրտչին, և սրբոյն Ստե-

փանոսի նախավկային և սրբոյն Գրիգորի մե-
րոյ լուսաւորչին, և սրբոց առաքելոց, մար-
գարէից, վարդապետաց, մարտիրոսաց, հայ-
րապետաց, ճգնաւորաց, կուսանաց, միան-
ձանց և ամենայն սրբոց քոց երկնաւորաց եւ
երկրաւորաց, և քեզ փառք և երկրպագու-
թիւն անբաժանելի Սուրբ Երրորդութեանդ,
յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

ՍԵՂԱՆԻ ԱՂՕԹՔՆԵՐ

Կերակուրէն յառաջ:

Հայր մեր, և անմիջապէս

— Ճաշակեսցուք խաղաղութեամբ զկե-
րակուրս, որ պատրաստեալ է մեզ ի Տեառնէ,
և օրհնեալ է Տէր ի պարգևս իւր. ամէն:

Կերակուրէն ետք:

— Փա՛ռք քեզ Տէր, փա՛ռք քեզ թագա-
ւոր երկնաւոր, որ ետուր մեզ կերակուր ու-
րախութեան. լցո՛՛ր զմեզ Հոգւով Սրբով, զի
գտցուք առաջի քո հաճոյք և մի՛ ամաչես-
ցուք, զի դո՛ւ հատուցանես իւրաքանչիւր
ըստ գործս իւր:

Ծանօթ. — Այս վերջին աղօթքը շատ հին է,
կը գտնուի Եղիշէի Վարդանանց պատմութեան մէջ:
Սեղանօրհնէքի կանոնին (Ժամագիրք) մէջ ալ
կայ, քիչ մը ընդարձակուած ձեւով:

ԺԱՄԱՄՈՒՄՆԵՐ

Եկեղեցի մտնելու ատեն մտնողի ըսելու համար ժա-
մամուս կոչուած այլեւայլ աղօթքներ եւ մաղթանքներ
կան: Անոնցմէ ոմանք շատ պարզ են լեզուով եւ կարն,
կ'արժէ որ զանազան սորվին մեր եկեղեցւոյ զաւակները:

Ժամամուս կը նշանակէ ժամերգութեան մուտք,
սկսուած:

ա. — Որ ըստ ամենայն միտս անցանես,
զխաղաղութիւն քո տո՛ւր մեզ հանապազ,
զքեզ աղաչեմք:

բ. — Դրխտոս յարեալ ի մեռելոց, մահ-
ուամբ զմահ կոխեաց, և յարութեամբն իւրով
մեզ զկեանս պարգևեաց, նմա փա՛ռք յաւի-
տեանս. ամէն:

գ. — Առաջի պատուական ամենայաղթ
խաչի քո անկանիմք երկրպագելով, և իւրն-
դրեմք զթողութիւն յանցանաց մերոց. քան-
զի սովաւ բարձեր զդատապարտութիւն ազգի
մարդկան: Եւ այժմ, վասն սրբոյ աստուա-
ծային քո նշանի, շնորհեա՛՛ր զերկնային ըզխա-
ղաղութիւնդ ամենայն աշխարհի:

դ. — Զխաղաղութիւն շնորհեա՛՛ր եկեղե-
ցւոյ քում Սրբոյ, զխաղաղութիւն և զանշար-
ժութիւն ի թշնամեաց պատերազմէ, և հաս-

տատեա ի մի հաւատ զկաթողիկէ Եկեղեցի.
զքեզ խոստովանիմք Տէր և Աստուած, կեցո՛
ղմեզ:

Հետեւեալ Սաղմոսներն ալ խորհրդաւոր են:

Ե. — Առաքեա՛ Տէր զլոյս քո և զճշմար-
տութիւն քո զի առաջնորդեալ հանցեն զիս ի
լեառն սուրբ և ի յարկս քո:

Մտից առաջի սեղանոյ Աստուծոյ առ Աս-
տուած, որ ուրախ առնէ զմանկութիւն իմ:

1. Աղաղակեցէք առ Տէր, ամենա՛յն եր-
կիր. ծառայեցէք Տեառն ուրախութեամբ:

2. Մտէք առաջի նորա ցնծութեամբ, ծա-
ներուք զի նա՛ է Տէր Աստուած մեր:

3. Նա արար զմեզ, եւ ոչ մեք էաք,
մեք ժողովուրդ եւ խաշն արօտի նորա:

4. Մտէք ընդ դրունս նորա խոստովա-
նութեամբ, եւ օրհնութեամբ ի յարկս նորա:

5. Խոստովան եղերուք Տեառն եւ օրհ-
նեցէ՛ք զանուն նորա:

6. Քաղցր է Տէր, յաւիտեան է ողորմու-
թիւն նորա. ազգէ մինչեւ յազգ է ճշմար-
տութիւն նորա:

Եկեղեցիէն ելլելու տանն:

Թագաւոր երկնաւոր, զԵկեղեցի քո ան-
շա՛րժ պահեա, եւ զերկրպագուս անուանդ
քում պահեա՛ ի խաղաղութեան:

Առանձնական աղօթքի համար Սաղմոսներ:

ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՎՐԱՅ

ՍԱՂՄՈՍ ԻԲ

1. Տէր հովուեսցէ զիս, եւ ինձ ինչ ո՛չ
պակասեցի:

2. Ի վայրի դալարւոյ անդ բնակեցոյց
զիս, և առ ջուրս հանգստեան սնոյց զիս:

3. Դարձոյց զանձն իմ առ իս, և առաջ-
նորդեաց ինձ ի ճանապարհս արդարութեան
վասն անուան իւրոյ:

4. Թէպէտեւ գնացից ես ի մէջ ստուերաց
մահու, ոչ երկեայց ի չարէ. զի դու, Տէ՛ր,
ընդ իս ես:

5. Ցուպ քո և գաւազան, նոքա միսի-
թարեսցեն զիս:

6. Պատրաստ արարեր առաջի իմ ըզսե-
ղան, ակն յանդիման նեղչաց իմոց:

7. Օծեր իւղով զգլուխ իմ. բաժակ քո,
որպէս անապակ, արբեցոյց զիս:

8. Ողորմութիւն քո, Տէ՛ր, զհետ իմ ե-
կեսցէ զամենայն աւուրս կենաց իմոց, բնա-
կել ինձ ի տան Տեառն ընդ երկայն աւուրս:

ՍԱՂՄՈՍ ԻԲ

1. Դատ արա ինձ, Տէր, զի ես յամբոն-
թեան իմում գնացի. ի Տէր յուսացայ՝ զի մի՛
եղէց հիւանդ:

2. Փորձեա՛ զիս, Տէր, և քննեա զիս. փորձեա՛ զերկամունս իմ և զսիրտ իմ:

3. Ողորմութիւն քո, Տէր, առաջի աչաց իմոց, և հաճոյ եղէց ճշմարտութեան քում:

4. Ո՛չ նստայց ես յաթոռս նանրաց. եւ ընդ անօրէնս ես ո՛չ մտից:

5. Ատեցի ես զժողովս չարաց. եւ ընդ ամբարիշտս ես ո՛չ նստայց:

6. Լուսացից սրբութեամբ զձեռս իմ, եւ շուրջ եղէց զսեղանով քով, Տէ՛ր:

7. Լսել ինձ զձայն օրհնութեան քո, եւ պատմել զամենայն սքանչելիս քո:

8. Տէ՛ր, սիրեցի զվայելչութիւն տան քո և զտեղի յարկի փառաց քոց:

9. Մի՛ կորուսաներ ընդ ամբարիշտս զանձըն իմ, եւ մի՛ ընդ արս արիւնահեղս ըզկեանս իմ:

10. Որոց ձեռք իւրեանց յանօրէնութեան են, և աջ նոցա լի՛ է կաշառօք:

11. Ես յամբժութեան իմում գնացի, փրկեա՛ զիս, Տէ՛ր, և ողորմեա՛ ինձ:

12. Ոտն իմ կացցէ յուղղութեան. յեկեղեցիս մեծս օրհնեցից զքեզ:

ՍԱՂՄՈՍ ԻԶ

1. Տէր լոյս իմ և կեանք իմ, ես յուժմէ՞ երկեայց. Տէր ապաւէն կենաց իմոց, ես յումձէ՞ դողացայց:

2. Ի մերձենալ առ իս չարաց ուտել ըզ-

մարմին իմ, նեղիչք իմ և թշնամիք իմ, նոքա տկարացան և անկան:

3. Թէ պատրաստեսցի ի վերայ իմ պատերազմ, ո՛չ երկիցէ սիրտ իմ. թէ յարկցէ ի վերայ իմ ճակատամարտ, սակայն և յայսմիկ ի քեզ, Տէ՛ր, յուսացայ:

4. Զմի խնդրեցի ի Տեառնէ և զսոյն աղաչեմ, բնակել ինձ ի տան Տեառն զամենայն աւուրս կենաց իմոց:

5. Տեսանել ինձ զվայելչութիւն Տեառն և հրաման տալ ի տաճարի նորա:

6. Ծածկեաց զիս ի խորանի իւրում յաւուր չարի, ընդ յարկաւ արար զիս ի ծածկոյթ խորանի իւրում:

Այս Շուրականներուն խօսքեր պարզ եւ ներհայտած, եղանակներ՝ դիւրին, այնպէս որ կ'արժէ սորվիլ զանոնք եւ երգել քէ՛ առանցիկ եւ քէ՛ դպրոցներու մէջ:

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ

ԱԶ

Հայր բազումօղորմ խոստովանիմ առ քեզ որպէս զանառակ որդին,
Թող ինձ ըզմեղս իմ եւ ողորմեա:

Տէր, որ գըթացար ի կինըն քանանացի,
գըթա եւ յիս ի մեղաւորս եւ ողորմեա:

Տէր որ դարձուցեր ըզմաքսաւորն
ի գիտութիւն ճշմարտութեան,
դարձո՛ւ եւ զիս ըզմուրեւալս, եւ ողորմեա:

ԱԿ

Ծով կենցաղոյս հանապազ զիս ալէկոծէ:

Մըրըրկեալ ալիք թըշնամին ինձ յարուցանէ:

Նաւապետ Բարի լեր անձին իմոյ ապաւէն:

ԲԶ

Դարձո՛ւ զցասումըն քո ի մէնջ
յաղաղակել հողեղինացս,
բազմագութ Տէր խնայեա՛ւ և մի՛ կորուսաներ:

Կանգնեա՛ւ զանկեալս ի գլորմանէ
զվիրաւորեալս ի թըշնամւոյն.
որ բըժիշկդ ես հիւանդաց
բըժըշկեա զիմ զհիւանդութիւնս:

Ի յանցանաց իմոց թախծեալ անձն իմ,
զոչեմ որպէս ըզմաքսաւորն.
Աստըւած քաւեա՛ւ զիս ըզմեղաւորս:

ԲԷ

Յամենայն ժամ աղաչանք իմ այս են.
ի մեղաց իմոց սուրբ արա զիս Տէր:

Յանցանաց իմոց զարհուրի սիրտ իմ.
աղաչեմ ըզքեզ թող ինձ Տէր:

Արտասուաց իմոց մի՛ լըռեր Տէր.
զի պանդուխտ եմ ես յանցաւոր երկրի:

ԳԶ

Ջերծո՛ւ զիս յորոգայթէ որսողին,
եւ յամենայն վըտանգից ապրեցո.
եւ ողորմեա:

Յաներեւոյթ թըշնամւոյն
եւ ի գաղտնի նետից բանսարկուին պահեա.
եւ ողորմեա:

Փըրկեա զիս ի յանցանաց մեղաց իմոց,
եւ նորոգեա զիս հոգւով գիտութեան.
եւ ողորմեա:

ԳԷ

Քրիստոս աստըւած աստուծոց.
ողորմեա՛ւ:

Անօրէնութեամբ ի մեղս երկնեաց զիս մայր իմ.
աղաչեմ փրկիչ. ողորմեա:

Վիրաւորեալ մեղօք անկանիմ առ քեզ, փրկիչ.
մի՛ անտես առներ. ողորմեա:

Մաքսաւորն հառաչանօք ի տաճարին
էառ ըզքաւութիւն .

նովին ձայնիւն եւ ես գոչեմ,
ողորմեա ինձ Աստուած :

Աւազակն աղաղակէր ի խաչին,
Յիշեա՛ զիս Տէր .

նովին ձայնիւն եւ ես գոչեմ,
ողորմեա ինձ Աստուած :

Անառակ որդին աղերսանօք աղաչէր ըզքեզ .
Հա՛յր, մեղայ յերկինս եւ առաջի քո .
նովին ձայնիւն եւ ես գոչեմ,
ողորմեա ինձ Աստուած :

ԴԶ

Համբառնամ առ քեզ Տէր զաչս իմ,
նայեա յիս գըթութեամբըդ քո,
եւ ողորմեա :

Դու ես յոյս և ապաւէն իմ,
զերծո՛ զիս յորոգայթէ մեղաց,
եւ ողորմեա :

Ապրեցուցիչ իմ և փրկիչ իմ,
ապրեցո զիս յորոգայթէ մեղաց,
եւ ողորմեա :

ԴԷ

Քրիստոս աստուած , յոյս ապաշխարողաց ,
չնորհեա՛ զթողութիւն բազում յանցանաց իմոց :

Առ քեզ, բազմագութ, ապաւինեալ կարգամբք,
մի՛ մերժեր ըզմեզ յողորմութենէ քումմէ :

Որպէս զաւաղակն աղաղակեմ առ քեզ .
Յիշեա և զիս, Տէր, ի քում յարքայութեանդ :

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ

Որ եկեղեցւոյ մէջ կ'եղունին ձառու ժամերուն :

ԱԶ

Յարեաւ Քրիստոս ի մեռելոց,
Ալէլուիա :

Եկայք ժողովուրդք, երգեցէք Տեառն
Ալէլուիա :

Յարուցելոյն ի մեռելոց՝
Ալէլուիա :

Որ զաշխարհս լուսաւորեաց,
Ալէլուիա :

Զթագաւորըն փառաց Քրիստոս,
որ վասն մեր մարմնացաւ ի սրբոյ կուսէն,
եւ խաչի համբերելով.

միաբանութեամբ երգով բարեբանեսցուք:

Որ ըզթաղումն երեքօրեայ յանձն էառ,
յարուցեալ ի մեռելոց իշխանութեամբ.

միաբանութեամբ երգով բարեբանեսցուք:

Կարողապէս ըզդրունքս դժոխսոց խորտակեաց,
եկեղեցւոյ իւրում զգեցոյց զմեծ վայելչութիւն.
միաբանութեամբ երգով բարեբանեսցուք:

Ա.Կ.

Թագաւորեաց Աստուած ի վերայ հեթանոսաց,
եւ լուսաղարդեալ պայծառացոյց
սուրբ զեկեղեցի.

ժողովուրդք ըզՔրիստոս բարեբանեցէք:

Զգեցաւ Տէր, զօրութիւն ընդ մէջ իւր ածառ-
քանդի շիջոյց զխայթոց մահու
խաչիւն իւրով սըրբով.

ժողովուրդք ըզՔրիստոս բարեբանեցէք:

Յարեաւ աստուած, եւ տիեզերք ամենայն
նորափետուր զարդարեցան,
եւ մանկունք հաղորդեցան
մարմնոյ եւ արեան կենարարին.
ժողովուրդք ըզՔրիստոս բարեբանեցէք:

Բ.Կ.

Օրհնութիւն ի բարձունս,
Տնօրինեցելոյն ի կուսէն թագաւորին մերոյ.
Ալէլուիա, Ալէլուիա:

Օրհնութիւն ի բարձունս,
Անսասանելի և հաստատուն յուսոյն մերոյ.
Ալէլուիա, Ալէլուիա:

Օրհնութիւն ի բարձունս,
Անբաժանելի եւ միասնական Սուրբ Երրորդու-
Ալէլուիա, Ալէլուիա: [թեանն.

Դ.Զ.

Զթագաւորըն Քրիստոս,
օրհնութեամբ երգով բարեբանեցէք
ամենայն երկիր:

Արարողին երկնի եւ երկրի,
մատուցուք երգով զոհաբանութիւն
ամենայն երկիր:

Երրորդութեանն եւ մի աստուածութեանն
մատուցուք պատիւ, երկըրպագութիւն,
յաւիտեանս ամէն:

Գ.Կ.

Հուսով աստուածութեան քո Քրիստոս
լուսաւորեցեր սուրբ զեկեղեցի.
պահեա ըզսա անշարժ յաւիտեան:

Տօնէ այսօր Երուսաղէմ
հաւատացելոց բազմութեամբ
զնաւակատիս սուրբ եկեղեցւոյ .
պահեա ըզսա անշարժ յաւիտեան :

Բացան դրունք հաւատոյ Նոր Սիովնի ,
ընդունիլ զանման փեսայդ յառաջաստ .
բաշխէ զմարմին քո եւ զարիւն .
պահեա ըզսա անշարժ յաւիտեան :

Գ.Կ

Որ անբաւելի յաղթող զօրութեամբ
թագաւոր ես երկնի եւ երկրի ,
Քրիստոս Աստուած ,
օրհնաբանեմք ըզքեզ :

Որ փառակցութեամբ ընդ Հօր վերօրհնիս յան-
եւ խոնարհեալ մարմին ըզքեցար , [մահից ,
փառաց թագաւոր ,
օրհնաբանեմք ըզքեզ :

Որ կարողապէս ըզման կոխեցեր ,
եւ յարուցեալ լուսաւորեցեր սուրբ զեկեղեցի ,
անման էութիւն ,
օրհնաբանեմք ըզքեզ :

Գ.Կ

Յաղթող եւ զնոր օրհնութիւն
միշտ ի բարձունս երգեսցուք ,
թագաւորին Քրիստոսի ,
հաւատացեալ ժողովուրդք :

Որ եկն ի լուսաւորել
զընտրեալ սուրբ զեկեղեցի ,
եւ պըսակեաց սուրբ խաչիւն ,
նըմա ըզփառս երգեսցուք :

Այսօր եւ մեք տօնեսցուք
զնաւակատիս սուրբ խաչին ,
եւ փրկողին մատուցուք
փառք եւ պատիւ յաւիտեան :

Շ Ա Ր Ա Կ Ա Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Ա.Կ

Հայրատունկ այգւոյն հրեղէն պարիսպք
եւ բարձր աշտարակք ,
ոսկեղէն բաժակք եւ ժիր մատուռակք ,
Հայաստանեայց հայր հոգւոր
Բարթողիմէոս եւ Թագէոս ,
բարեխօս լերուք առ Տէր
վասն անձանց մերոց :

ՇԱՐԱԿԱՆ ԷԶՄԻԱԾՆԻ

Դ. Կ.

Էջ Միածինն ի Հօրէ և լոյս փառաց ընդ նմա .
ձայնք հընչեցին սանդարամետք անդընդոց :

Տեսեալ ըզլոյս մեծ Հայրապետին Գրիգորի ,
պատմէր ցնծութեամբ հաւատացեալ արքային :

Եկայք շինեսցուք սուրբ ըզխորա՛նըն լուսոյ ,
քանզի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս
ի Հայաստան աշխարհի :

ՇԱՐԱԿԱՆ Ս. ՄԵՍՐՈՊԻ

Դ. Զ.

Որ ըզչնորհս աստուածային
առ ի վերուստ իջեալ յերկնից ,
պարգեւեցեր Հիւսիսականացս
ի ձեռնն սուրբ Վարդապետին .
աղաչանօք սորա ողորմեա՛ մեզ Աստուած :

Որ զանմարմին պարունակող բանի
զգրաւորական զիմաստ հոգւոյն
չնորհեցեր որդւոց Թորգոմայ ,
յայտնեալ տեսեամբ ի ձեռնն սուրբ Վարդա-
պետին .
աղաչանօք սորա ողորմեա՛ մեզ Աստուած :

Որ զգիտութիւն քո զերկնային
եւ զհոգեւոր զիմաստութիւն ,
առատապէս ծաւալեցեր յեկեղեցիս Հայաս-
ի ձեռնն սրբոց Թարգմանչաց . [տանեայց
աղաչանօք սորա ողորմեա՛ մեզ Աստուած :

ՇԱՐԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

[Մանկունք եւ Համբարձի]

Սեղի, Դ. Կ.

Արիացեալք առ հակառակսն ,
քաջութեամբ առնուլ ըզվրէժ խաբէութեան ,
հանճարեղք ի հատուցումն դաւանացն
զամբարշտացն արդարադատ չափմամբ .
Զօրականք յաղթողք , պըսակեալք ի Քրիստոս :

Փոխանակեալք զունայնութիւնս
ընդ ճըշմարիտ յուսոյ անմահութեանն ,
փափաքանաց ձերոց առիք ըզկատարումն ,
մաքրիլ արեամբ յաղտոյ մեղաց տըղմոյ .
Զօրականք յաղթողք , պըսակեալք ի Քրիստոս :

Հայեցե՛ք զխաղաղութիւն ,
ճըշմարիտ վկայք Սըրբոյ Երրորդութեանն ,
նեղեցոցս յանօրինաց բըռնութենէ .
զի ցընծասցուք յաղթանակաւ մարտի ձերոյ .
Նահաւակք յարգոյք , պըսակեալք ի Քրիստոս :

ՇԱՐԱԿԱՆ ՇՈՂԱԿԱԹԻ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԳԶ

Ուրախ լեր Սուրբ Եկեղեցի.
քանզի Քրիստոս արքայն երկնից
այսօր պըսակեաց ըզքեզ խաչիւն իւրով,
եւ զարդարեաց զամուրըս քո
սքանչելի փառօքն իւրովք:

Խընդա յոյժ դուստր Սիովնի.
քանզի երկիրս երկինք եղեն
այսօր վերըստին քո նորոգմամբ.
եւ Թագաւորն երկնաւոր
հաճեցաւ բընակիլ ի քեզ:

Ընդ դասս երկնաւոր զօրացըն
վեր առեալ տօնեմքք քեզ
այսօր զանդադար փառատրութիւնս.
ուրախ լեր հարսն անարատ
անքընին քո խորհրդով:

ՇԱՐԱԿԱՆ ԾՆՆԴԵԱՆ

ԴԿ

Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի,
Որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ.
Հովիւքն երգեն ընդ հրեշտակս,
Տան աւետիս աշխարհի:

Ծընաւ նոր արքայ
Ի Բեթղեհէմ քաղաքի.
Որդիք մարդկան օրհնեցէք,
Զի վասըն մեր մարմնացաւ:

Անբաւելին երկնի եւ երկրի
Ի խանձարուրս պատեցաւ.
Ոչ մեկնելով ի Հօրէ
Ի սուրբ այրին բաղմեցաւ:

ՇԱՐԱԿԱՆ ԶԱՏԿԻ

ՍԶ

Այսօր յարեաւ ի մեռելոց փեսայն անմահ եւ
երկնաւոր.
քեզ աւետիք խընդութեան հարսն ի յերկրէ
Եկեղեցի.
Օրհնեա ի ձայն ցընծութեան զԱսրլաճ քո Սիոն:

Այսօր անճառ լոյսն ի լուսոյ լուսաւորեաց
զմանկունըս քո .

Լուսաւորեա Երուսաղէմ .

Քանզի յարեալ լոյս քո Բրիստոս .

Օրհնեա ի ձայն ցրնծութեան զԱսրլաժ քո Սիոն :

Այսօր խաւարն անգիտութեան հալածեցաւ
երբեակ լուսոյն .

Եւ քեզ ծագեաց լոյս գիտութեան, յարու-
ցեալն ի մեռելոց .

Օրհնեա ի ձայն ցրնծութեան զԱսրլաժ քո Սիոն :

Վ Ե Ր Զ

<< Ազգային գրադարան

NL0158342

120

ԳԻՆՆ Է 12 ՖՐԱՆԲ

(ՅՆԹԱՑԱՐԻ ԾԱՌԱՐՈՒ)